

MÉRAY-HORVÁTH KÁROLY
ÉS A MAGYAR POLITIKA:
POLITIKA ÉS SZOCIOLÓGIA

A SZERZŐ ELŐSZAVÁVAL ÉS EGY
BEVEZETŐTANULMÁNNYAL

MODERN KÖNYVTÁR
SZERKESZTI: GÖMÖRI JENŐ
71-72-73, SZÁM
BUDAPEST, 1911
POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA KIADÁSA

„A politikát nem emberek csinálják, hanem történik minden a politika önön fizikai törvényei szerint. Az emberek ellene csak ostobaságokat követhetnek el.”

„A jövő politikája: a jövődő megállapítása „

(MÉRAY-HORVÁTH)

MÉRAY-HORVÁTH KÁROLY,
egyéb szociológiai művei:

Die Physiologie unsrer Weltgeschichte und der kommende Tag. (1902. Politzer Zsigmond és Fia)

Magyar politikai szociológia.; (Huszadik Század. 1903 október)

Ember butítás a középiskolában. (190¾. Deutsch; Zsigmond és társa)

A koalíció kórisméje (Diagnózis) X1906, Deutsch Zsigmond és társa)

Az ország vezére (1906. Deutsch Zsigmond és társa)

48 pusztulása és az ut «függetlenségi párt. (1906, Deutsch Zsigmond és társa)

A szerző minden jogot fentart magának, a fordítás jogát is
A Modern Könyvtár 1910. június havában Indult meg

A MODERN KÖNYVTÁR SZERKESZTŐSÉGE s
VHI. KERÜLET, KECSKEMÉTI-UCCA 4. SZ.
TELEFON: 6-89

TISZTELT SZERKESZTŐ ÚR!

Ön életrajzomat kívánja tőlem. Nehéz ügy.

Mert hogy elég jelentékeny alak vagyok-e arra, hogy így kezeljem magamat, ahhoz még hiányzik az eseményeknek engem igazoló végkonkluziója. Sziklaszilárd meggyőződésem ugyan, hogy ez megjő, de hátha csak egy nyugtalan emberi elmének valamely különösebb tévelygése rajzolódott itt le, ez összegyűjtött dolgozatokban, amelyeket ön szíves volt kiadásra kérni. Az első esetben a pszichológiához kell adatokat nyújtanom, az utóbbi esetben a pszihózishoz. Mindkét esetben azonban csak a kifejlődés processzusa lehet az, ami egy életrajzban az intelligensebb] olvasót érdekelheti.

Tegyük fel, hogy valami kiválóbb elme vagyok, akkor bizonyos, hogy az igen sajátos módon képződött. Ugyanaz, ami ma az én egészen különös helyzetem, hogy t. i. kívül az egész politikai arénán csinállok politikát, Ugyanaz vonul végig az egész formálódásomon abban, hogy formálódásom is egészen kívül történt azon a medren, ahonnan az emberek kapaszkodnak. Ha pedig valami elmebeli aberráció feltűnőbb typusa vagyok, annak is itt kell a magyarázó momentumait megtalálni: – kívül tülekedtem az emberek taposott utain.

Az én egész politikám semmi egyéb, mint a legtermészet-

tanibb értelemben vett tudomány. Hogy hiába az emberi akaratok, tervezetések, mesterkedések, ezek csak kisebb nagyobb zavarokat okoznak az események következésében, de következni mégis csak az következik, ami a dolgoknak fizikailag megállapítható rendje. Ezért az embert menten boldognak is mondhatják és mondtak is, míglen egy sor fizikailag előre beállított, bementett jelenség mégis csak felém fordította a figyelmet. A kérdés: hóbort-e vagy tény? – csakis ez lehet ma érdekes az én egész személyem körül, ha ugyan ez érdeklődés nem illúziói

Rám nézve tisztán csak tudomány-kérdés az egész. A tudásomnak – vagy hóbortomnak – ilyen az eredete: az iskolákon, amelyekben hitem szerint a tudatlanság művészetével mérgezik a gyermek testet és lelkeket, magam se tudom, hogy csúsztam valahogy keresztül. Oly iszonyú utálat töltött el utána minden tudománytól, hogy két és fél esztendei teljes elbutulásra emlékszem. Pedig virgonc eleven fiú voltam. De a hatodik osztályban nem érdekelték már, csak a lányok meg a hódító nyakkendőim. Mint technikust, ama bizonyos két és fél esztendő alatt, már ezek se, Münchenben voltam technikus. Feléje se jártara a technikának. Semminek. Egyszer azonban egy okos embernek a könyvét lapozgattam. Nem tankönyv volt, hanem egy gondolkozó embernek a munkája a szakmájából. Megcsapott belőle az a szikraj nini, milyen szép dolog okosan gondolkozni. Félre dobva minden iskolai számárságot: gondolkozni. Ezen aztán kezdtem belemerülni a szakmámba. Fejembe vettem, hogy én egy év, alatt lerakom valamennyi tanévem vizsgáit, Sőt még egy szakkérdésben pályázat is volt a Végzett hallgatók számára. Még azt is megakartam nyerni. Meg is nyertem. íme csak egy szikrának kellett felébredni, annak, hogy »gondolkozni« és a fiú kedvet kap a tudományhoz. Minden csömör közepette is, Igaz, hog:j megbukni mégis épen azon a vizsgán buktam meg, amelynek szakmájából másnap kihirdették, hogy én vagyok a pályadii nyertese. Ez az iskola. Az emberbutító műintézet! Amely ellen aztán később, egész harcot is intéztem, a hír-

hedt 'E m b e r b u t í t á s a k ö z é p i s k o l á b a n ' cím alatt. De hát ők nem hiszik, hogy az iskola a tudás fegyháza. A rabok is megtanulnak bizonyos szorgalmatosságot, de a gyerek egészségesebben reagál, hogy nem, ő az istennek se tanul. Amiben, hitem szerint, magának az istennek a teremtő bölcsessége szólal meg, hogy nem engedi az egészségesnek lenni akaró kölyköt testi lelki nyomorékká sorvadni, mire elkezdődik a viaskodás a tanító és a gyerek között.

De az iskolának van igaza, ha én csak egy meghibbant typus maradok. Mert az bizonyos, hogy én teljesen az iskolai tudás útjain kívül kerestem a tudást. Rávettem magam az áltudásnak az ismeretek célzatos meghamisítását mívelő tudományaira, mígnem láttam, hogy minő feneketlen tudatlanság mindama tudásunk, amivel – a természettudományokon kívül – hivalkodunk. És íme így jutottam arra az útra – az utakon kívül – hogy a társadalmi élet, a politika természettudományát keressem. Még nem vagyok vele piacon, csak egy vázlatos könyv, néhány tanulmány, a kidolgozásból egynéhány fejezet a *P o l i t i s c h - ' A n t h r o p o l o g i s c h e R e v ü e* ben jelent meg, de amit politizálok, laboratóriumi experímentum.

Hóbort-e vagy tudomány? Ha hóbort: isten büntetése, hogy miért hagyom el a taposott utakat?

De az isten jó hozzám: gyönyörűség az élet, gyönyörködni annyit nem gyönyörködhetik senki, mint aki világosabban akar látni. Pedig nekem veszett küzdelem az élet. És mégis szép az utolsó percemig.

Szép még akkor is, amikor apró emberkéek butaságai felfordítják esztendőig tartó munkámat, szép, mert tudom, hogy mégis győz az élet, és ma már nincs többé mi butaság elkövetni való, – és jön aminek jönnie kellett, akárhogy tülekednek is azok, akiknek nem tetszik, hogy jöjjön minden egyéb, csak ez ne.

És nem jön egyéb.

Gróf Khuen-Héderváry kormány is megbukik, anélkül, hogy bármit is végezhesen, mert nincs tovább a ma-

gyar politikában míg a választójog meg nincs. Nincs tovább a függetlenségi párttal és pártonkívüliekkel való kormány nélkül, minden egyébnek a kizárásával és csakis a választójog megalkotására.

Az utolsó intermezzo, a Khuen-Héderváry kormány ki-nevezése is, már csak a király egyenes megtévesztésével történt. A Khuen-Héderváry kormány csak a korona tudatos tévedésbe ejtésével lőtt. Majd elő fogok még vele állani, mikép?

Hiába volt. Nem végez semmit. Épúgy mint a koalíció sem végzett.

Meglátjuk, így lesz-e? Ha igen, úgy ez a könyv lesz az első dokumentuma egy teljes experimentális fizikai bizonyításnak, hogy a politikát nem emberek csinálják, hanem történik minden a politika önön fizikai, vagy mondjuk, szociológiai törvényei szerint, az emberek ellene csak ostobaságokat követhetnek el.

1911. június.

MÉRAY-HORVÁTH

BEVEZETŐ

MÉRAY. PROGNÓZISAI

E kötet, (a Modern Könyvtár első politikai kötete,) Méray Horváth Károly összegyűjtött írásait foglalja egésszé, s az ő egész politikai, vagy mondjuk szociológiai rendszerét bemutatja.

E rendszer lényege és főfontossága az, hogy a politika eseményeinek megítélése bizonyos tudományos szempontokból történik; hogy a politikát, – mint akár a filozófiát, – tudománynak deklarálja és tudománnyá emeli, tudománnyá, amelynek önön fizikai törvényei vannak; s hogy ez e nemben az első komoly kísérlet minálunk.

Ä politika tudomány; s a politika eseményeit és lez események alakulásait, tehát a dolgok fejlődését is, bizonyos tudományos törvényszerűségek, bizonyos természeti törvények szabályozzák, akár az életnek minden más eseményét, alakulását, általában minden egyéb életnyilvánulást, (a politika is az,) s miként minden életbéli fejlődést.: Ami Méray fogalmazása szerint ekkép hangzik: »E sorok írója a politikának a tudatlanságból tudományos alapra való áthelyezésével foglalkozott. Az emberek társas együttélésének fízológiját, élettörvényeit vezette le összefüggésök rendjében.« És kimondja, (e kötetbe írott Előszavában,) hogy nem emberek csinálják a politikát, hanem minden úgy történik, amiként azt a politika önön fizikai törvényei megszabják; s végre mindennek betetőzéséül: hogy a jövő politikája nem lehet egyéb, mint a jövendő megállapítása. Látnivaló, hogy e konklúziók, ez elvek és megállapítások látószögéből igen tág s igen csábító a perspektíva.

»Méray Horváth Károly és a magyar politika« – az eseményeket figyelők között e cím nem kíván bővebb ma-

* azaz a politikának, (Szerk.)

gyarázatot. Egészen sajtáságos, szinte páratlan jelenség a Méray-Horváth szerepe a (magyar politikában. Ismeretes, hogy az utolsó évtized válságos pillanatai során ismételten maga felé irányította a közfigyelmet egészen különös akciójával, ő, az egészen magánember. Előbb, meglepetésszerűen, az 1906-iki válságot igazította el; az utolsó pillanatban, mikor már csak néhány nap választott el bennünket az abszolutizmus kihirdetésétől. Aztán a koalíciós kormány bukásakor az ő kibontakozási bázisát fogadja el a király és az általa ajánlott alapon lép a szereplés terére Lukács László, hogy megegyezzen a függetlenségi párttal. Nem sikerül, és ma Méray-Horváth újra hirdeti, hogy »nincs tovább a magyar politikában«, míg az ő bázisa nem realizálódik.

Ezek azonban csak külsőségek. Mert talán még intenzívebb az a hatás, amit Méray-Horváth különös és szinte megdöbbentő politikai-szociológiai Írásai tesznek, egyre táguló körben. Megdöbbentő a határozott előrelátása, megjövendölése a bekövetkező eseményeknek, s a fejlődés folyásának szinte kicirkalmazása. Az az egyenes felhívása, hogy íme, a politikai események, azok kifejlődésének mikéntje, előre tudhatók s megmondhatók; vajjon mit akarnak hát, akik a politikát hiun-oktalanul »intézni« akarják? Hisz ezzel csak feltartóztatják az ország természetes kifejlődését, gazdasági meggyarapodását s céltalan válságokat idéznek fel; s ezt az ország sínyli meg. És, íme itt az immár csaknem tíz esztendőre való bizonyítás.

És Méray az ő megdöbbentő előre látását merőben szociológiai tudománynak állítja oda. Nem egyéni látó-képességnek, hanem, a politika tudományának. S míg egyrésztől odakonkludál, hogy e nélkül: úri mulatság, dilettánskodás minden politika, másrésztől cselekedettel: az írásaival dokumentálja, hogy a politika nem az, amivé leromlott, helyesebben: amivé sok elpazarolt energia sülyesztette, s nem az, aminek ma látják: üres szóár, hanem, komoly tudomány.

Méray-Horváth egyéniségét és írásait élesen megvilágítja a Társadalomtudományi Társaság szemléjének, a »Huszadik Század«-nak, a társaság egyik elnökének a tollából való egy régebbi tanulmánya,* melyből a következőket érdemesnek véltük kiszemelni:

* 1908. májusában íródott.

»Magyarország minden fővendő történetírójának hosszasan kell majd megállania ennél a mai kavargó, forrongó, méhéből az u] Magyarországot szülő időnél. És e kavarodás történetírójának figyelmesen kell majd megállapodnia a következő adatoknál is, amelyek bizonyítékai annak, hogy élt közöttünk egy ember, aki magasan állott a rohanó ár fölött és messzelátó szemmel már jó előre észrevette, hogy itt mi történik és pillanatról-pillanatra megcsinálta a diagnózist: most itt és itt tartunk, most ez következik, most amaz.- Eleinte senki sem figyelt rá, csak egészen egyedül állott a magányos látó. Később ez is figyelmessé lett reá, meg az is, végül egy kis csoport csodálkozva nézte ezt a csodálatos szerepet.

Mi, akik a tudományt valljuk mesterségünknek, akik kötelességünknek tartjuk feljegyezni, megtanulni, megmagyarázni a régi adatokat, akik mindenféle etnográfiai csodabogarat çjõndosan feltüzünk és besorakoztatunk gyűjteményünkbe, akik megcsináltuk a régi és az ui elméletek múzeumát, mi ne kövessük el azt a szégyenletes dolgot, hogy vakon haladjunk el a mi korunknak legsajátságosabb társadalomtudományi faktumai mellett.

Méray-Horváth Károlynak 1902-ben: »Die Physiologie unsrer Weltgeschichte und der kommende Tag. – Die Grundlagen der Soziologie« címen egy testes (527 l.) kötete jelent meg német nyelven, amelyben a társadalmi tünemények egy rendkívül érdekes, új, biológiai magyarázatát adja. Ezúttal, csak előszavából iktatom ide a következő büszke sorokat:

»Im Lichte der ewigen Naturgesetze der Schöpfung erscheint die Zukunft nicht mehr als ein unlösbares Rätsel.; Denn Gesetze, die seit dem Entstehen des Lebens walten, Gesetze des schaffenden Gottes selbst, enthüllen uns die Zukunft. Wir werden lernen sie zu sehen.«

* * *

Méray-Horváth Károly nem elégedett meg ezzel a frohe Botschaft-tal, hanem egy évvel később Magyar politikai szociológia címen megdöbbentő bátorsággal és a megingathatlan meggyõződés biztosságával a magyar történelmet és a magyar jövendõt mutatta be rendszerének új világában. Nemcsak a magyar társadalomtudománynak egyik legsajátságosabb terméke ez a dolgozat, amely 1903 nyarán íródott és a Huszadik Század 1903 októberi füzetében látott napvilágok E tanulmány bevezetõ sorai egyike, azoknak a

dokumentumoknak, amelyeket itt le kell közölnünk, (megjegyezve, hogy az aláhúzások mindenütt tőlem származnak):

»E sorok írója a politikának a tudatlanságból tudományos alapra való áthelyezésével foglalkozott. Az emberek társas együttélésének fizioiógiaját, élettörvényeit vezette le összefüggésük rendjében. Ez vagy abszurd, vagy helyes. Ha abszurd, utoléri a leírt ostobaságok sorsa. Ha azonban helyes, úgy felfordítása annak az egész politikai bölcseségnek, ahogy ma mennek az emberek a jövő elé. És ez már fontos dolog. Mert akkor ez a tudomány lesz a társas szerveződés, az állami élet további útmutatója.

Mint minden meglódítása az emberek megszokott eszjárásának, eszmekörének: úgy ez is természetesen mindenféle támadásoknak lesz kitéve. Ezekkel nem szándékozom törődni. Én azonban a legkeményebb kritikának megyek magam elejébe. És pedig azzal, hogy azokon indulva, amiket az én politikai tudásomképen fejtettem ki: meghatározom a politikai események bekövetkező rendjét. Így kérlelhetetlen logikának az ítélete elé megyek. Ha nem következnek be azok, úgy ostobaságot beszéltem, nevetségessé tettem magamat. De ha következnek, Úgy ostobaság volt minden támadás.

Annak az új tudománynak, amelyet emberii tudásunk birodalmába akarok vonni, szüksége van erre a kritériumra. Nyomrólnyomra szándékozom ezeket a kritériumokat mindenütt felkeresni. Symptomatologiailag Magyarország jövő politikai alakulása a legbonyolultabb és a legérdekesebb dolgok egyike. Ezt szándékozom tisztán tudomány és módszerrel megállapítani.

Soha nem lesz jobban szükség arra, hogy tudjuk mi történik velünk a világ eseményeinek közepette, mint a közvetlen következő időkben. Az események jönni fognak, azokat nem mi vezéreljük, azonban a mi

értelmünk működésétől függ az, hogy ami események bekövetkeznek, azok mennyire találnak bennünket készen, azoknak megfelelően. Mert ha nem vagyunk készen, akkor az átalakulás súlyos krízisei és fájdalmai jönnek reánk; míg ha készen vagyunk, ha értelmünk átalakult már a bekövetkezendő dolgok számára, úgy megváltás, szabadulás egy romokba dülő, hitelét veszített politikai élethől.

És amikor valaki a bekövetkezendő válságok között irányt mutat, ily nagy, fontos, országok életébe vágó dolgokban, akkor szükséges, hogy a leg súlyosabb bírálat alá essék az útmutatása. Mint mondtam, annál súlyosabb bírálat nincs, mint ha megállapítom a bekövetkezendőket. Ha igazat mondtam, nincs az a hatalom, amely ennek a politikának útját állja, és az emberek eszerint fognak gondolkodni.

A jövő politikája: a jövődő megállapítása.

Amiket itt kifejtendő vagyok, azok kisebb-nagyobb botránkozást fognak kelteni több tekintetben, mindazokban az elmékben, amelyek nincsenek arra eléggé berendezve, hogy a dolgokat a tudománynak a száraz módszerével, a maguk kihámozott fizikai valójuk szerint lássák, hanem bizonyos szubjektív meggyőződöttségük szerint. Az érzelmekhez pl. úgy hozzáfórott a nemzet jövőjében való hit, hogy nem is tudnak az emberek más-kép gondolkodni, mint hogy az ezer éves múlt után a magyarságnak a következő ezredévért kell küzdenie. Gyerekkorunk óta soha más beszédet nem hallottunk a nemzetről, mint az ő dicsőségét, hatalmas államalkotó erejét magasztalni és hogy apáink nemzeti művét hogy kell fentartani, lövönkben, istenben, és alkotmányunkban bízva. Aztán, szállóige, hogy mi politikus nemzet ivagyunk. Fiatalságunk” a politikai lelkesedések közt folyt le. Természetes, hogy ma így hiába kopog valaki a politika nyitott kapuján azzal, hogy kérem, a nemzet egy újabb ezeréve helyett, most egész más dolgok következnek. A mai nemzedék érzelmei lazádnak fel ez ellen. Gondolkodás nélkül. Az ember végre is nem tagadhatja meg gyermekora első lelkesedéseit; ifjúsága ambícióinak eszményeit; egy egész élet földi hitvallást.

Az érzelmi mozzanatokon kívül másrészt ott vannak az értelmiek. A teljes tudatlanság afelől, hogy tulajdonképen micsoda is az, ami Magyarország történeté-

vel történt, történik, és merre felé halad mindez. A tudatlanság ne a kicsinylő, lenéző értelemben legyen mondva, mert hiszen tagadhatlan, hogy éppen az utolsó félévszázad alatt ami történt Magyarországon, ahhoz jelentékeny értelmi erők voltak szükségesek. Hanem tudatlanság egyszerűen abban az értelemben, hogy mind-ezideig fogalmuk sem volt az embereknek, hogy mi történik tulajdonképpen akkor, micsoda történelmi foliarat megyén végbe, minő természetű dolog, micsoda törvényyszerűsége folyik az eseményeknek, amidőn politika folyik. Hogy e felől teljes tudatlanságban voltak az emberek, az természetes dolog, épúgy, mint ahogy természet étes dolog, hogy tudatlanságban voltak a fiziológiai élet természete felől mindaddig, amíg a fiziológiai élet rendje fel nem ismertetett. Addig csak hiedelmek voltak az élet ilyen vagy olyan természetéről, de tudni csak azóta tudjuk, minő természeti folyamatok mennek benne végbe, amióta az élet fiziológiai törvényeinek az összefüggő rendjét ismerjük. így a politikában is ma még csak hiedelmek vannak. Annak a társadalmi életnek, amely a nemzeti élet képében nyilvánul, a törvényeit az emberek még nem ismerik, és így a dolgoknak saját rendi felől nincsenek ismereteik, hanem csak azon hiedelmek szerint Ítélik meg az események folyását, amelyeknek a forrása mindenféle előítélet. Apáink úgy hitték, úgy tudták, higyük mi is azonképen.

Az ilyen hiedelmekkel is szembeszállani teljesen céltalan dolog. Az emberek eszejárása nem olyan, hogy máról holnapra csak követni is tudná az összefüggéseknek bizonyos új rendjét. Giordano Brunot is inkább felégették. Korántsem gonosz indulatból, szándékos tudatlanságból, hanem teljes jóhiszeműséggel. Pedig csak olyat mondott, amit a következő nemzedék már természetesnek talált. Nem, nézetváltozásokra ilyen nagy dolgokban csak egy lui nemzedék képes; ilyen nagy dolgokban, mint aminő az emberek nagy társas együttélésének olyan arányú dolga, mint a nemzeti politika.

Nincs ezeknek a lapoknak így semmi aktuális céljuk.

Amiért íródtak, oka tisztán egy tudományos dolognak a kísérleti ellenőrzése, egy tudományos módszernek az igazolása v agi y megdöntése.«

És következik a magyar politikai szociológia kifejtése. Persze végig felette érdekes az egész. A magyar történelem fiziológiai magyarázata és a magyar jövőről adott izgatóan érdekes prognózis. De nem közölhetjük le a tanulmány mind a 37 oldalát. Jelen célunk szempontjából csak ama sorok számára kérjük az olvasó szíves figyelmét, amelyek a lefolyt válság már hátunk megett lévő részére vonatkoznak; vagyis ama sorok számára, amelyeket Méray 1903. nyarán, tehát ezelőtt csaknem 3 esztendővel rendszeréből folyó prognózisképpen vetett papírra és amelyek azóta már történelemmé, a közelmúlt napok történelmévé lettek.;

Méray ugyanis előre megírta annak a válságnak lefolyását, amely válság a szakbeli és nem szakbeli politikusokat annyira meglepte.

Megírta, hogy »az Ausztria és Magyarország közötti szétbomlás gazdasági dolgokon indul meg.« »Első sorban a gazdasági különválás lép előtérbe, és nyomban utána az önálló hadsereg programja.« „Megírta továbbá, hogy »bár ez országban mind élénkebben fog nyilvánulni a gazdasági önállósághoz való hajlam, politikai utón a gazdasági önállóságot nem fogjuk elérni.« »Politikai pártalakulásokból így nem is fog önálló gazdasági életünk előállni, bárha ennek mind erősödő áramlatai mindjobban ki fognak hatni a politikai életre.«

A gazdasági kérdések háttérbe fognak szorulni és az új Ausztriával szemben fennálló ellentét a katonai kérdések tereén fog kiélesedni. »Az önálló hadsereg programja válik a gazdasági önállóság fölött politikai programmá.« Ez a kérdés óriási elidegenedést szül a korona és a parlament között; A parlament törekvései még fokozottabb ellenállásra találnak a koronánál, mint a gazdaságiak és ez az ellentét »a politika funkcióinak bénulása felé halad.« A megbénult államszervezet regenerálására pedig a népesség amaz új rétegével kell majd kapcsolatot keresni, amely leginkább foglalkozik a produktív munkával. A parlament »a produktív folyamatok egyéneinek a képviselőivé kénytelen mindinkább alakulni.«

»Így áll elő a választási reform Kényszerűsége. És így előzi meg ez ügy a gazdasági önállóság, mint az önálló hadsereg programját. Így lesz ez az első politikai akció, amely nélkül a továbbiak felé nem is haladhat a politika.

Amint tehát ezek a mostani irgalmak elülnek és pedig a nélkül, hogy akár gazdasági önállóságunk, akár az önálló hadsereg tekintetében célt érjünk, nyomban a választás reformba kezd kialakulni a nemzet politikai programjává, e körül fog a politikai tömörülés létrejönni és a megalkotása kényszerű dolog.

Ennek a politikai cselekvésnek is a megmozdítója, a dolog természetének előbbi megvizsgálása szerint, nyilvánvalóan az a párt lesz, amely az Ausztriától való szövettendenciáit leginkább hordozza magán. Azonban valamennyi politikai csoportosulás egyaránt készletve lesz ezt a politikai cselekvést fölvenni, mint annak okait láttuk. Az egész politikai szervezet a cselekvés létrehozásában fog működni, azaz a pártok ebben egyesülni, fognak.«*

Ne feledjük el egy pillanatra sem e kiszakított mondatok és szakaszok olvasásánál, hogy azok Széli Kálmán bukása táján íródtak, a hatalmas szabadelvű párt uralkodása idején, Khuen-Héderváry és Tisza kormányzása előtt. Ne feledjük ezzel szembeállítani, hogy abban az időben a mértékadó tényezők valamennyien elleneztek a választójog reformját, közvetlen küszöbön állónak senki sem látta. Ne feledjük el, hogy a függetlenségi párt küszöbön álló kormányrajutását a politikusok még a Tisza-féle választások folyamán se látták előre. A fordulatot jelentő választások eredménye az! ellenzékre nem jelentett kisebb, meglepetést, mint a kormányra és szétzúzott pártjára. Az ellenzéki jelöltek jelentékeny része maga sem hitte, hogy győzni fog és a kormánypártiak jelentékeny része nem értette, hogy lehet az, hogy megbukott.

Egyedül Méray-Horváth Károly volt az, aki mindezt, valamint az azóta történeteket évekkel előre pontosan megírta. Megírta nem mint lehetőségeket, hanem mint kikerülhetetlenül bekövetkezendő szükségszerű fejleményeket, megírta a

* Eltekintve Méray-Horváth írásainak ama becsétől, amely megőrzi mindenkori aktualitásukat, hogy t. i. minden időben bő adatgyűjteményei lesznek a jövő történelmi kutatásainak, ez írásokat ma különösen aktuálissá teszi az, hogy Méray-Horváth politikája, mint tengely körül forog a választói reform kérdése körül, s politikájának gerince az országgyűlési választójogi reform sürgős és elodázhatatlan megalkotásának állandó hirdetése. A Modern Könyvtár-ban még számos hasonszellemű mű megjelentetésével kívánunk erőnközhöz képest a reform mielőbbi megvalósításának munkájához hozzájárulni. (Szerk.)

meggyőződés oly fokú biztosságával, hogy nem átallotta ismételtelen egész reputációját megállapításainak helyességéhez kötni

Megírta, hogy a parlament teljes erejével rá fogja magát vetni a katonai kérdésekre és hogy ezekben abszolúte semmi eredményt sem fog elérni, ép. oly kevéssé, mint a gazdasági kérdésekben a választójog reformjáig.

Az általános választójog szükségességét nem Méray mondotta ki először. Hirdette ez is, hirdette az is évek óta; Benne is volt a függetlenségi párt programjában. De azt a tételt, hogy »ez lesz az első politikai akció, amely nélkül a továbbiak felé nem is haladhat a politika«, ezt a tételt 1903 nyara óta egyesegyedül Méray-Horváth Károly hirdette. És amidőn a Széll-ellenes obstrukció napjaiban apodiktice kijelentette, hogy »a mint ezek a mostani (az obstrukciós!) izgalmak elülnek és pedig anélkül, hogy akár gazdasági önállóságunk, akár az! önálló hadsereg tekintetében célt érnének, nyomban a választás reformja kezd kialakulni a nemzet politikai programjává«, hogy »e körül fog a politikai tömörülés létrejönni és a megalkotása kényszerű dolog«, amidőn ő akkor a szabadelvű párt uralmának idejében előre mondotta, hogy a függetlenségi párt fogja keresztülvinni a képviselőháznak ezt a legközelebbi határozatát és hogy »a pártok ebben egyesülni fognak«, koalíciót fognak képezni, tehát a néppárt, a többi 67-esek és a függetlenségiiek: akkor bizony még azok sem nyomták el a szánakozó mosolyt, akik Mérayról mindig igen nagy véleménnyel voltak. Bizonyos részvétellel néztük ezt a sajtóságos embert, aki magát efféle lehetetlen prognózisokkal nevetségessé teszi. »Megint alaposan ellovagolta magát« és »kár érte« – gondolták az ő jó emberei. És tagadhatatlanul komikus is volt ez a dolog; Majd a parlamentnek nem lesz sürgősebb dolga, minthogy félretegyen minden egyebet, hogy megcsinálja azt a választójogi reformot, amelyet még annak a kisebbségnek túlnyomó része sem akart komolyan, amely olykor hirdette és majd az összes pártoknak nem lesz sürgősebb teendőjük, mint hogy erre a célra komolyan egyesüljenek!

Mérayt azonban nem ingatta meg semmi kicsinylés, sem baráti szánalom, sem ellenséges lemarházás. Az e pur si mouve határozottságával ismételtette, hogy a választójog reformja előtt többé semmit sem csinálhat a parlament,

Időközben tényleg a választójog programja köré jeceseedik az egész politikai akció, az utolsó hónapok drámai eseményei ebbe az; irányba tendálnak. Erről beszél mindenki. De hogy miként fog keresztülvitetni, azt senki sem tudja. Az egyik így akarja, a másik amúgy, a harmadik sehogy. És a nagy többség ilyen harmadikokból állott Méray megint tudja, hogy miként és hogy lesz.

A koalíció kórisméje (Diagnózis) című tanulmányából, amely ez év januárjában íródott, a következőket ragadjuk ki;

»Vegyes kormány, amely e g g e l ő r e c s a k i s a választójogi törvény és a választás oki keresztülvitelére alakiul, ez azon organikus alakulat, amely a válságot v é g r e eljuttatja befejező p o n t j á r a, hogy t. i. az új az 1848 és 67 óta keletkezett új Magyarország modern kultúrrétege átalakítja az ország testének központi szervét, a parlamentet, amely mindezideig még 1848 és 67 előtti idők számára volt berendezve, azon idők számára, amelyben a modern k u l t u r r é t e g n e k még nyoma sem volt.«

Mindehhez nem kell kommentár. Ma megvan. De januárban ugyancsak mosolyogtak rajta. Sőt még sokkal későbbi is. Még a megoldást megelőző héten is.

A beavatottak egy nem nagyon széles köre előtt ismeretes az a szerep, amely Méray-Horváth Károlynak a válság aktív megoldása körül jutott. Az utolsó pillanatban, la tizenkettedik óra utolsó perceiben ő, a magánember vette kezébe a dolgot. Saját kezdeményezéséből, semmi megbízatással sehonnan. Mindkét fél lehetetlennek mondotta a pozíciót még a legutóbbi napokban is. Csak ő nem. És bizalma magával ragadott. Megtörtént a megegyezés ügy, ahogyan ő három évvel ezelőtt megjósolta a szintén megjósolt válság befejezését és ahogy januárban részletezte. Két nap alatt meg volt a béke, amikor ő a kezébe vette a dolgot.

És itt ismét lehetetlen nem idézni az ő írásaiból.

»Ha igazat mondtam – írja ő 1903-ban – nincs az, a hatalom, amely ennek a politikának útját állja és az emberek e szerint fognak gondolkozni.«

Az emberek csakugyan g szerint; gondolkoztak.««

I. A POLITIKAI HIBA

1906. október

Az ország határain kívül vagyok s itt épen hogy csak értesültem arról, hogy az áprilisi politikai kibontakozás történeti részletei felől izgalmas polémiák folytak a hírlapokban. Magáról a polémiáról nem is tudok semmit. Ennél fogva az, amit alább előadok, nincs is semmi vonatkozással arra a polémiára.

Korábbi irataimban állandóan azt bizonygattam, hogy a politikai események oly fix törvényszerűséggel következnek, hogy azokat előre meg lehet határozni. Továbbá pedig, hogy akármiféle emberi gyarlóság esik is, azért az a föltétlenül elkövetkezendő dolog elkövetkezik és az emberi gyarlóság, vagy mondjuk: a politikai hiba csak zavarabbá teszi a folyamat lefolyását, de meg nem változtatgatja.

Akik írásaimat ismerik, azok előtt nem ismeretlen ama kísérleti eljárásom, amellyel a társadalom életében felismerhető törvényszerűségeket úgy verifikáltatom, hogy előre meghatározok általuk bizonyos bekövetkezendő politikai eseményeket: lássuk, bekövetkeznek-e vagy sem? Úgy vélem, hogy ez a lehető legfontosabb ügye az egész tudományunknak. Mert mindaddig tiszta ideológiákkal van dolgunk, amíg valamelyes pozitív, exakt kísérleti eljárással nem bizonyíthatjuk, hogy tudományunk tudományos értelemben vett tudomány. Az ideológiákból pedig már épen elég volt. Megbízhatlan kritikai elmélkedéseken túl soha sem jutottunk velők. Megbízhatlanok, mert nincs semmi bizonyságunk,

semmi pozitív verifikációnk arra nézve, hogy nem ismét csak ideológia-e, amivel bírálgatunk. Ugyanezért megbízhatlan és kétes értékű minden társadalomjavító szándék is, mert hiszen ismét csak verifikálhatatlan ideákon, tévedéseken, elfogultságokon, hiedelmeken alapulhatnak. Ezzel együtt jár, hogy semmiféle gyakorlati szerephez a szociológia mindmáig nem is jutott. Űzzük mint igen elmés, sőt tudományos színvonalú elmélkedést, de amely legjobb esetben is csak szellemi gimnasztika. Azonban amint még az akrobata mutatványokat sem használjuk arra, hogy azok szerint mozogjunk, úgy nem törődik a gyakorlati élet, sem a gyakorlati politika, az egész szociológiánkkal.

Pozitív értéke az egész tudományunknak csak akkor lesz, ha a társadalom életében megnyilvánuló jelenségeknek a törvényszerűségeit mutathatjuk ki. Törvényszerűségeit, ameyek szerint az események alakulnak és lefolynak és amelyeknek minden társadalmi cselekvésünk, politikai mozgásunk alá van vetve. Amikor a szociológia fel fogja majd venni azon szerepét, hogy kérlelhetlenül a politikai cselekvések elé tudja (állítani, hogy ennek és ennek kell megtörténnie és lépten-nyomon verifikálódik a szociológia útmutatása: akkor lesz a tudományunk laz, aminek lennie kell: a gyakorlati politika vezetője.

Addig elmélkedünk, tornázunk, szórakozunk az eszmékkel, csinálunk ideológiákat, elméleteket, amelyekben hiszünk vagy nem hiszünk, egyéni diszpozíciónk szerint, igaz, hogy elmélet például a Newton elmélete is. Azonban, „amely „pillanatban előre meghatározhatták, hogy ekkor és ekkor, itt és itt ez és ez fog megtörténni, és az beteljesült, akkor ez az elmélet már nem elmélet volt, hanem verifikált, pozitív, exakt tudás. Elmélet az atomelmélet is, azonban amely pillanatban az atomelmélet alapján megállapították pl. hogy egy ilyen és ilyen tulajdonságú, ilyen és ilyen atomsúlyú elemet még fel fognak majd fedezni és utóbb azt csakugyan megtalálták, akkor az az elmélet is már verifikált, pozitív, exakt tudás. A tudománynak erre a pozitivitására kell jutnia a szociológiának is és én a kezdő lépéseket igyekszem errefelé megtenni. Az én eljárásom kísérleti eljárás lévén, szükség van arra, hogy verifikáltassék a kísérlet. Akik a szociológiai könyvemet ismerik, tudják, hogy így váltak be mindazok a prognózisok is, amelyeket a külföldi politikai mozdulásokra vonatkozólag levezettem.: Azonban lépten-nyomon verifikálásokra van szükség s ezért levezettem májusban (»48 pusztulása és az új függetlenségi párt«), hogy minő politikai alakulásnak kell most beállania;

lássuk, ellenőrizhessük nyilvánosan a kísérletet Az egyetlen pozitív kritérium a verifikálás. Minden egyéb logikázás, amivel a világnak már minden képtelenségét bebizonyították, Amit ezúttal előadandó vagyok: szintén kísérleti eljárásra nyújt alkalmat, Annak a verifikálhatására vagy megdöntésére, hogy: tény-e, hogy emberi gyarlóságok, politikai hibák csak zavartabbá tehetik valamely politikai folyamat lefolyását, de meg nem változtathatják végső eredményében.

Akik írásaimat olvassák, talán még emlékeznek rá, hogy 1903 szeptemberben szociológiai módszeremmel levezetem, hogy ha akármit is akar a magyar politika csinálni, semmit sem fog csinálni tudni, mint csakis a választójogi reformot.

Engem az egész politikában nem érdekelvén semmi, amiről tudtam, hogy céltalan: nem is érdekeit más, mint a választójogi reform sorsa. Attól a pillanattól kezdve, hogy a választójogi reform ügye a politikában akut lett, iparkodtam megtenni érte, amit megtehettem.

De előbb le kellett folynia annak, aminek a lefolyását magam állapítottam meg előre, Az önálló vámterületért folyt izgalom után még a magyar katonai kérdések viharának,

A prognózisom beteljesülésének első pillanata akkor következett be, amidőn gróf Apponyi Albert 1906 februárban Nagybányán kijelentette, hogy »én kész vagyok arra, hogy csináljuk meg először a választási reformot széles alapon«. De hozzátette, hogy »csak egy feltétel alatt, ha királyi szóval nyerünk biztosítékot a tekintetben, hogy annak a választásnak az eredményét azután perdöntőül el fogják fogadni«.

Ettől az első pillanattól kezdve iparkodtam dülőre juttatni a választójogi reform ügyét. Hiszen magam vezetem le, hogy azzal van vége a politikai válságnak.

Elmentem Kristóffy József akkori belügyminiszterhez: íme Apponyi már rááll arra, hogy mindenekelőtt a választójogi reformot! Csak az a kikötése van még, hogy a király adja szavát, hogy aláveti magát a leendő többség akaratának. Hát ez így nem formulázható. Hanem adjon ő, Kristóffy valami gyakorlati alakot annak, amit Apponyi akar. És kértem, nyilatkozzék interview alakjában arról: kész volna-e a Fejérváry-kormány a helyét; átadni, ha Apponyiék vállalják, hogy mindenekelőtt a választói reformot, az általános titkos választójogot valósítják meg?

A kérdéseket feltettem és Kristóffy y hozzáírta a válaszokat.

Hogy a Fejérváry-kormány kész örömmel adja át a helyet egy oly kormánynak, amely az általános titkos választójogot első sorban megoldandó feladat gyanánt vállalja. Ami pedig az Apponyi által követelt garanciát illeti, azt úgy ajánlotta megoldandónak, hogy ne a királytól követeltesék egy vak kötelezettség, hanem kötelezze magát mindegyik párt arra, hogy nem vállal kabinetet, csak ha többséget képez, vagy ha más párttal együtt képez többséget.

Kristóffy egyenesen a kormány nevében nyilatkozván, ezt csak báró Fejérváry hozzájárulásával tehetné. Fejérváry azonban Bécsben lévén, én Kristóffy megbízásából oda-utaztam, megtudandó, hozzájárul-e a kormány nevében megjelenő nyilatkozathoz. Éjjeli tíz órától egy óráig folyt a meghányása-vetése, hogy mi következménye lehet annak, ha ez az interview megjelenik. Végül báró Fejérváry minden változtatás nélkül hozzájárult.

Még éjjel telefonoztam dr. Gratz Gusztávnak, a Zeit budapesti levelezőjének, hogy az interview, melynek szövegét másolatban nála hagytam, megjelenhet. A megjelenés után kértem őt, menjen el gróf Apponyihoz s kérjen tőle nyilatkozatot a Kristóffy által mondottakra. Azt reméltem, megindulnak a békéhez közeledő lépések.

Apponyi azonban, mint dr. Gratz közölte velem, azal felelt:

– Nem akarok Kristóffy nyilatkozatára reagálni.'

Kértem dr. Gratzot, menjen el Kossuthhoz is. Kossuth nem idegenkedett a fonalat felvenni s ígérte is dr. Gratznak, hogy reflektálni fog reá. Akkoriban azonban más irányú kibontakozási szándékok lógtak a levegőben „s újcy látszik, meg kellett várni, míg azok tárgytalanokká válnak. Dr. Gratz újabb kérdezősködésére Kossuth azzal biztatta, hogy hírlapi cikkekben fog a dologgal foglalkozni.

Ekkor jelentek meg Kossuthnak ama cikkei, amelyek a békét tulajdonképen bevezették. Ekkor formulázta több cikkben újra és újra a »fegyverszünetet«, hogy meg kell csinálni legelőször az általános választójogot s addig minden egyébben »fegyverszünet«. Ez volt az a formula, amivel a függetlenségi párt mozdulhatott. Ugyancsak gróf Apponyi Albert is, jászberényi beszédében, bár igen harcias hangok közt, de néhány olyan mondatot formulázott, amelyek a Kristóffy által felkínált megoldás lehetőségével biztattak. És pedig úgy, hogy gróf Apponyi Jászberényben már nem a választói jog kiterjesztéséről, hanem »általános választójogról« szólt s a megoldandó feladatok »egyik legelejének« nyilvánította.;

A béke alapföltétele, elvi lehetősége így kialakult. A függetlenségi párt és a Fejérváry-kormány között már csak valami formát kellett találni, hogy a béke létre is jöjjön. Báró Fejérváry ék részéről azonban tudtam, hogy semmiféle missziót a függetlenségi párthoz közeledni, nem kaphatok. Több ízben fordult elő, hogy Fejérváry kijelentette, „hogy a kormány, mint a korona képvisellete, csak akkor bocsátkozhatik az ellenzékkel szóba, ha az közeledik hozzá. Viszont az ellenzék részéről is kizártnak kellett tartanom, hogy a kormányhoz közeledjék. Meg egyáltalán az ellenzékkel semmiféle összeköttetésem nem is volt. Bár már két iratom (A koalíció kóriszméje és a nemzet vezére) tárgyalta, hogy ki kerülhetlenül ezen és ezen az alapon létre fog jönni a béke, Kossuthot egyenesen úgy aposztrofáltam, mint aki nem tehet egyebet, minthogy április 10-ike előtt az általános választójog egyedüli programjával megköti a békét: jellemző, hancj az .irataimat egy politikus sem olvasta s azok révén semmi személyes érintkezésre nem nyílt alkalmam. A függetlenségi pártból egynek a híjján visszaküldték az oda küldött példányokat, az egyet is visszakaptam utóbb és pedig úgy, hogy ráírta valami bölcs, hogy sohase várjam meg az április 10-ét, hanem menjek m i n d j á r t »legelni«, mert olyan hülyeség az én »békém«. – A problémám nehézsége mindenképen az volt, mikép kapcsolhatom össze a két félt, akiknek egyikétől sem vihetek a másikhöz¹ üzenetet? És pláne akiknek egyike sem hitt már a béke lehetőségében.

A Fejérváry-kormány részéről, ha már maga Fejérváry nem lehetett az, akihez az érintkezés meginduljon, az egyetlen Vörös Lászlót véltem annak, aki alkalmas lehet, hogy vele a függetlenségi párt vezéreiberei szóba álljanak. Azonban tőle sem vihettem semmiféle megbízatást. így egészen a magam rizikójára kellett dolgoznom. A rizikó pedig elég félelmetes volt a számomra. Barabás Béla barátomra ekkor már gondoltam, hogy ő hozzá fordulok, beszéljen ő Kossuthtal, Apponyival, akiket én személyesen nem ismertem. Hanem ha én akármivel is megyek Barabáshoz és ő vállalná a közelítést Kossuthhoz, miféle biztonságom van arra, hogy az esetben, ha Barabás sikerrel jár, Vörös László vállalja, amit aztán hozzá hozok? Miféle nevetséges szerepnek, blamáznak teszem ki magamat, egyrészt Kossuthéknál, hogy olyanba ereszkedtem, aminek aztán nem tudok megfelelni, másrészt Vörösnel, aki azt mondhatja: ki adott nekem megbízást ő vele experimentálni? Vöröst előre beavatni nem lehetett, mert ő is csak Fejérváry jóváhagyásával tett volna egy lépést is; Fejérváry álláspontját meg ismertem: ő nem

tehet kezdeményező lépést, ő csak szívesen fogadja, ha Kossuthék bármi kibontakozási szándékkal fordulnak hozzá és »garanciákat« nyújtanak. A helyzetemet nehezítette az is, hogy a minisztériumban már el volt határozva az április 10. utáni programra: a választójogi reformnak oktroj útján való behozatala, amit én a választójog lehető legnagyobb veszedelmének tartottam. Kristóffy mondta nekem, hogy ő kilép a minisztériumból, mert ő, aki a választójogi reformot alkotmányos úton akarta behozni, ugyanő nem akar arra vállalkozni, hogy alkotmányon kívüli úton hozassék be. Teljes gőzerővel folytak az előkészületek április 10-re és azt, hogy én még fennakasztani próbáljam, mosolyt csalt volna már mindenkinek az ajkára. Így teljesen magamra hagyatva kellett cselekednem.

Az egyetlen, ami támogatott, a föltétlen hitem volt – a szociológiámban. Kell és kell, hogy sikerüljön! így mentem el Barabás Bélához.

Kivettem a zsebemből Kristóffynak a Z e i t-ban megjelent interviewját, Kristóffy eredeti kéziratát. Hogy itt van Kristóffy saját írása. Hogy én magam voltam, aki ezt Fejérváiyhoz jóváhagyás végett annak idejében elvittem, tehát ez Fejérvárynak is az álláspontja. Ami ebben az interviewben foglaltatik, az teljesen födi azt, amit Kossuth a »fegyverszünetről« írott cikkeiben mond és amit Apponyi nyilatkozott nagybányai és jászberényi beszédeiben. Én nekem semmi megbízatásom nincs arra, hogy bármi üzenetet hozzak. Azonban garanciám van arra, hogy úgy Fejérváry, mint Kristóffy állják azon nyilatkozatukat, amik a Zeit-ban megjelentek. Ha komoly a szándék Kossuth és Hpponyi részéről is, hogy mindenekelőtt az általános választójog létesíttessék és minden további politikai dolog már annak az új választótörvény alapján választott parlamentnek legyen a dolga, akkor kész a béke. Aminek a garanciája az, hogy a függetlenségi párt menjen be a kormányba arra az időre, amíg az általános választójog törvényé válik és ennek alapján a választások megejtetnek. Kértem, kérdezze meg Kossuth Ferencet, hajlandó volna-e arra, hogy az új kormány Vörös miniszterelnöksége alatt alakuljon meg, úgy hogy Vörös még két olyan minisztert ajánlana, akik 67-esek és az általános választójog emberei, hármat pedig a függetlenségi párt jelölne ki? Nem hozhatok ugyan Vöröstől megbízást, de Vörös ez elől ki nem térhetne.

Barabás Béla azonnal felfogta a dolgot és kijelentette, hogy ő a maga részéről kész mindent megtenni, ami a tisztességes kibontakozáshoz vezet. Elkérte a Kristóffy-féle

eredeti kéziratot. Az általános választójognak ő már régi és exponált híve és látja, hogy végleges állapotokat majd csak az fog teremteni, ő Kossuthnál a legmelegebb szószólója lesz most is annak, hogy a választójogi reform legyen a tengelye a kibontakozásnak, ő az én általam ajánlottakhoz azonban szükségesnek tartja hozzátenni, hogy; valamelyes módon alkotmánybiztosítékot kell nyújtani. E nélkül nem hiszi, hogy célt lehessen érni. Megkért, hogy foglaljam írásba a prepozíciót és ő el fog járni Kossuthnak

Érdemes itt a következő részletet közbeszönöm:

Barabás Bélát természetesen lelkesíteni óhajtván mindenkép a szándékaim érdekében, többek közt azt is montera, hogy: íme itt az alkalom, hogy ha akar, miniszter lehet,; Erre Barabás így felelt:

– Barátom, én nem akarok miniszter lenni. Sem most, sem később. Én egyszerű képviselő akarok maradni és nincs más ambícióm, mint hogy mindenki tudja, hogy becsületesen, tisztességesen szolgálom a hazát és énnekem csak ez az erkölcsi tőke kell, soha semmi egyéb és semmiféle személyi előnyöket soha nem akarok a politikából. Ezt az ügyet is csak azért karolom fel, mert tudom, hogy hasznot teszek vele az országnak és nekem nincs vele más célom, mint becsületesen, érdek nélkül megtenni a kötelességemet; Érdemes szavak a feljegyzésre.

Délután átadtam Barabásnak a következőkép formulázott pontozatokat (az első pontot Barabás kívánságára tettem oda)/

I.

Az alkotmányos renden esett sérelmek reparálása

Vörös László rááll azon alapra, hogy a normális alkotmányos renden esett sérelmek, abban az irányban, amelyet Kossuth Ferenc jelezni fog, a legmesszebbmenően reparál-tassanak. A határt Vörös László számára a koronától elérhető maximum képezi.

Viszont Kossuth Ferenc ráállt azon alapra, hogy ezen reparálásra irányuló követelések ne lépjék túl azon határt, amely a koronánál elérhetőnek tűnik fel.

Ez esetben a törekvések úgy Kossuth Ferenc, mint Vörös László részéről ugyanazonosak levén: együttesen határozzhatják meg az ezen reparálás dolgában követendőket.

II. A választójog reformja

Kossuth Ferenc hozzájárul ahhoz, hogy az áprilisi 11-ig kiírandó új választások után egybegyűlő országgyűlésnek – az államháztartás rendes menetének helyreállítása után – egyéb programja ne legyen, mint az általános választójogi törvény megalkotása és ennek szentesítése után nyomban az új választások eszközlése.

A választójogi törvényre nézve alapelvül mindkét részről elfogadtatik, hogy a választójog kiterjesztése tekintetében az új törvény kevesebbet nem nyújthat, mint amennyit a mai kormány javaslata helyezett kilátásba.

III. Kormányalakítás

Ezeknek a keresztülvitelére Kossuth Ferenc hozzájárul ahhoz, hogy Vörös László miniszterelnöksége alatt kormány alakíttassák azon pártok részvételével, amelyek a választójogi reform kérdésében a II. pontban körvonalozottak alapján állanak.

A pártoknak ezen minisztériumban való egyensúlyozódása tekintetéből Vörös László előzetesen javaslatba hozza a következő összeállítást:

Miniszterelnök és	Vörös L.
Kereskedelemügy	Vörös által jelölendő
Belügy	Kossuth és
Pénzügy	általa megjelölendő
Igazságügy	függetlenségi pártiak
Földművelésügy	Vörös által jelölendő
Közoktatásügy	

Izgatottan vártam, hogy mi eredménnyel jár Barabás Kossuthnál. A híre ez volt:

– Kossuth szívesen vállalja a kibontakozást a mai helyzetből és az ajánlott alapot elfogadhatónak tartja, ha az komoly. Ő azonban gr. Andrássy Gyula és gr. Apponyi hozzájárulása nélkül nem akar nyilatkozni és csak az ő velük való megállapodás után fog feleletet adni.

Másnap megtörtént a tanácskozás és azt a választ kaptam Barabástól, hogy Apponyi hozzájárul, Andrássy pedig kijelentette, hogy kész ezt a kormánykombinációt támogatni. Kossuth kifejezte, hogy Vörös László személyét alkalmasnak tartja s személyi rokonszenvét fejezte ki iránta. Ajánlatba hozta, hogy minden feltűnést elkerülendő, ne közvetlen ő vele lépjen Vörös érintkezésbe, hanem Wekerle útján.

Fellélegzettem. Ez a rész tehát ment. De hátha most Vörös azt mondja, hogy nem megy bele, akkor én mi választ adok? Miféle blamage?

Hál' istennek! Legalább kívül vagyok a blamázon: vihetek Vöröstől választ.

Most itt következik az igen furcsa dolog: – a hiba, az emberi gyarlóság.

Napok múltak, Vörös nem hivatott, felmentem magam.

– Fejérváryval nem lehet beszélni, mondta. Várjak még.

– Elutazom egy kissé – feleltem – kérem, hogy telegrafáljon, mihelyst szükség van rám.

Elmúlt egy hét s nem jött semmi távirat. Jöttem hívás nélkül. Jelentkeztem a kereskedelmi minisztériumban.

– Ő excéllenciája kér, hogy délután, az általános kihallgatások közben menjek be hozzá.

Hm! Tehát így áll az ügy! Csak úgy az általános kihallgatások közben van valami közölni való. No, az nem sok lehet!

– Szóltam Fejérvárynak, de nem mutat hajlandóságot a dologhoz – mondta a miniszter.

– Tehát ne foglalkozzam tovább vele?

– Nem. Nem megy a dolog.

Mondhatom, a legkeservesebb órák következtek. Lehetetlennek véltem, hogy célt ne érjek és íme. Nyilvánvaló, hogy valami nagy ostobaságban leledzem. Hát ilyen szármáság az egész szociológiai, politikai tudományom? Aki ismeri az önmeghasonlás perceit, sejtethi, hogy minő lelkiállapotban voltam. Barabás meg sürgetett már, hogy mi lesz?

Azonban kezdtem felocsúdni: hátha Vörös személye felé, a király előtt lehetetlen miniszterelnöknek? Vagy egyáltalán, Vörös személyében van valami inkompatibilitás? Megint felülkerekedett bennem a fanatikus hit, hogy lehetetlen, hogy a béke létre ne jöjjön azon az alapon, amelyet beállítottam és az abból eredő fanatikus akarat, hogy: muszáj!

Barabás Aradon volt. Odautaztam. Mondtam neki, hogy úgy látszik Vörös személyével nem megy a dolog, Fejérváry ő vele nem akar beszélni. De ha egyszer ennyire vagyunk, akkor ne hagyjuk kútba esni a dolgot Csinálja ő

Kossuthnál én meg Vörös személyének az elejtésével viszem az ügyet a másik oldalon. Szükséges, hogy ehhez képest Vörös személyének a kihagyásával formulázzuk a pontokat – s ekkor adtam át azon szövegezést, amelynek pontozatai aztán tényleg a béketárgyalások alapjává lettek.;

Barabást is deprimálta a kedvezőtlen fordulat, de aztán őt is magával ragadta a jó ügyben való hit. H, kátyúból ő segítette ki a béke szekerét. Feljött Budapestre és Kossuthnál szerencsére éppen együtt találta Andrássy és Apponyi grófokat.

Az új szöveg ez volt:

Kormány alakíttatik három függetlenségi párti miniszterből, továbbá három 67-es alapon álló oly miniszterből, kik az általános titkos választójog hívei s akiket a felség designálna s egyikét ezeknek miniszterelnökül. A honvédelmi, a horvát és a latere miniszterek nem vétetnek politikai diszpozíció alá.

Ezen kormány missziója nem áll egyébből, mint:

I.

Az alkotmányos rend helyreállítása minden vonalon és az államháztartás rendes menetének biztosítása, beleértve az elhalaszthatatlan katonai terhek vállalását.

II.

Az általános választójogi törvényjavaslat keresztülvitele legalább oly széles alapokon, mint a jelenlegi kormány formulázza. Ennek megalkotása után pedig nyomban az új választások eszközlése. Ezen választások után a kormány lemond s átengedi helyét az alakuló többségnek.

*

Nem nagy bizalommal bár, de az volt a válasz, hogy ha komoly alakban történik ez a propozíció, ők készek ehhez hozzájárulni.

Ez nekem elég volt.

Kristóffyhoz mentem vele. Kivettem a zsebemből elébb a régi, Vörös-féle formulát s kérdeztem, mi kifogás volt ez ellen.

Kristóffy átolvasta.

És ez Vörös László kezében volt?

– Igen.

– Nem értem. Nem tudtam róla semmit.

– Nem szólt róla?

–Nem.

– Csodálom, mert hiszen a te miniszterségedről is volt szó és hogy erről veled fog beszélni. Téged ő nem dezignálhat, mert hisz vörös posztó vagy az ellenzék szemében...

– Szó sincs róla, nélkülem kell megcsinálni – vetette közbe Kristóffy.

– Mégis, mivel végre is a választójogi reform a te műved, ott kellene lenned a megvalósításnál...

– Dehogy, én megyek, csak arról kell gondoskodni, hogy jó kezekbe kerüljön.

– És így Vörösnél az került szóba, hogy téged kihagy és csak az esetben fog futólag beletenni, ha a király kívánságaként teheti.

– Nem kell az én személyem belekeverésével a dolgot rontani. És mit mondott Vörös?

– Azt mondta, hogy Fejérváryval és veled fogja a dolgot megbeszélni.

– Nem tudok az egészről mitseim. Most hallom először.

– A legnagyobb mértékben meg vagyok lépetve.

– Fejérváry sem tud erről semmit, – folytatta Kristóffy.

– Ezen még jobban csudálkozom.

– Szólt volna nekem.

– Most itt van Vörös személyének kihagyásával ugyanez a dolog. És itt van a Zeitban közölt kormánynyilatkozat.

És átadtam a pontozatokat.

Kristóffy lassan átolvasta^

– És ez komoly? – kérdé.

– Barabás Béla jelentette ki nekem, hogy Kossuth, Andrássy, Apponyi ilyen alapot elfogadhatónak tartanak.

Kristóffy felugrott a székről és izgatottan járt-kelt egy darabig.

– Ezt meg kell csinálni. Ez így megy. Igazad van, ez megfelel annak, amit a Zeitban mondtam.

– Én is azt hiszem, hogy meg kell csinálni.

– Vigyáznom kell, nem szabad Fejérváryt valahogy beugratnom, igazán komoly ez a dolog?

– Végre Barabás Béla, a függetlenségi párt alelnöke elég garancia.

– Kérlek, hozd el hozzám Barabás Bélát.

Ez délután 4 órakor történt.

Este 7 órakor Barabás Bélával Kristóffynál voltunk.

Kristóffy kijelentette Barabásnak, hogy ha a dolog komoly, ő azonnal viszi Fejérváryhoz és meg van a béke. Hogy

azért kérette Barabást, hogy közvetlen ő tőle kapjon garanciát, hogy Kossuth, Andrássy és Apponyi ezeket a pontokat vállalják. Barabás ezt a garanciát a maga teljes felelősségével megadta.

8 órakor Kristóffy és én áthajtottunk a miniszterelnökségbe. Kristóffy egyedül ment be Fej érv áry hoz. Én nem voltam jelen a hogy előadta. Künn vártam a teremben.

9 órakor ment a távirat a kabinetirodának Bécsbe. Másnap reggel 8 órakor Fej érv áry és Kristóffy utaztak Bécsbe.

Ezt megelőzőleg reggeli 7 órára Kristóffy még egyszer magához kérette Barabást, hogy mielőtt Bécsbe mennek, még egyszer verifikálják, nincs-e valamiben félreértés. Barabás ekkor vállalta, hogy engem bevezet Kossuthhoz, beszéljek én magam vele, nem maradt-e valami félreértés s verifikáljam én a dolog realitását.

10 órakor Kossuthnál voltam Barabással. Keresztül mentünk a pontozatok értelmezésén. Némely dolgok magyarázatra szorultak, s az adott interpretációm után megkérdeztem:

– Szükséges-e, hogy erre vonatkozólag valami pótló dolgot táviratozzak Fej érv áry bárónak és Kristóffynak, mert én azért vagyok itt, hogy ha bármi tekintetben valami kétely forogna fenn, azonnal megtáviratozzam.

A látogatás után azt táviratozhattam, hogy minden rendben van.

Másnap történt a találkozás Kossuth és Fej érv áry között Barabás Bélánál.

Idáig terjedt az én szerepem.

Az elmondottakból kitűnik, hogy ami a kibontakozással készült, más volt, mint ami aztán tényleg bekövetkezett. Készült egy oly kormányzat beállítása, a mely a függetlenségi pártra támaszkodott volna és a melyben – az alkotmánypárt, a szabadelvű párt és a néppárt kirekesztésével – három 67-es alapon álló és az általános titkos választójogot képviselő miniszter lett volna. (Honvédelmi, a latere és horvát miniszter nem estek párttekintetek alá.) Ez volt az, amiben Kossuth és Apponyi kompromittáltak és a mihez gr. Andrássy Gyula hozzájárult. Létesült pedig egészen koalíciós kormányzat.

Tehát amit én előkészítettem: a függetlenségi párt szerepe volt. Egyedül és kizárólag a függetlenségi párté. Mert hiszen haladópártról beszélni sem lehetett. Annyira nyilvánvaló volt, hogy a küszöbön álló választásokon a haladópárt oly törpe minoritással jött volna be, a szabadelvű és az alkotmány-

párt még törpébbel, hogy az egyedül döntő párt a függetlenségi lett volna. Az, hogy éntőlem soha egy szó, egy betű 67-es politika nem származott, és magamat teljesebb (mert modern értelemben vett függetlenségi párti voltam) függetlenségének tartottam, mint az orthodox függetlenségeket és hogy az a meggyőződésem volt, hogy én formuláztam röpirataimban a legkerekebb függetlenségi programot, – szóval az én politikai egyéni hajlandóságaim ebben a törekvésben nem játszottak szerepet. Pusztán csak az, hogy ha az alkotmányellenes kormányzatból ki lehet emelni az állapotokat, azért ne dőljenek át a másik oldalra, a koalíciós világba. Egyensúlyozottan alá akartam támasztani az általános választójog sorsát, úgy hogy semmilyen régíme se következhessek: csak az általános választójog. Párt nélküli 67-es kormány és kormányhatalom nélkül való függetlenségi párt (mert ha 67-es miniszterelnök és függetlenségi minoritás van a kormányban, az nem lehet függetlenségi kormányhatalom). Ez a helyzet a legsúlyosabban kényszerítő ok lett volna mindkettőre nézve, hogy végét kell vetni a lehetetlen helyzetnek, de egyedül lehetséges módon, a választójogi törvényvel, illetve ennek alapján új választással.

Ez az alakulás, az én politikám: felborult. Hogy történt? Ez az, ami a váratlan, a meglepő volt.

Arról hallomásból értesültem, hogy Polónyi Géza Bécsbe sietett a kormányalakítási tárgyalások idejében s azt kérdezte volna Fejérváry bárótól:

– Az alkotmányipárt és a néppárt ki vannak-e zárva a kombinációból?

Báró Fejérváry azt felelte volna:

– Ha vállalják a választójogi reformot, akkor, pinszenek.

Mikor a bécsi tárgyalások lefolytak, s az új minisztérium ki volt nevezve s Fejérváry is hazaérkezett, akkor kérdeztem tőle.

– Kegyelmes uram, hogy történhetett ez a fölborulása az eredeti, megállapodott, közös intencióknak. Hiszen abban, ami a budapesti béketárgyalások előzménye volt: a Vörös László-féle első formulában, világosan benne volt, hogy mi-féle intenciók foglaltattak a megegyezésben.

– Hja, ha én arról tudtam volna valamit, hogy mi. volt Vörössel! fakadt ki Fejérváry.

Ekkor értesültem, hogy Fejérvárynak sem Vörös László nem mondta meg, sem Kristóffy nem közölte vele, hogy mi volt a béketárgyalások előzménye és ő ez előzmények is-

merete nélkül ment Bécsbe. Csak mikor visszajött, akkor tudta meg.

– Polónyi megrohant, hát mit mondhattam neki egyebet. (Nem vagyok benne bizonyos: Fejérváry bárótól hallottam-e ezt közvetlenül, vagy Kristóffy előadásából, hogy neki mondta volna Fejérváry.)

Természetesen nem tudván a Vörös-féle pontozatokról, Fejérváry nem is mondhatott egyebet.

A hiba, amely történt és amit ki akartam domborítani, hogy Vörös Lászlónak zsebében volt két héttel korábban a kész béke, amelyet akkor ép úgy meg lehetett volna kötni, mint az utolsó órákban, lóhalálában; zsebében volt a saját miniszterelnöksége, a mely még akkor is perfekt dolog lett volna, ha valami akadálya merült volna fel, mert valóságos kényszerhelyzet volt, hogy a kibontakozás létrejöjjön, ha Vörössel, hát Vörössel is: – és Vörös nem használta fel a neki készen odanyújtott békét, miniszterelnökséget.

(Később értesültem róla, de nem vállalhatok érte garanciát, mert csak hallomásból tudom, hogy Vörös megpendítette egyszer Fejérvárynak, hogy ő neki volna valami kibontakozási ideája. Fejérváry azonban azzal ütötte el, hagyjanak neki békét ideákkal, elég volt belőlük. De hogy neki a zsebében van egy kész paktum, azt nem mondta Vörös.)

Sem Vörös László, sem utóbb Kristóffy, nem mutatták meg, sem nem közölték Fejérváryval, a kibontakozás tulajképem intézőjével, a Vörös László zsebében levő és utóbb, készen másolatban Kristóffynak is átadott első paktumot.

Így a béke szerzője bár én voltam, de a mai kormányzat szerzője Polónyi Géza lett. Én Barabás Béla lelkes, értelmes, kimondhatatlanul buzgó támogatásából; Polónyi: Vörös és Kristóffy hibájából.

* * *

Az bizonyos, hogy más történt, mint ami készült. Készült egy szürke kabinet, a mely szinte automatikusan elvégezzon egy szükséges közbeeső munkát, a választójogi reformot és – az államháztartás rendes keretén túl semmi egyebet. Aztán pedig átadja a politikát az új választójogon épült parlamentnek, Annyira így volt, hogy úgy Kossuth,

* Miért, miért nem? – erre nézve pusztá kombinációkra vagyok utalva. Annyi bizonyos, hogy Fejérváry báró az én egész szerepemről a tárgyalások ideje alatt mit sem tudott és csak akkor tudta meg, mikor már mindennek vége volt.

valamint az ő nyilatkozata szerint Apponyi, nem is gondoltak arra, hogy ők legyenek függetlenségi miniszterek, s ők az azután következő tulajdonképeni politikára akarták magukat rezerválni. Ebbe nyugodott bele Andrassy is. A néppárt pedig már fenekedett a függetlenségi párt ellen. A fordulatot kétségtelenül Polónyi idézte elő. Ő vitte az egész koalíciót kormányra, a mely koalíció pedig nem maradhatott együtt, csak ha a vezetői együtt maradnak a minisztériumban.

Hogy a jelenlegi miniszterek «nagyobb egyéniségek» mint a minők egy szürke minisztérium tagjai lettek volna, az kétségtelen. Azonban, hogy volt-e abban valami előny, hogy ezek a miniszterek egy ilyen pusztán átmeneti Program keresztülviteléhez a választójogi reform körüli Összes ellentétet az egész koalícióból a kormányzatba bevitték: – az majd elvállik.

El fog válni, hogy nem idő és erő vesztesége volt-e az országnak, hogy még egy krízisen kell keresztülmennie és pedig azon, hogy a kormányból kiszoríttassanak ugyanazok a politikai elemek, a melyek a szürke minisztériumból már eleve ki lettek volna zárva; az alkotmánypárt és a néppárt?

Az én szociológiai és politikai tételelem pedig, amit immár a negyedik éve experimentative bizonyítok: hogy a politika a maga fix, fizikai törvényszerűségei szerint halad. Emberi gyarlóságok zavartabbá tehetik valamely folyamat lefolyását, de meg nem gátolhatják.

Meglátjuk, és ez az, a minek a verifikálásra hívom fel a szociológusok figyelmét. (A politikusokhoz, a kik a politika tudásával úgyse foglalkoznak, nem szólok – ők most is azt fogják mondani, hogy én egy jó ötlettel eltaláltam az igazat, mint a hogy ők próbálják, a kik csak ötletekkel tudnak dolgozni.) Ki kell tűnnie, hogy ez a mai »nagy« minisztérium is szétbomlik: -e arra a szerkezetre, a melyet a politikai hiba április 8-10-én összezavart; ki kell belőle szorúlnia az alkotmánypártnak és a néppártnak; maradnia kell egy függetlenségi miniszterek által fentartott kabinetnek, névleg egy 67-es elnökségű minisztériumnak, a mely azonban semmiféle 67-es pártra nem támaszkodhatik.

Ezt a válságot kerültük volna el, s a velejáró idő- és erővesztését az országnak, ha már áprilisban beáll a szürke minisztérium, amely automaticé végzi a választójogi reform keresztülvitelét oly függetlenségi tábor egyedüli támasztékával, amely eleve tisztán csak a választójogi reform programjával került volna a Házba. Nem pedig mint ma a koalíciós programmal.

Ez a szürke minisztérium már előre ledobta volna magáról a szabadelvű pártot, az alkotmánypártot és a néppártot, mint amelyekkel nem egyezkedett. (Számba vehető haladó párti alakulásra pedig az akkori viszonyok között alig lehetett gondolni; ami valamicske, ha ki is került volna, annak sem volt volna egyéb programja, mint az általános választójog.) Míg így most kell ezen nagyobb izgalmak között keresztülmennünk egy «nagy» minisztérium alatt.

E szürke minisztérium alatt a választójogi reform kérdése körül önkényt, magától, tisztán kialakult volna az az új függetlenségi párt, amely a nép függetlenségét, gazdasági és szociális erőinek függetlenítését, modern törekvéseit, ipari fellendülését, agrár fejlődését állította volna szembe Ausztriával és így a nemzetgazdasági érdekek függetlenítésére tört volna, mint a hogy modern állam csak erre törekedhetik. Míg most, koalíciós eredetből, koalíciós keretekben egybe van gyömöszölve mindazokkal az osztályparlamenti érdekekkel, a melyeket épen – akarva nem akarva – de kénytelen megdönteni a választójogi reformmal. így csak konvulziók között fordulhat ismét eredeti helyére, a függetlenségi párt: a népben levő ellenzéknek a helyére, a mely ma az osztályparlament ellen áll. A koalíciós eredetet, s az ebből eredő konvulziókat kerülte volna ki a függetlenségi és ma egyedül kormányképes párt a szürke minisztériummal. Kormányképessége pedig önkényt alakult volna ki az által, hogy a választójogi reformmal az alkotmányjogi harcok helyett a nép gazdasági és szociális harcaira helyeződött volna a függetlenségi törekvések súlypontja. Míg ma a koalícióból kell kibontakoznia, s ez még egy óriási erőfeszítésbe kerül, izgalmakkal és az államtest zava-raival járó politikai erőfeszítésbe.

Meglátjuk, így történik-e? Ez az, ami verifikálásra vár.

II. A TÉVEDÉSEK POLITIKÁJA

1909. március

Sajnálom, de az ország legsúlyosabb érdeke követeli amit írok.

Az ország érdeke, a dolgos, a munkából élő, a kereső magyaroknak érdeke követeli, hogy mindenki lássa, hogy ami útját állja az ország továbbhaladásának: az a súlyos hozzá nem értése azoknak, akik a haza dolgát intézik.

Az ország érdeke követeli, hogy minden tekintet nélkül arra, hogy ki mint van hiúságában megbántva, a lehető legvilágosabban beszéljék. És pedig azért, mert az ország az előtt a veszedelem előtt áll ma, hogy ugyanazon urak végzetes hozzá nem értése keresi az utat: tovább.

Pedig ma a kétszer-kettő négynek a meg nem dönthető abszolút erejével áll itt a bizonyosság, hogy ők nem hogy megtalálni tudnák, de a meglévőt meglátni sem bírják.

I.

Mikor ez a kormány 1906. áprilisban megalakult, akkor megelőzőleg mi: Kossuth Ferenc és Barabás Béla egyrészt, báró Fejérváry és Kristóffy másrészt, az én általam nyújtott kibontakozási alapon egészen mást készítettünk elő.

Mi csakis és kizárólag a függetlenségi párt számára (készítettük a hidat a kormányhoz, csakis a függetlenségi párt és a korona között az egyezséget.

Az általunk elkészített hídon egyszerre csak az egész koalíció nyomult a hatalomra. Az én bázisomról le, és a Polónyi trükkjébe ugrottak bele.

És most számoljunk:

Önök, a koalíciós minisztérium, azt állították az ország és a király előtt, hogy igenis, önök teljesíteni fogják a vállalt feladatukat.

Én azt mondtam, nem teljesíthetik, nem fogják teljesíthetni.

Nyomban megmondtam, hogy súlyos «politikai hiba» történt. Megmondtam előre, hogy abból csak «erő és idővesztessége lesz az országnak, hogy még egy krízisen kell keresztül mennie, és pedig azon, hogy a kormányból kiszorítassanak ugyanazok a politikai elemek, a melyek már eleve ki lettek volna zárva: az alkotmánypárt és a néppárt.» Világosan megmondtam: «Szétbomlik a minisztérium arra a szerkezetre, a melyet a politikai hiba április 8-10-én összeszevart, ki kell szorulnia belőle az alkotmánypárt- és néppártnak.»

Nos, uraim, mi történt? önök teljesítették-e az ország és a királytól vállalt feladatukat, vagy pedig, hogy a függetlenségi pártnak még ezen a meddő, hiábavaló, felesleges küzdelmen kellett keresztül mennie, ami az országnak három drága, a továbbhaladás útján elfecsérelt esztendejébe került, az ország tovább pangásába, gazdasági tovább tespedésébe, felesleges krízisébe, a mit önök hoztak rá.

De hogy önök nem tudhatták, hogy vállalt feladatuknak nem fognak megfelelni? Bocsánatot, önök államférfiak. Önök felelősségteljes állásban vannak. Önök miniszterek. Önöknek tudniok kellett volna, amit én tudtam, aki se miniszter nem vagyok, még csak képviselő se, senki.

Önök vállalták az »átmeneti« kormánynak úgyszólván egyetlen és egyedüli pozitív feladatát; az általános választójog megalkotását.

Hiszen abban a gondolatban volt valami olyan tetszetős és akkoriban még divatos, hogy «a nemzet vezérei» együtt fogják a nagy feladatot megoldani. Azonban szabad lett volna önöknek csak egy percre is komolyan hinniök, hogy együtt működjék a függetlenségi párttal, amelynek az általános választójog egyedül volt programjában, az alkot-

mánypárt, amely soha sem akarta, és a néppárt, amelynek egészen máskép kellett?

Szabad volt önöknek arra építeni, hogy Andrássy Gyula grófort Polónyi beugratta, hogy vállalja április 8-án megcsinálni azt, ami huszonnégy órával elébb még se testének, se lelkének nem kellett? Ez a politikai immoralitás, perverzió, az én paktumomnak ez a meghamisítása, ez az országcsalás volt az önök bázisa, s nem a Kossuth és Fejérváry járó ama becsületes megegyezése, amelyet én közvetítettem, ők persze a Polónyinak Andrássynál sikerült trükkje után mar fait accompli előtt állottak.

Itt van a dokumentuma annak, hogy nyomban tudni való volt, hogy önök a választójog megalkotásáig nem fognak eljutni, bár egyéb feladatuk se volt, mint ez.

Nyomban tudni való volt, még 1906 májusában megmondtam,* hogy az önök bukása bekövetkezik «záros határidő alatt» és önök «csak késleltethetik ezt a záros határidőt: az általános választójog létrejöttét».

Nem ez történt-e? Nem csupa késleltetés volt az egész existenciájuk, míg utóljára sehogy sem bírtak hozzájutni és csak papíron áll az elméleti monstrum a plurális választójogi törvényjavaslat, amiről régen tudják, hogy nem is lesz belőle semmi.

Tehát az önök politikai tudása csak ezt tudta? Késleltetni az ország továbbhaladását, megállítani a fejlődést?

III.

Önök azt mondják: nem lehetett tudni, hogy az a kezes függetlenségi párt a bankkérdésben így meg fogja magát bicsakolni.

Nem igaz. Tudni lehetett és tudniok kellett volna. Mert én is tudtam és amit én tudok a politikához, azt önök is tartoztak volna tudni, ha önök az ország dolgának az intézésére vállalkoztak. Hiszen a miniszterkedés ma talán nemcsak aféle tiri dilettantizmus?

Annyira világosan tudni való volt, hogy Önök mint fogják dilettantizmusukat a kormányon befejezni, hogy megmondtam – 1906 május** – hogy az önök bukása nem közvetlenül a választójogi reformon magán fog bekövetkezni,

* 48 pusztulása és az új függetlenségi párt (1906. május. 20, old.)

** 48 pusztulása és az új függetlenségi párt. (9. old.)

hanem valamely 67-es természeti dolgon. «Bármilyen legyen az, bárminő mozzanata a 67-es közösügyes politikának». Hogy az épen a közös bank lett? – beköszöntött «a záros határidő: a választójogi reform!»

Nos, úgy-e nincs kibúvó? A kétszer kettő négy pozitívításával van bebizonyítva, hogy önök részéről a politikai dolgoknak valami abszolút fel nem ismerése forgott fenn. Gouverner, c'est prévoir, önök pedig semmit sem tudtak, semmit se láttak előre. Holott itt vagyok bizonyoságul, hogy mindezek előre tudhatók voltak.

IV.

Önöknek igazán fogalmuk sem volt, hogy mi történik ennek az országnak a politikájában. Pedig megmagyaráztam még 1906 márciusában kimerítően egy egész essay-ben*, hogy itt nem az apró parlamenti komédiákról van szó, hanem a 67-es politikának a teljes kiküszöbölődéséről.

Önök egyszerűen meg sem értették, hogy mit csináltam én, mikor 1906-ban a függetlenségi párt kormány képességének az útját igazítottam be és a mikor már csak pro forma, míg végbe nem megy minden, ami a függetlenségi pártot teljesen guvernementális párttá teszi, addigra oly utolsó, maradék 67-es miniszterekkel nyújtattam a koronának épen csak a garanciát, hogy a kormány nem lesz a vad kurucságok hatalmi apparátusa: – a kiknek már nem volt pártjuk se. Ki voltak már szorulva a szabadelvűek, ki az alkotmánypárt és a legeslegutolsó szerepére redukálva a párt nélküli 67: épen csak a koronának nyújtandó garanciára, hogy addig, míg az általános választójog ki nem alakítja' a nemzet valódi képviselőjét, a függetlenségi párt a koronával egyetértően készülhessen elő a nagy missziójára, a jövő Magyarországnak új regimé-jére.

Amit én már megcsináltam, hát nem visszacsinálták-e önök? Nem visszadugták önök újra guvernementális párttá a 67-es alkotmánypártot? Nem újra kezdték-e vele a sivár közjogi harcot 67 és 48 között, a minek az eredménye, hogy a függetlenségi párt és a korona között újra itt van a konfliktus veszedelme, újra kísért a «nemzeti ellenállás» réme, s a mely konfliktusról önök azt állították, hogy önök azok, akik miatt ilyen többé elő nem fog fordulni, míg én pedig

* Az ország vezére.

megmondtam, hogy igenis, ez elé viszik önök újra az országot, amint ennek a vészharangját már kongani is halljak. Nem értettek meg önök abból sem egy szót sem, amit váltig hangoztattam, hogy amíg önök s a 67-es politikájuk ellen kénytelen a függetlenségi párt küzdeni, hogy azt teljesen kiküszöbölje az aktív szerepéből, addig a függetlenségi párt guvernementális párttá nem is lehet. Nem akarták és ma sem akarják megérteni, hogy az önök aktív szerepének vége, s hogy a 67 ma már csak konzervatív párt.

«Ami az ország konzervatív ereje, azt mind már csak a 67-es konzervativizmus veheti fel. Ami az országnak cselekvő, átalakító, a jövődők felé haladó ereje, az pedig ma mind csak a függetlenségi párthoz kapcsolódik».*

És önök bekötözni, megkötözni, hurokba akarták fogni ezt az erőt? Kényszeríteni a függetlenségi pártot, hogy ez 67-et, önöket konzerválja? Igaz, konzerválni «a függetlenségi párt sem tud egyebet konzerválni mint 67-et» s megmondtam előre «kénytelen lesz Deákferenci álláspontokra helyelkedni». «H konzerválás terén gyönyörűen meg is férnek egymás mellett». Nem így volt?

Azonban «ha a 67 alá csuszamlanak, befejeződött minden eleven hivatásuk, létföltételük az országban, azért ezt nem is tehetik. Hanem kénytelenek lesznek szakítani – nem a modern hivatással – hanem a 67-es hivatással.»**
És önök ezt nem tudták?

V.

És önök a politikai tudásuknak a csődjén fúzióval akartak segíteni?

Nem ismerik fel még ma sem, hogy önökre – akármilyen név alatt – de szükség van mint konzervatívokra? (A míg önöké volt az aktív szerep, addig a 48-asok, a régibb politikai réteg, voltak a konzervatívok.)

Nem ismerik fel azon óriási változást, amely ma végbe megy, amit még 1906 márciusában így fejeztem ki:

A nemzetnek az az egész hatalmas hullámverése, amefy az általános választójoggal változtatni akar a mai állapotokon, amely az általános választójoggal az országnak épen az új, az 1848 és 1867 óta keletkezett dolgos, gazdasági, munkájából gyarapodó új világát akarja az ország dolgainak intézéséhez

* 48 pusztulása és az új függetlenségi párt. (17. old.)

** Az ország vezére. (1906. március. 13. old.)

hozni – ez az óriási hullámverés, ha a függetlenségi pártnál nem talál medret – hát hol?*

És ezt az óriási dolgot akarták önök elhókuszpókuszozni azzal a sovány fúzió-gondolattal? Mikor szükség van önökre is, mint konzervatívokra és szükség van a télies modern erejével kibontakozott függetlenségi pártra is?

Önöknek három év óta épp úgy tudniok kellett volna, hogy a fúzió képtelenség, mint ahogy, én három év előtt megmondtam, hogy ha nem az történnék valójában a politikában, mintamit én odaállítok, «akkor önök (48-asok) egyszerűen csak összeolvadnának a 67-esekkel.»

Nem lehet. Ha ezerszer akarják is. Képtelenség. Hát csinálják meg! Úgy-e nem lehet?

Nem a tévedések politikáját csinálják önök véges-végig?

VI.

Ha önök a kibontakozás, az ország politikai átalakulásának az útját látták volna, akkor értettek volna ahhoz, ami az «átmeneti» minisztérium egyedüli taktikai feladata lett volna: elkészíteni az ország új helyzetének a konszolidálása érdekében a függetlenségi párt vezérének a miniszterelnökség helyét. «Átmenetiek» önök ezért voltak.

Pedig én nem árultam véka alatt a politikai tudásomat, hanem még 1906 májusban** megírtam: «a miniszterelnöknek kell a függetlenségi pártot önmagában kormányképesé tennie. Azaz kiküszöbölni ebből a pártból mindazt, ami immodern, ami 1867 előtti, ami kuruc és megformálni az új programot, a modern, gazdasági, tisztán kultúrproduktív többségi programot.»

«És pedig oly világossággal, hogy a korona befogadja mint olyat, amely nem érinti az Ausztriával való kapcsolatot összekötő természetét s egyedül csak a gazdasági és kulturális fejlődést, belső életfolyamatainak a gyarapodását ielentse. Függetlenül ezeket – ezeket! – Ausztriától önállóan a magyar korona alatt.»

«Ez azon feladat, a mely a miniszterelnök személyére vár. Hogy a gyökerében 67-es eredetű miniszterelnök erre mennyire képes: ez a kérdés? Ha a mai miniszterelnök ezen a módosuláson nem megy keresztül, úgy, mint 67-es miniszterelnöknek neki is ki kell válnia.»

* Az ország vezére. (12. old.)

** 48 pusztulása és laz új függetlenségi párt. (15-16 old.)

Nem így történt-e? Miniszterelnök úr, ön virtuóz minden egyébben. Bámulatos a maga nemében amit ön mívelt. azonban ma itt a bizonyosság, hogy ön elmulasztotta a leglényegesebbet.

Ön a politikai jongleur szerepében mívelt csodákat. És épen úgy mint a jongleur soha nem nyúl tudományhoz, könyvhöz, úgy ön még csak el se olvasta amit írtam.

Pedig nemde, a politika sem megy ma már tudomány nélkül?

VII.

A koalíciós minisztérium összes tudománya kimerült abban hogy hogy kell ebben a nyomorult hitvány parlamentben máról-holnapra labodázni, intrikálni, amely; már nem is a nemzet képviselője.

Nem az: Abban a pillanatban többé már nem az, amelyben az önök egyedüli feladata nem volt más mint a választójogi reform.

Mert abban a pillanatban kimondatott az, hogy a mai választójogon alapult parlament többé nem lehet a nemzet valódi akaratának a kifejezője, képviselője. Hiszen különben nem kellene a választójogot reformálni. Ez így álláspontja lett valamennyi pártnak és a királynak.

Ennek a mai a régi választójogon alapult parlamentnek nincs többé ezen a világon egyéb, feladata, mint menni! Illetve ezt az elmenést lehetővé tenni az egyedüli feladatának teljesítésével, amelyre még kompetens: az ui választójogi törvénynyel. Semmi egyébre ez a parlament 1906 óta többé nem illetékes, legkevésbé a jövődők életébe vágó legfontosabb ügyek elintézésére. Csak arra, hogy menjen!

Nem így csináltam-e én meg az 1906-iki paktumot? Átmeneti kormány semmi egyébre, csak erre. Minden egyéb a jövődők, az általános választójogon alapult parlamentnek a feladata.

Azt a jövődők parlamentjét azonban a függetlenségi párt választójogi programja teremtvén meg: abban a kormányzati szerep nem lehet másé, csak a függetlenségi párté. Talán alkotmánypárti belügyminiszter választasson függetlenségi kormánypártot? Ilyen lehetetlenséget vártak önök a függetlenségi párttól? Nem tudták önök, hogy a választójogi ködös elméletek itt válnak gyakorlati dologgá?

Önök kiforgatták, kijátszották, Polónyival elprókátor-

kodták az én paktumom szövegét. De ímem meddő dolgot miveltek-e?

Minden egyebet akartak önök végezni, csak a választójogi reformot nem. De nem ott érte-e önöket a Just-Holló-Batthiányék halálos döfése végül is, hogy önök minden egyebet akartak végezni, amivel csak alááshatták a függetlenségi pártot?

Én tudtam, hogy meddő dolgot mivelnek, önök nem tudták?

VIII.

1903. óta mutatom ki, hogy a politika a maga fix, fizikai törvényszerűségei szerint halad, s emberi gyarlóságok csak zavartabbá tehetik valamely folyamat lefolyását, de meg nem gátolhatják. 1903 óta hirdetem politikánknak azt a megdönthetetlen útját* amely immáron, végre, sajnos annyi tévedés után, mégis csak elkerülhetetlenül bekövetkezett. Rámutattam 1903-ban azokra a téves utakra, amelyekre az emberi gyarlóságok, az érzelmi politika rá fogják sodorni az országot; megjövendöltem, hogy előbb a nemzetiszín vámsorompók jelszavával fogják időnek előtte felkavarni az országot – és hiába, céltalanul a választójogi reform jön előbb elmaradhatatlanul. Megjövendöltem, hogy a gazdasági önállóság nemzeti hullám v éresénél még sokkal nagyobbakat fog vetni a nemzeti hadsereg kérdése, ez is céltalanul, hiába – a választójogi reform jön. Megjövendöltem a nagy konfliktust a korona és politika közt, és hogy ez is hiába lesz: a választójogi reform jön s ez lesz ami a viharokat leszereli. Matematikai egyenlet biztonságával határoztam meg, hogy a politika nem fog egyebet tehetni, mint a koronával ezen a ponton felvenni a kivezető út fonalát, amint közbelépésemmel a végső veszedelem, a katasztrófa, az abszolutizmus küszöbén így is történt, immár a hatodik éve, hogy hiába, céltalanul folyik a politikai hajsza és társadalmi izgalom, gazdasági bénulás – mikor tudni lehetett, hogy amit el nem kerülhetünk többé: az a választójogi reform. És e helyett jöttek a kicsinyes emberi gyarlóságok, házszabály-revizió, zsebkendő-forradalom, padok zúzása, megyeházi kurcságok stb. fel se sorolom mi minden egész az Andrásy-féle meghamisításáig az általános választójognak, az akadé-

* Rövid összefoglalását lásd Somló Bódognak e kötetben foglalt Bevezetőtanulmányában.

mikus elmének eme szörnyszülöttéig (koronatanú vagyok rá, hogy Kossuth ebben loyaltásból állotta a koalíciós egyezséget a végsőig) – és mindez mi végből? mikor tudnivaló volt, hogy nincs más út és nincs tovább míg az általános választójog meg *nincs*.

Hatodik esztendeje, hogy itt van előttünk a teljes súlyos igazolása annak, hogy mi mindent kerülhettünk volna el, ha az egyenes utón haladunk.

Arait eddig hibázott a szörnyű tévedések politikája, lehetett jóhízemű tévedés. Azonban folytatni akarják-e még a tévedések politikáját?

Vigyázzunk, még egy utolsó botlást lehet elkövetni és az Isten a megmondhatója, hogy akkor hol és mint tápáskodhatok fel.

Én állhatok tovább, mehetek idegenbe, legfeljebb haza szaladok még egyszer verekedni, ha Schönberger Rózához hasonlítanak* – de az Isten szereimére, látják-e végre, hogy önök nyakra-főre a tévedések politikáját csinálják?

És megint Önök akarják a haza sorsát igazítani ezekben a döntő, végzetes pillanatokban? Önök akarják a kivezető utat meglelni, mikor nem hogy megtalálni, de a meglevőt meglátni sem tudták?

IX.

Vissza az 1906. áprilisi politikámhoz!

... «Ami meg nem történt most, – írtam akkor** – meg kell történnie előbb-utóbb. Az az előbb-utóbb húsz millió emberre nézve annyit jelent, hogy mostantól kezdve, mindaddig, amíg csakugyan megtörténik az, a minek már meg kellett volna történnie, ok és céltalanul húzódik tovább, ok és céltalanul tart tovább a válság, az országos nyavalya, a súlyos, életet, nemzetet rontó elszegényedés...»

«Lehet, hogy én beszélek számaráságot és akkor megérdemlem, hogy minden intelligens társaságból kilökjenek. De ha önök 1906. áprilisán túl is csak kénytelenek azt megtenni, amit mondtam, akkor önök a »... no, ma nem írom ki a szót... «akiknek nem politikában van a helyük.»

«Végre is a politika nem aféle hátbavágósdi mulatság. Egy egész ország nem lesheti azt, hogy hányszor kell az eseményeknek a politikusokat hatni vágni, míg észhez térnek.»

* Rakovszky-Méray eset.

** Az ország vezére. (18-19. old.)

«Őn pedig, vezér úr, akiről igazán a legnagyobb tisztelettel mondtam, hogy a koalícióban való szereplésben van valami mózesi, ön aki intuíciójával, politikai geniejével csakugyan látnoki módon látta, hogy ezt az országot, mielőtt az ígéret földjére ér, keresztül kell vezetni a koalíció délibáblain, ön lássa meg, hogy itt vagyunk Jericho előtt és a maradiság várai össze fognak dőlni a harsonától, ha ön megfúvatja a kürtöket... Aztán megyünk tovább egy új korszak felé!»

* * *

Kossuth Ferenc, kegyelmes úr, az ország vezére, fúvassa meg a kürtöket, hogy előre nincs más út, mint a függetlenségi párt útja. Fúvassa meg a kürtöket, hogy megfutamodjanak azok, akik a függetlenségi pártnak csak útját állják még, megfutamodjanak oda, ahol a helyök van: hátra, egy konzervatív 67-es ellenzék táborába.

Meg kell csinálni azt, hogy:

Minden más politikai párt kizárásával függetlenségi párti minisztérium következzenek, az átmenetiségnek bizonyos rezerváival, amelyek a függetlenségi párt teljes egyedüli és kizárólagos érvényesülését ne gátolhassák.

Megegyezés jöjjön létre a koronával, hogy egyedül és kizárólag a függetlenségi pártot akceptálja guvernementális pártnak, egész gazdasági programjával, nem csak kiszakítva az egy bankkérdést, mint a régi közjogi harcok egyik giavaminális momentumát.

Ezt kell megcsinálni. Az útja – én tudom – járható!

III. JUSTH

1909. Június

Justh nem látja a banktól az egész új magyar világot, amely többé semmi más zászló alatt nem bontakozhatik ki, mint a függetlenségi párté alatt. Vakon lobogtatja ma még ezt a zászlót ő az orthodox, pedig holnap már a modern európai függetlenségi párt ragadja fel, azok, akiknek a magyar állam gazdasági önállósága többé nem 48-as és 67-es közjogi tülekedés, amint ebből sohasem is támadhat európai értelmű gazdasági önállóság.

Justh megállhat akár ítéletnapig is, hogy addig nem lesz ebben az országban semmi, amíg meg nincs a bank. Megállhat minden. Neki nincs előre, ő a jussából nem enged. Majd enged a császár. Majd ránk szorul. Hogy 1911 január 1-ére nem lesz semilyen bank se? Sebaj. Megélünk valahogy a nélkül is! Ali jobban bírjuk a nyomorúságot! Ő az utolsó kuruc.

Justh Gyula úrnak ezt írtam: Kegyelmes uram! Te a választójog és a bankkérdésben junktimot követeltél, illetőleg azt, hogy a választójogi reform teljesítése után nyomban a bankkérdés jöjjön. A Te gondolatodat én gyakorlatilag formulázva hozom és útja felfelé elő van készítve.

És előadtam ezt: a korona álláspontja és a Tied között mi a differencia? Te azt kívánod, hogy még ez a meg vénhedt, kiélt, hitelét teljesen elveszített – pardon a szóért, de így mondtam – dögvóráson levő parlament, mintegy a temetése után, de még ezt az egyet, a bankkérdést, ő végezze el; az ország jövődjének ilyen életbevágó dolgát

egy holttetem! Míg a király álláspontja, a mit én hozok neked, azt mondja: tessék, ha akarjátok, törvény biztosítja a jogotokat, hozhatjátok a választójog után nyomban is a bankkérdést, én csak azt kívánom, hogy miután megegyeztünk, minden párt, az egész nemzet, hogy a mai képviselőt többé nem fejezheti ki a nemzet valódi akaratát – s ezért csináljuk a választójogi reformot: – az ország jövődjének ilyen életbe vágó dolgában ne [ti, hanem a friss, az új, az egészséges parlament, amelyre az ország jövődjének az intézése vár, az határozzon.

A Te junktimod megvan, jöhet a választójog után nyomban a bankkérdés. Neked nem szabad úgy állanod, mint aki félsz, hogy a nemzet igazi, hamisítatlan, valódi képviselője nem fogja azt akarni, amit Te az ország akarataként hirdetsz. Sőt ott kell lenni mögötted az ország kétségbevonhatlan akaratának. Az általános választójogon kialakuló nemzeti képviselőnek, amelyre Ti utaltátok a királyt, hogy az lesz az. Csak így győzhetsz.

Sőt a király loyálisan azt mondja: minden más párt kizárásával csakis a Ti, a függetlenségi párt kormányprogramjának az előterjesztését várom el. Loyálisan teszem, még az eszközöket is rendelkezésekre adom, hogy csináljátok meg a többségeket és azzal a véglegesen konszolidált parlamenti helyzetet. Minden vonalon a ti diadalotok útja, a függetlenségi párté van előkészítve. Ezt hozom. A királynak azt az egyetlen rezerváját, hogy ne követeljétek, hogy a függetlenségi párt most elmúló múltjával azonosítsa magát, hanem fentarthassa magának, hogy végleges függetlenségi kormányt majd csak akkor nevezzen ki, ha meg van az igazi nemzeti képviselő és abban a többségek: méltányolni kell.

Azon a különbségen, hogy de még ennek a – pardon – döglődő parlamentnek legyen az utolsó, holt után való intézkedése a bank és ne a friss, az új, az egészséges nemzeti képviselőnek az első dolga: – ezen a különbségen akarsz nemzeti harcot, konfliktust a király és a nemzet közt előidézni?»

Így indultunk meg és ennek az eredményeként állott elő, hogy Justh Gyula „úr beleegyezésével juttathattam az alábbi négy pontban összegezett kibontakozási alapot a király elé:

I.

«A korona méltányolva a függetlenségi párt azon loyális törekvését, hogy a dynasztia érdekeinek is megfelelő oly gazdasági politikára óhajtja az ország többségét megnyerni, a mely egyrészt az állam anyagi erőinek gyarapodását hozná magával, másrészt egy kormányképes többség iránt tartós biztosítékot tudjon nyújtani: elvárja a függetlenségi párttól egy ezen céloknak megfelelő kormányprogramul előterjesztését és pedig akkor, amidőn a mai többségi párt az általános választójog alapján is az ország többségét képviseli.

II.

Azon időre, a míg az általános választójog alapján kialakuló nemzeti képviselőtestület meg nincs, átmeneti kormány alakítottatik, a melynek egyedüli és sürgős feladata – az államháztartás menetének fentartásán kívül – az új választójog megalkotása és az azon alapuló választások megejtése. Amennyiben szüksége adódnék egyéb kormányzati intézkedéseknek, úgy az átmeneti kormány csak provizóriumokat létesíthet, addig az időig, a míg az általános választójogon alapult képviselőház véglegesen nem rendezi az ily ügyeket.

III.

Az átmeneti kormány függetlenségi párti miniszterekből és három, a korona által meghatározandó és egyik politikai párthoz sem tartozó miniszterből alakítottatik meg, ez Utóbbiakhoz számítva a pénzügyiek és a belügyek* vezetőjét, fenhagyva, hogy az összes államtitkári állások függetlenséggel töltsenek be, a főispáni állások pedig a belügyminiszter előterjesztésére s a miniszterek többségének határozatára.

IV.

A miniszterelnök személyére nézve a függetlenségi párti miniszterek hozzájárulása szükséges.

*Megjegyzés: Amennyiben biztosíték nyújtatik, hogy az általános egyenlő és titkos választójog fog megválni-

síttatni, legalább is oly: terjedelemben, mint az 1906. áprilisi egyezményben vállaltatott, úgy a korona hajlandó a belügyi tárcát is függetlenségi miniszterre bízni.»

És midőn a király erre azt mondta: «az egyetlen konkrét dolog, a mely előttem van.» – Justh Gyula meggondolta a dolgot: no akkor próbáljunk még többet!

Mert hát ez a hazafias kuruc politika!

* * *

Itt van a megállapítása annak, hogy ez így történt, így volt s ez a többé le nem tagadható tény!

Június 5-én adtam közre az ismeretes kérdésemet Justh Gyulához:

«Igaz-e, hogy ön engem 1909 március 19-én fogadott először. Akkor elutasította kibontakozási irányomat. Április 29-én megkérdeztem önt, hogy tekintettel a helyzet kialakulására, nem akar-e velem mégis tárgyalni? Ön meghívott magához és akkor adtam át a kibontakozási bázisom szövegét. Ön kijelentette, hogy bár ön, egyénileg, személyileg, taktikai okokból, nem fog ugyan erre az álláspontra helyezkedni, eddigi álláspontját tartja szükségesnek fentartani, azonban a kibontakozást ezen az alapon előmozdítani kész.

Erre megkérdeztem: Óhajtja-e, hogy bizonyos urakkal beszéljek? (Neveket említettem.)

– Nem, erről ő fog gondoskodni, – volt a felelet.

Tény-e, hogy állandó és meg nem szakított tárgyalásaink folyamán, május 5-én megmondtam, hogy az Önnél levő «kibontakozási terv szövege» eddigi megbeszéléseink alapján hétfőn formálisan Ő Felsége elé jut. Természetesen azon rezervák tudtul adásával, amelyeket személyesen Ön is elő fogadni. Ön nem tett semmiféle megjegyzést, amelyből hozzá nem járulására lehetett volna következtetni.

Tény-e az, hogy május 10-én megmondtam, hogy ez, hogy és mily módon, ki által történt, és hogy a király kijelentette:

«Az egyetlen konkrét dolog, a mely előttem fekszik»

Május 24-ig önt az ügy minden fázisáról értesítettem és e napon kértem, hogy beszélgetéseink, szóbeli megállapodásaink verifikáltassanak, hogy a király elé világos és kész ügy kerüljön.

Május 26-án ön azzal utasított el, hogy közvetítést nem fogad el.

– Kérlek, kegyelmes uram, terjeszd elő Te magad, Te,

vagy Kossuth. Nem kell hozzá „közvetítő”. Csak arról van szó, hogy a dolog konkrét, hitelesített alakot nyerjen, a mely alapul szolgálhasson.

– Nem. Ez nem elégséges.

Ez volt a frontváltás.

Becsületszavamra, a mely eddig mindenki előtt szent volt, mondom, hogy a dolog így történt.

Ki meri-e ön is üri becsületszavára jelenteni, hogy nem igaz. A lényeg ez: Ez alapnak fölfelé való előkészítésében az Ön tudtával s beleegyezésével jártam-e el? Igen vagy nem?»

Erre ez jelent meg:

«Méray-Horváth Károly nyilatkozatot tesz közzé, melyben a Justh Gyula képviselőházi elnökkel folytatott beszélgetéseit úgy igyekszik föltüntetni, mintha azok során a képviselőház elnöke az ő kibontakozási tervéhez hozzájárult, – és őt az általa készített formula érvényesítésére szükséges lépések megtételére megbízta volna. Ezzel szemben a Magyar Tudósítót a legilletékesebb helyről annak kijelentésére hatalmazták föl, hogy Justh Gyula Méray-Horváth Károlyt soha semmivel meg nem bízta és egyik előterjesztéséhez sem járult hozzá.»

Erre nyomban közzétettem ezt:

«Konstatálom, hogy Justh Gyula úr az általam nyilvánosságra hozott tények közül semmit sem állít valótlanak, azt sem, hogy az ő tudta és beleegyezésével történt minden eljárásom fölfelé. Hogy megbízásából jártam volna el, ki állította ezt? Senkinek a megbízásából nem jártam el.»

Követte ezt harmadnap még a következő nyilatkozatom:

«Meg kellett várnom, hogy a távol levő Justh Gyula úrnak nincs-e utólag valamely oly észrevétele, amely az általam nyilvánosságra hozott tények valódiságát érintené?

–Nincs!»

Nos, tehát ez el van döntve: a tényállás való.

IV. AZ ORSZÁGOS VÉSZ

1910. május

Az országos vész az a tudatlanság, amely ennek a szerencsétlen országnak, immáron a nyolcadik esztendeje, a sorsa kerekébe kapaszkodik. Az a teljes tudatlanság, amelylyel a politikáját, egy egész nemzeti test, milliók boldogulásának az ügyét intézik. Amikor valamely közállapot rendes menetében van, akkor, bár elég némi kis gyakorlati bölcsesség, némely tapasztalati fogás, egy kevés egyeztető képesség az ellentétek között, sőt néhány hatásosnak bizonyult, politikai frázis is elég ír a kisebb bajokra; de nem így van, amikor válságos idők járnak s amikor már nem az emberek apró-cseprő bajai között való eligazodás a politika, hanem már az állami testnek a konvulziói lépnek fel. Ekkor már aztán nem lehet többé boldogulni ama krízis természetének az ismerete nélkül, tudása nélkül annak, hogy mi is megy hát valójában végbe?

A közönséges dilettáns okoskodásokon túl ezen kezdődnek a politikában is a tudás. Tudni, hogy nem emberi ötletkéik szerint mozognak itt sem a dolgok. Valamelyest alaposabban művelt ember előtt már nem újság, hogy a népek életet ne azon a szemüvegen nézzék, hogy ez vagy az a kiváló ember intézte így vagy úgy, hanem hogy az csak megtestesítője volt bizonyos átalakulási törekvésnek, amely magában a nemzeti testben kifejlődött. És hogy: ez volt ama erő, ama tényező, amely azon vezérlő alaknak is a cselekvésében megnyilvánult. Tudni kellene, hogy ha valami válságos állapot van, abban nem érvényesülhet más, mint ami

az állami tömegéletnek a rendje és törvényszerűsége szerint kényszerű dolog. Tudni, hogy itt hiába aztán az egyes politikai szerepet játszó alakoknak más szándéka, más politikája s amik annak ellene akarnak dolgozni, nem végezhetnek egyebet, mint zavarják a normális lefolyást, zavarják a sima végbemenetelét annak, aminek így is úgy is végbe kell mennie, komplikációk esnek közbe, amik nehezítik a befolyást s amiket le akar győzni az izgatott államtest, de elébb végig kell szenvednünk azt a krízist, amely azoknak a kiszorításával jár, akik a normális rend menetének megfelelően nem tudnak működni. Tudni kellene, hogy így a politika csak könnyíteni vagy súlyosbítani tudja egy ilyen válság lefolyását aszerint, amint meg van a készség hozzáidomulni ahhoz ami végbe megy vagy nincs. Ami természetesen csak akkor lehetséges, ha legalább is sejtelve van a politikának arról, hogy mi folyik, mi megy végbe, minek kell történnie?

Erről pedig sejtelmök sem volt a vezérlő szerepet játszó politikusoknak és nyilván sejtelmük sincs ma sem. Nyolcadik éve, hogy úgy folyik a politika, hogy senki a reális tudásnak semmiféle eszközével azt nem vizsgálta: minek is kell történnie? Mi az a kényszerű rendje a dolognak, ami elől ki nem lehet térni? Amit csak zavarni, a dolgok fejlődését megakasztani lehet és hiába és céltalanul. Mind csak egyéni okoskodásokról volt szó: – ha én ezt így csinálom, így lesz, meg úgy lesz. És semmi sem lett úgy, minden felborult és mennek a dolgok feltartóztathatlanul a maguk utain. És ez a politikai keserves, rettentő tudatlanság, mint országos vész ül a néptömegeken, egy nemzet millióin, feltartóztatva a továbbhaladást, a vagyonosodást, az erők fejlődését, sőt a meglevőket senyvesztve, sorvasztva.

A koalíciós kormány azt az étappe-ot akarta elkerülni, kijátszani, amelyet az 1906-iki kibontakozási egyezmény fejezett ki. Hmi pedig, mint legbensőbb kényszerű dolog állott elő. Tehát olyan valami volt, amit, ha ezerszer is összekuszálnak, ezerszer kell arra visszatérni. Amint a koalíció bukásával bekövetkezett hosszú, végtelenül elnyúlt válság aalt sem volt más út. Hiábavaló volt minden erőfeszítés, hogy valami más jöjjön létre: az egyetlen, amiről tárgyalni lehetett, ez volt. Ezzel az alappal jött Lukács László, mint királyi megbízott, majd mint designált miniszterelnök. Közbevetve: azonnal hangsúlyoztam, hogy ha Lukács mint miniszterelnökjelölt jön: lehetetlen lesz a megegyezés. Lehetetlen, hogy a függetlenségi párt, amelynek a hozzá még legközelebb eső 67-eseket is ki kellett szorítani, most egy még messzebb eső ó-liberális miniszterelnök alatt folytassa.

Nem vagyok abban a helyzetben, hogy a tényeket, amelyekre nézve ma még a köteles diszkrétciót kell betartanom, nyilvánosságra hozzam. Azokat a gyönyörű bizonyító adatokat, hogy hiábavaló volt minden erőlködés, amelyek mást próbáltak erőszakolni: minden ponton arra kellett jutni, ami az 1906-hoz való visszatérést jelentette.

Mindössze arra térhetek ki, ami már nyilvánossá vált: a Justh Gyula esetére. Ő vezette a harcot az önálló bankért. Fényesen, szinte mesterien csinálta vele a koalíció felrobbantását. Meg volt benne minden kvalitás, amit a régi parlamenti iskola nyújthatott. Azonban ahol a politikai tudás kezdődött volna, ott csődört mondott. Nem volt afelől tudása, ami előre tudható volt, ami három esztendővel előbb már elébe volt tárva s csak megérteni kellett volna: hogy a bankkérdés semmi egyébire nem volt való, mint a koalíció bukására és amint ez megtörtént, további szerepe nem volt s a kérdést, mint a jövő kérdését, csak a jövő képviselője döntheti el, oldhatja meg. Nem, a dolgok felől való tudatlanság nem engedte őt azon a ponton megállani, ami az ő sikere lett volna, hogy) a 67-esek se csinálhatják meg a közös bank szabadalmát a további jövődökre, hanem azt hitte, most már meg kell szorongatni a «császárt».

Jellemző, hogy ő kész volt belemenni a paktumba, amely az 1906-hoz való visszatérést jelentette; de csak addig, amíg abban a koalíciós kormány megbuktatásának az eszközét látta. Mint taktikus tehát elsőrendű tudott lenni. Tudása azonban abból semmit sem fogott fel, hogy igen ám, de ez kényszerű dolog is, amit nem lehet eltaktikázni és letagadta az egész egyezkedést, mihelyt messzebbmenő célnak szolgált volna, mint a kormánybuktatás taktikájának. Így tett velem is, így Lukács Lászlóval is később. És belevitte pártját az üres, céltalan kuruckodásba, amelybe belebukott. Hogy mekkora ostobaság történt: mer-e ma valaki a pártjából azzal agitálni, hogy de adja meg a császár rögtön az önálló magyar bankot? A bankkérdés-e a választási jelszó? Szó sincs róla, hanem az, amiről még 1906-ban meg volt írva: «Önöknek nem marad más választási jelszavuk, mint az általános választójog!» És ők csak azt hirdethetik: azt, hogy csak az egyenlő és titkos az igazi választójog, egyéb csak a meghamisítása, ők, akik személyenkint, egyénileg hogy utálkoztak tőle! Emlékezzünk csak, hogy a világért nem akarták magukat hozzá kötni. Milyen sokáig kerteltek! Míg végre kimondták nagynehezen, hogy a függetlenségi párt programja mégis csak az egyenlő. De a titkos és a községenként!, hogy az lehetetlen. Majd egy időben, hogy jó, hát

a városokban talán mégis megy a titkos. Ez is csak olyan egyéni vélemény volt előbb. Míg végre ma már ők a titkos és községenkénti választójognak a harsogó tábora. Ragyogó példája ez annak, mennyire nem az egyéni ilyen-olyan észjárás igazítja a politikát, a pártokat, hanem – még egyéni hitük, ízlésük ellenére is – a dolgok rendjének a kényszere.

Így nem lehetett az 1906-iki paktumra való visszatérést eltaktikázni, elodázní. Amint megmondtam a válság alatt: akármit csinálnak, soha, de soha tovább nem lehet mozdulni, ténig ez meg nem történt és akármekkora zavarok következnek is, azoknak végén még sem következik egyéb, mint amit a válságba beállítani iparkodtam és ami végre is az egyedüli dolog volt, ami körül minden kísérlet forgott. Még konstatálhatom azt is, hogy Lukács László személye igazán nem volt akadály, mert ő – ezt a legpozitívebben tudom – a legteljesebben kész lett volna vissza is vonulni, csakhogy a .kontemplált egyezség a király és a függetlenségi párt között létrejőjön, itt tisztán csak az országos vész dúlása vetette vissza az országot: a tudatlanság; a meg nem értése annak, hogy politikus emberkéek zavarokat, késletetést bizonyos dolgok lefolyásában okozhatnak, de a vége csak az, hogy bekövetkezik aminek bekövetkeznie kell.

Meglátjuk újra! Egyre-másra az országos vésznek ezen hétesztendő csapása alatt hordom a bizonyítékokat, hogy 'nincs más baj, mint a rettentő tudatlanság a dolgok folyása felől. Egyre-másra a bizonyíték: urak, hazafias jó urak, íme mind előre tudni való volt, hogy hogy fognak járni, és hogy hiába, céltalanul dülják az országot tudatlan szándékaikkal. Meglátjuk most és újból, hogy a gróf Khuen-Héderváry kormányzási szakaszának is nem az lesz-e a vége: megegyezés kizárólag a függetlenségi párt és a korona között a 67-es pártok nélkül pártonkívüliekkel és ugyanazon az alapon, amelyet Justhék most felfordítottak.

Meglátjuk, hogy lehetetlen lesz egy tapodtat is előre mozdulni a Khuen-Héderváry kormány alatt. Bármit tesz is, pedig ez olyan kormányzó ember, aki a cselekvésben akadályt nem ismer. A maximális személyi képesség, hogy kell akadályokat letörni, áll szemben a dologi lehetetlenséggel. Az emberi akarásnak egy ilyen markáns típusa a történelmi kényszerű folyamatnak a fel nem fordíthatóságával. Amint erősebb volt az én 1906-iki formulám a koalíciós kormány egész korrup, perverz politikai hatalmánál és bele kellett bukniok, mert ki akarták játszani, úgy erősebb lesz Khuen-nél is az 1909-iki formulára való visszatérés kényszere, ami elől ő ki akart térni. Meglátjuk!

Rettenetes ostobaságok vannak a függetlenségi párt ama legközelebbi múltjában, amely a válság alatti időszakát öleli fel: és lehet, hogy most is olyan dolgok fognak következni, amin jó ízlésű és intelligens ember meg fog botránkozni, fel fog bősülni a függetlenségi párt ellen. De ne feledjük el, hogy ezek felháborodása megint csak egyéni dolog, amely a történés egységes nagy folyásában elmerül, mert ennek kell mindenképp érvényesülnie. Minden, ami útját állja, akár egyik, akár másik oldalon, hogy a függetlenségi párt és a király között megegyezés jöhessen létre. Kétségtelen, hogy a legbőszebb politikai indulatokat fogja felkölteni. Itt az ízlés nagyon kicsi jelentőségű dolog. Es, előre megmondom, addig fog az indulatok háborgása tartani, míg ama megegyezés, azon az alapon, amelyért én folytatom szinte a szélmalom harcot, meg nincs. A határ talán a parlamentben való ő időzés és revolver-lövöldözés egyik oldalról, a másikról az abszolutizmusba való kergettetés: – és mégis, meglátjuk!

Hét esztendő csapása a tudatlanságnak dül rajtunk és talán betelik a tizedik év is, míg az elkövethető ostobaságoknak a végén vagyunk. Milyen rettenetes veszteség az ország életében, fejlődésében, gyarapodásában az ilyen stagnálás! És gondoljuk fel: úgy-e, ha a politika nagy fejei tudták volna 1903-ban, hogy céltalan és hiábavaló erőfeszítés megállítani akarni a becsületes választójogi reformot, ami nélkül «nincs tovább egy lépés sem» – ki tételezi fel róluk azt a szándékos rosszhiszeműséget, hogy ne mégis ezen akartak volna mindnyájan túlesni? Iparkodott volna már 1903-ban. És így 1913 lesz, míg megteszik ugyanazt. Es az alatt semmi, de semmi nem történt, csak országdulás, az ország funkcionáló szervének, a parlamentnek anarchiája rántotta mind nagyobb tespedésbe az országot. Ki a felelős? Senki, hisz mind derék, becsületes hazafiak – csak a tudatlanság!

De hát ez a tudatlanság oly mértékű, hogy szinte általános. Ne adj isten például, hogy egyetlen lap is felvenné valamely cikkemet. Amikor a tavalyi válság kritikus pillanataiban azt a figyelmeztetést mertem elkiáltani, hogy az istenért, kapjanak észhez, különben Khuen-Héderváry jön és vissza vannak vetve újra esztendőkre és «mondom, hogy' a céltalan meddő harcuk végén is, ami alatt az ország munkából élő, kereső, dolgozó népe log vérezni és nem önök, akkor is ugyanerre a bázisra fognak visszatérni és megegyezni» – ekkor egyik legnagyobb lapban kommentálták ezt következőkben: «A mostani szomorú válságnak humoráról Méray-Horváth, a kibontakozási magántudós gondoskodik. Ez a de-

rék ember kezdi magát a politika Hazafi Verny Jánosává kinőni s magának, a nemzet élő lelkiismeretének a szerepét vindikálja. Minthogy a szomorú válságot nem óhajtjuk megfosztani önkéntelen humorától...» stb.

*

Nos, íme állom a tudatlansággal való harcot végig. Végig, amíg elválnak, hogy még sem a butaság győzhet. Nos és a most folyó butaságoknak is a végére érünk. Ott találkozunk! Es én Csak azt az egyet kérem, hogy ha meg fogják látni, hogy minden butaságuknak a végén mégis csak oda jutnak, hogy meg kell csinálni azt a megegyezést, ami elkerülhetetlen, el nem taktikázható, ki nem játszható és ekkor meggyőzve arról, hogy csakugyan van valamelyes rend és törvényszerűség a politikai dolgok természetében amely erősebb, mint önöknek minden butaságuk: eszméljenek arra, hogy a politikához nem elég a hazafias butaság, hanem egy kis tudás is kell, a politikai dolgok természetének, az azokban érvényesülő rend és törvényszerűségnek némi tudása.

E nélkül sarlatanéria minden!

V. A NAGY PROBLÉMA*

1910. június

Gróf Khuen-Héderváry volt tó (egyetlen vakmerő politikus, aki biztosra vette, hogy a koalíciót annyira megutálta az ország, hogy akármilyen jöhet utána, jobb. Ezt így, ilyen határozottsággal megérezni, arra ennyi eltökéltséggel építeni, államférfíúi hatalmas erő, ily vakmerően belemenni a vállalkozásba ma – a siker után – tagadhatatlan zsenialitás. Az az impresszióm van, hogy neki az egész ország megbocsátja hogy mennyi stiklivel, és minő fortélyokkal csinálta végig a sikerét. Hiába, ember a talpán – és, úgy látszik, nagyon szomjúhozott már a nép végre ilyent látni, annyi sok kudarc után.

Pedig nyaktörő vállalkozás volt. Ha tévedett volna, a bukás feneketlen mélységébe döntötte volna őt, mert a dinasztia presztigeével játszott. Ez nem aféle közönséges bukás lett volna, mert rázuhan utána a királynak és a trónörökösnek egy döntő szerepű emberben való keserves csalódása összes súlyos, nagyon súlyos konzekvenciával.

Így azonban, ma, a siker után, ő a providenciális férfiú.

Még hozzá, a Tisza Istvánnal való dolga mesteri. A koncepció, hogy Tiszát, hogy tette meg az egész általa kreált alakulat főpillérévé, zseniális. És mégis úgy hozta össze a pártját, hogy ő az úr benne, 40-50 Tiszaistán kívül a többi mind az ő embere.

A legfényesebb egyéni kvalitásoknak pompás sikere ragyog ma Khuen-Héderváry körül.

Már most, ha egyéni rendkívüli, fényes kvalitások teszik

* Balkáni politikus-e Khuen-Héderváry, vagy európai?

ki a politikai erőt, ha azok alakítják a politika folyását, a nemzet sorsát, akkor – az eddigi minden vonalon sikeres hadjárat után – Khuen a nagy államférfíú.

Azonban, ha egy nemzet élete, egy ország politikai alakulása a maga belső szükségességei, a maga élettani törvényszerűségei szerint halad, és aki nagy politikusa a világnak eddig csak volt, mind csak azzal lett naggyá, hogy azt végezte el, amit a történelem mint megváltozhatatlan kényszerűséget hozott; – akkor nem a fényes egyéni kvalitások teszik ki az államférfíú nagyságot.

Nos, itt a pillanatnyi nagy probléma: hova esik a két határ között gróf Khuen-Héderváry?

Gróf Khuennek az egyetlen bázisa, amin elindult: az általa oly fényesen megsejtett közutalat a koalícióban részes összes pártok iránt. Egy adott pillanatban a szituációnak a felismerése. A hőstetteket ekkor szoktak az emberek véghez vinni. A félvadak közt ép úgy, mint a modern világban a nap hősei. A hősiesség csak idáig is tart. Moltke például nem volt hős. Ő csak értett a háborúhoz.

Ért-e gróf Khuen a politikához, vagy csak a nap hőse-e ő?

A Balkánon, ahol csak végig kell csinálni egy pillanatnyi sikert, ott mindig teremnek a politikának is hősei. Hogy Khuen hős, azt a mi horvát Balkánunkon is megmutatta. Egy adott szituációt fényesen végig csinált. Eszesen, raffinírozottan, bátran, vakmerően, erőszakosan, kíméletlenül, sikeresen.

Ahol azonban Európa kezdődik, ott már a politika: kultúrfejlődés. A Balkánon nem, ott csak annyi van, amennyi oda ragad, oda fészkel magát, de a politika ott jóformán alig mozog kñiurrrmomentumok körül s csak annyira, aménynyire épen muszáj, hogy valahogy lépést tartsanak s a politika államdinamikai kérdések, erőviszonylatok feszegetése körül forog. Mint nálunk is Justh Gyula még ott tart a politikában, a Balkánon. Ma, a nagy vereség után már komikum, hogy a bankkérdés az ő balkáni nézőpontjából mint lett szintén állami dinamikai ügy, politikai erőviszonylat kérdése, holott az semmi más, mint gazdasági és kultúrfejlődési dolog. Igen, ahol Európa kezdődik, ott megszűnik ama balkáni politikai perspektíva és minden kultúrfejlődés és ami ennek a nervus reruma, gazdasági fejlődés kérdése.

Mi ezidőszerint ehhez a határhoz érkezünk. Kopogtunk, hogy Európához akarunk tartozni. Egyik múltkori cikkemben már leírtam a processzust, hogy hogy jutottunk hozzá: Hatvanhét a legmodernebb Balkánt csinálta belölünk. Akkor

átvettünk bizonyos európai gazdasági formákat, amelyek nem itt keletkeztek, nem a mi gazdasági életünkől támadtak. Amelyek elkezdtek aztán feltúrní ezt a parlag országot, lett is termése elég szépen, ki is uzorázta alaposan a hír-hedtté vált szabadelvű regime közgazdasági tevékenysége, rettenetes bankgarázdálkodása, amihez fogható Európában nincs. Hatvanhét óta azonban keletkezett már valami, ami csakugyan itt keletkezett és ami már európai. Keletkezett egy dolgozó, munkából élő, produktíve kereső népréteg: európai. Akikről a 67-es állapotok megalkotásakor politikailag még nem gondoskodtak, mert akkor még nem is voltak itt. A kereső, dolgozó, polgáriasodó kisemberek csak azóta teszik ki mindinkább a nemzetet és pedig az ő mindennapi boldogulhatásuk, gyarapodásuk, vagyonosodásuk, terjeszkedésük, kultúrájuk közös kérdéseivel, közvéleményeivel. A választójogi reformmal pedig nem ama butául kegyes «sánc»-elméletről van szó, hanem ezekről. Azaz arról, ami Magyarországon már európai. Mert ama bizonyos modern Európa is ezekből a dolgokból lett azzá, ami lett

Tehát a választójogi reform nyilvánvalóan a 67 által teremtetett állapotok megváltoztatása, megbuktatása végett jött. Világos, hogy azonban nem azért, hogy a 48 jöjjön. Hanem valami új. Lehet-e ilyen folyamatok között 67-et restituálni, 67-es régimét folytatni, ha munkapárti néven is?

Kimutattam azt is, hogy a függetlenségi párt csak magánkedvtelésű bornírtságból nem vette észre, hogy ő meg már még kevésbé csinálhat ma 48-at. Mert az ő szerepe ma már nem 48, hanem azé az ellenzéké, amely 67 óta 67 ellen keletkezett és amely 67 ellen más ellenzékét nem találván a parlamentben, ehhez csatlakozott. A 48-askodásokra, kuruckodásokra a kisemberek rá se hederítettek. A függetlenségi párt meg sehogy sem akart ezeknek az egyetlen pontra koncentrált törekvésére, a parlamenti reformra hederíteni. Ebből eredt a rettenetes letörés és a felocsúdás, hogy a függetlenségi pártnak nincsen ma már egyebe, mint ami 67 óta keletkezett új világból való: az általános választójog, a tiszta, ez egyenlő, a titkos. A többi, minden régi kuruckodás a császár ellen, hajító fát sem ér.

Nos, és már most gróf Khuen-Héderváry, aki letörte őket? Ez volt a hőstett. Azonban az is kétségtelen, hogy ő a választójog problémájával indult útnak Bécsből. Amit, szerinte, mert a függetlenségiiek nem akarták megcsinálni, a 67-eseknek kell elvégezniök. A 67-eseknek, akiknek a régiméje, gazdasági berendezése megszüntetéseért jön az egész.

Khuen-Héderváry a 67 nevében győzött, ő a 67 hősi

megvédelmezője. A hős nem is tehet egyebet, mint megvédelmezi életre-halálra, utolsó lehelletig a 67-et.

És most itt a kérdés: több-e ő, mint a nap hőse, aki további hőstettekre indul? Vagy az a bölcs és államférfiúi politikus, aki tudja hogy egy országot, kultúrfejlődést, gazdasági átalakulást nem hőstettek igazítanak?

Mert ha ez az utóbbi, akkor ő nem a hőstettek mezejét játja, hanem a célt, a politikai missziót. A pillanatnyi szituáció érdekében, taktikai fogásnak kitűnő lehetett a függetlenségek letörése. Mert letört végre a 48-asságban való elbizakodottság, kioperálta a hályogot, ami miatt nem látták, hogy ők megszűntek, 48-as ellenzék lenni és kénytelenek csakis modern ellenzék lenni. És most tehát megérkeztek a választójoghoz, az egyedül üdvözítőhöz és szegyeitek a kua-uckodásban elkövetett számársaikat. Ez óriási eredmény mert kijózanosodása az egyetlen számbavehető ellenzéknek.

Azonban most már itt vannak, mint tiszta modern párt, íamely egyebet se akar a világon mint a parlament reformlát, a tiszta, általános, a becsületes titkos, a legkevésbé korrumpálható községenként! választójogot.

A kertelése is Khuennek Tiszával a választójog körül óriási, vakmerő és sikeres taktika volt. Azonban most már túl vagyunk rajta s örökké nem is tarthat. Khuennek hozni kell az általánost, egyenlőt és titkost. A 40-50 Tiszában túl ő is van vele többségben a munkapártban. Tehát meg is csinálhatja. A hőstetteknek ez volna a befejezésük. És ekkor, az új választótörvény alapján ő választatna újra és behozná az új választójog által szentesített további 67-es régimet.

Lehet, sőt valószínű, hogy Khuen így látja a dolgokat, sőt erre is vállalkozott. De hát itt van a döntő momentum. Mert arra ma már a függetlenségi párt kapható, hogy minifüent félre téve, a választójogi reformra vesse magát, hogy tennék kell meglennie, hogy ennek alapján aztán az igazi nemzeti akarat kifejezése legyen a parlament. Tehát nem is gördít akadályt Khuen elé, hogy a választójog megoldassák. Főleg tudva, hogy fenn, legfelsőbb helyeken is ugyan úgy akarják mint ők.

Ez a legteljesebb készség, a korona akaratának behódolni, azonban csak odáig terjedhet, hogy igenis jöjjön a választójogi törvény eképen, ámde a választások, amelyek ezen az alapon következnek, a hatalmi apparátus révén ne irtó háborút jelentsenek a függetlenségi párt ellen. Azaz garancia kell a választások tiszta, becsületes végrehajtására. Ami formulázva annyit tesz, hogy ha a választások függet-

lenségi párti vezetés alatt nem lehetnek, 67-es alatt se lehetnek. Ea az egyetlen garancia. Más nincs. Ezen múlik minden.

És ez az, ami ellen félok, hogy a hősiesség, annyi fényes siker után rebellis lesz. Hogyisne, most álljon félre, mikor a hőstettek gyümölcsét kellene leszednie? Nem azért verekedett végig, hogy épp a legjelentősebb pillanatban kiereszse: a farkót! Sőt talán épen most akarná végkép megsemmisíteni a függetlenségüket. Írماغjuk se maradjon. Ne mondassák soha többé, hogy Magyarországon a rebellis 48-nak még talaja van.

Ez a kő az, amit a hős, aki csak a kardja élében bízik,, nem fog meglátni a lába alatt. Azt, hogy a minden 48-ból kivédlett, kényszerűen észhez kapott függetlenségi párt, nem 48 többé, hanem csakis függetlenségi. Persze nem 49-es értelemben, hanem modernül. Függetlenségi a gazdasági irányzatában, persze már nem kurucul, hanem függetlenségi az osztrák gazdasági piactól. Függetlenségi főleg a belső gazdasági uzsora vezetőivel szemben. Függetlenségi a munka-érdekeknek, a «közgazdasági tevékenységektől való függetlenítése, irányzatában. Függetlenségi az ország gazdasági állapotának az agrár junkerek és bankszipolyoktól való függetlenítésében. A régi balkáni politikai mezőkön Justh volt az utolsó kuruc, az utolsó régi 48-as mohikán, aki még a császártól akarta, amit akart s nem a kultúrfejlődéstől, aminek csak a régi választói, parlamenti rendszer állott még útjában.

Ma már nem 48-at törhet le tovább Khuen, ha letörni akar, mert ez már le van törve, hanem azt a pártot, amely a választójogi reform oszlopa. Akármennyi ostobaság történt is abban a pártban, csak emberi gyarlóságok voltak, de minden gyarlóság dacára, és akarva nem akarva, mégis kénytelen volt ez a párt betölteni azt a kényszerű misszióját, amely minden emberi gyarlóságokon is keresztül törte magát: ez a párt lett az egyenlő és .titkos választójog pártja. Úgy ahogy még 1903-ban már előre megmondtam, hogy ez törvényszerű dolog.

A választójognak ezen történelmi fejlődés szerint való oszlopa nélkül akarná Khuen megcsinálni a reformot? Az ő fojtogatásukkal? Oszlopot fojtogat. Az *emberek* gyöngék, de az oszlop kemény. Ezzel akar elbánni? Mikor a függetlenségi párt otthagya minden 48-as rongyát, nemzeti sallangját és oda áll pucéran, egészen pucéran, hogy ő ma már semmi más csak az az oszlop. Semmit se akar egyebet, csak a választó-

jogot. Amelynek jönnie kell. Felülről is, alulról is csak ez kell. Ország és király is csak ezt az egyet követelik.

Hiszen tagadhatatlan, Khuennek volna elég serege megcsinálni a függetlenségek nélkül is. De ellenükre? Ellenükre, mikor ők csak azt az egy föltételt kötik hozzá, hogy a törvényt aztán pártatlanul, tisztességesen hajtsák végre? Ez a feltétele: mindennek, különben nincs béke, megakadályoznak, megobstruálnak mindent, nincs indemnités, nincs újonc, nincs delegáció, egy csomó államkötelezettséget nem lehet teljesíteni. Es ez az obstrukció semmi másért nem törne ki, mint azért, mert a függetlenségi párt a becsületes választójog keresztülviteléhez köti magát. Ahhoz, hogy de most már ne választási disznóságok döntsék el a választásokat. Nem is követel magának érte semmit. Még belügyminisztert sem. Csak, hogy, pártatlan, párton kívüli legyen.

Hát ezt az obstrukciót megtörni – merénylet. Merénylet a választójog ellen. Ezzel csak kiegyezni lehet Khuennek is, – aki «nem alkuszik!»

A hős megteszi-e, hogy megalkuszik? Oda áll-e a nagy,, államférfiú királya elé:

– Felsőges úr, meghoztam neked; ami elérendő volt” amire vállalkoztam, egészen más hadi operációval,, mint ahogy a többi akarta, de üt van, meg van a választójogi reform, úgy, amint akartad. Nem az Andrassy-féle koalíciós humbug» nem a Tisza-féle visszacsináló, hanem a valódi, amit ígértünk a nemzetnek s amire paktumot kötött a nemzet a királlyal. Itt van, hozom, de nekem mennem kell, mert ez az ára. Az, hogy én, aki letörtem a függetlenségi pártról a, 48-at, tovább ne törhessem. Az új törvény alapján következő választásokat nem vezetheti expohált pártember. A többit most a nemzetre kell bízni. A nemzetre, amelyet hívtunk.

Vagy azt fogja-e mondani Khuen: Csülökre magyar! Választatni is én akarok!

De itt a hősiesség határa.

El fog-e bukni a hős, vagy egy nagy, történelmi epochát jelentő államférfiú fog-e győzni, akinek vas keze volt?....

VI. A KÖZIGAZGATÁS ÁLLAMOSÍTÁSA ÉS A HÁZSZABÁLYOK REVÍZIÓJA

1910. június

Aligha van valamelyes kultúrember, aki ne tartaná lehetetlen állapotnak, hogy egy állam egységes adminisztrációjára ráfeküdjék valamennyi vármegye az ő külön-külön partikularizmusával, külön autonómiájával. Mindegyik egy-egy béklyó az állam központi hatalmán. És, mégis: a közigazgatás államosítása lehetetlenség – a választójogi reform előtt. Keresztül nem vihető s nonsens minden kísérlet. Egyike ez is ama politikai dolgoknak, amelyekben hiába minden emberi akarat, bölcsesség, józanság: az államéletünk törvényszerűségének az abszolút rendje az úr. A közigazgatás államosítását ez a parlament sohasem-, és csak az új választótörvényen alapult Ház fogja megcsinálhatni.

Éppígy nincsen józan ember ebben az országban, aki át ne látná, hogy a mai házszabályok tarthatatlanok. Hogy lehetetlen, hogy egy turbulens kis csapat megakasszon obstrukció jávai minden munkát. Nyilvánvaló, hogy 1903 óta az obstrukciók tettek lehetlenné minden kormányt s még talán a koalíció is tulajdonképp abba bukott bele, hogy maga előtt látta már a legyőzhetetlen obstrukciót. És mégis: a házszabályok revíziója szintén lehetetlenség – a választójogi reform előtt. Hiába minden, új házszabályokat csak az általános választójogon egybeülendő Ház fog csinálni.

A közigazgatás mai autonóm megyei szervezete épügy, mint az obstrukciókba fektetett parlamenti ellenállás a mai államszervezetünk, e mai parlamenti alakulatunknak föltét-

len tartozéka. A közjogi harcainknak ez a kettő a kizárólagos effektívuma. Amíg közjogi harcokra van berendezve egész: politikai életünk, addig nem lehet ezt a kettőt letörni. Az okos, modern, európaias politikusaink gőzöst akarnának csinálni a mi régi vitorlás államhajónkból s azon akarnák kezdeni, hogy leszedik a vitorlákat. Mintha azzal már gőzös lennénk. Pedig azok a vitorlák azok, amikbe belekapaszkodnánk a szél. Persze, a vihar aztán meg is táncoltatja, meg is recsegteti. Dehát ha gőzöst akarunk, akkor azt meg kell építenünk. A vitorlákat előbb kidobni, a megyei szívósan ellentálló szervezeteket, amik évszázadokon át, hiába, erőteljesen duzzadtak, ha kellett, és a nagy árbocot letörni, mielőtt a kémény füstölög, a nagy árbocot, az országgyűlés kurucainak a rezisztenciáját: – ezekre épkezézláb ember, aki benn ül a hullám és néha viharverte hajóban, nem kapható. Ha akarta is okos óráiban, csak addig akarja, amíg gőzösről ábrándozik. De aztán, ha a hazai szelek elkezdik a táncoltatást!...

Nekünk egész különleges a helyzetünk minden más államéhoz képest. Mi vagyunk, történelmi eredetünk szerint, az egyetlen idegen elem az európai kultúrában. Minden ami a nyugati kultúrába tartozik, latin eredetű, Itáliáról, Hispániáról nem is szólva: Franciaország már kész római kultúrélet volt. A római császárság fénykorában a latin kultúra már régen befödte a hajdani, ibér, gall kelta, belga őskulturát. Csinált, erőszakos és a történészek által kifundált mese, hogy a germánok, mint valami idegen, a római birodalommal ellenséges, a római kultúrán kívül élő nép lettek volna. Fustel de Coulanges és iskolájának mélyre ható és csak a való dokumentumoknak hívő munkássága széttépte azt az áltudást amit az iskolákban a népvándorlás költött meséjével hitettek el velünk. Szó sincs róla, hogy a germánok ne a római kultúrába teljesen beolvadt elemek lettek volna még akkor, mikor a császárok uralkodtak. Épp így az európai szlávok is annak az egységes római egybeolvadási folyamatnak voltak az elemei. – Csakis mi magyarok vagyunk abban idegenül. Mi akkor jöttünk, mikor a római egybeolvadási folyamat már lezárult. A nyolcadik, kilencedik században. Amikor a római kultúra, a nagy birodalom már szétesett, teljes felbomlásban volt. Minden más népnek, országnak, államnak, – pedig a kilenc, tizedik, tizenegyedik században volt vagy négyezer Európában, – meg volt a maga szerves kapcsolata egy

korábbi nagy egységhez, a rómaihoz, ebben pedig valamenynyinek egymáshoz. Csak minékünk nem volt. Mi álltunk idegenül. Mi voltunk eredet szerint a Nyugati kultúrától idegenek.

Hogy mi itt megfészeltük magunkat – igaz, hogy tulajdonképpen nem mi, hanem Vámbéry szerint, az a tizenöt, húszezei török vagy perzsa madzsar, akik az itt lakó törzseket egy államba fogták össze, – hogy minket fel nem falt a Nyugat, minket az idegeneket: annak csak az volt az oka, hogy a római kultúra akkor már annyira dögvóson volt, hogy a mi perzsa eredetű kultúránk ennél már magasabb fokon állott. Az csak olyan gyermekmese, hogy a mi őseink ilyen, olyan hősök lettek volna. Már miért lettek volna nagyobb hősök, mint a nyugati páncélos lovagok? Hanem az már igen, az tény, hogy míg azok a lovagok, teljesen széttülotten, anarchiában minden valamit érő szervezkedésre képtelenek voltak, addig mi magyarok onnan a keleti fényes kultúrából, – mint Atilla ivadécai vagy rokonai ugyanonnan, ahonnan ő az ő hatalmas államszervező tudását hozta, – mi is hoztunk tudást, képességet, kultúrát és ez különb volt, mint a már széttülotott római. És megállottak a sarat.

De örökös vész között. Mert hisz idegen jövevények voltunk. Addig, addig szorongattak az egységes európai kultúrához tartozók, míg mindjobban megszorultunk. Mint idegenek, mint ebbe a kultúrába nem tartozó kis néptömeg meg se maradhattunk volna. Hogy egyáltalán megmaradhassunk: kezdődött a beolvadás. Az európai egybetartozandóság, az egy kultúrába való tartozás; a valamennyit egybefogó kereszténység jegyében. Keresztények lettünk s ezzel léptünk be az európai kultúrába.

Tehát jegyezzük meg: eredet szerint idegenek voltunk. Ez annyit jelent, hogy míg azok ott nyugaton, akik nem voltak idegenek, az ezer és ezer kis államocska mind nagyobb és nagyobb államokba olvadt megint össze (a szétagolódás, züllés, bomlás és az újra való egybealakulás irányzata közt a határ: a renaissance kezdete), addig minékünk nem volt és nem is lesz kivel nagyobb államba összeolvadnunk. – (Ausztriának igen!) Innen az a jelenség is, hogy Magyarország addig volt hatalmas állam, amíg ott a nyugaton az egybealakulások nem értek el egy bizonyos fokot, amely minket már túlszárnyalt. Attól az időponttól azonban kezdődik a mi elmaradásunk Európától. (XV-XVI-ik század.) Mi kívül esünk azon a folyamaton, hogy akár mihozzánk

jöjjön nagyobb állami egység, akár mi nőjünk egy nagyobb állami egységé más állammal.

Tehát államiságunk sajátos természetében van, hogy mi a miem olvadhatunk politikailag a nyugattal össze. Mégis azonban ugyanabba a kultúrába tartozván, folyton oda gravitálunk, íme tehát egy onnan eltartóztató és egy oda vonzó tendencia. Államilag mindig csak a külön önállóság legmerekvebb tendenciája, amely semmi olyat nem tűr, ami összeolvassza a nyugattal. És mégis kapcsolódnunk kell valahogy, bárhogy, mert oda tartozunk. Kultúra szerint oda. Ebből ered a mi sajátosságos állami viszonylatunk a Habsburgokkal. A nyugati kultúra felé a Habsburgok császársága lévén a mi szomszédságunk, ahhoz kapcsolódtunk. De csakis kapcsolódtunk. A legridegebb fentartásával annak, hogy mi önálló állatn vagyunk. Amelybe bele nem nyúlhat az a kapcsolat soha és semmikép a belső, államilag önálló funkcióig. E körül forog a mi egész históriánk a Habsburgokkal. Nos, erre a szerkezetre vagyunk mi szervezve. Arra, hogy bármikor beljebb akar nyúlni az a kapcsolat, bármikor államiságunkat akarná bekötni magamagához, reagálhassunk ellene. A magyar országgyűlésnek nélkülözhetetlen hátvéde a vármegyék. A szétvert országgyűlés helyett ott van mindig a vármegyék ereje. Megtagadva adót, katonát a császárnak.

Már most ameddig mi Ausztriával, Ausztria fejedelmével abban a viszonyban állunk, abban a harcban, hogy hogyan védjük állami önállóságunkat, addig ennek a harcnak a természetes védőbástyája, magától, történelmileg, szervesen kifejlődött védőszerkezete a vármegyék. A vármegyék az ősi ellenálló képességükkel. Amíg mi Ausztriával közjogi harcokat folytatunk, nincs reá mód, hogy a vármegyéknek ezen természetiét megváltoztathassuk. Ha még oly galibát csinálnak sem. Minden kisebb fontosságú, mint az, hogy a vármegyék védőszerkezete nélkül nincs hátvéde az országgyűlésnek az alkotmányáért való harcában. Katonailag leverhetik a nemzetet. De önállóságát meg nem törhetik. Ez természeti dolog ami magyar államalakulatunkban. Mindenütt egyebütt a fejedelem a saját országának a szerve. Ebben az egységességben kiküszöbölődhetik minden, ami a központi működést bénítja. Csak nálunk nem.

Addig nem, amíg az állam funkciói arra vannak berendezve, hogy alkotmányjogi védelmet nyújtsanak Ausztria ellen. Már pedig ami választójogunk, ami 67-es és 48-as parlamenti harcaink, politikai összetételünk még az alkotmányjogi harcoknak a státusát nyújtják. 67 egy alkotmányjogi status Ausz-

triával szemben és 48 még inkább az. Az a más valami, ami már nem az alkotmányjogi harcoknak a textúráját hordja magában, egészen új keletkezésű, 67 óta képződött dolog. A gazdasági, kereső, produktív életre szerveződő magyar világ ez, amely egyáltalán már nem arra rendeződik be, hogy alkotmányvédelmi harcokat folytasson, ilyenekkel tartsa fenn az országot. Hanem a vagyoni élet tényezőivel, a gazdasági kultúrmunkával, amelyből és amelyért él, a vagyonosodásért, a munka minél hatékonyabb értékesítéseért, a keresetért. A régi alkotmányvédő küzdelmekre szerveződött osztályok vezérlő szerepe fölött ez az új képződésű világ; akarja az életfunkciókban a vezető, döntő szerepet. A régi és új világ döntő harcának a küszöbén állunk a választójog reformjával.

Hiábavaló minden erőszakolás, hogy a 48-as és 67-es világ adja fel a vármegyei rendszert. Hiába érzi maga a kormányhatalom, hogy bénítja sokban az egységes közigazgatást. Hiába vannak vele tisztában a modernebb fejek, hogy a mi közigazgatásunk nem Európába való: – nem tudjuk megbolygatni a legszertelenebb visszahatások nélkül. Csak az az új világ hozhatja a közigazgatás államosítását, amely ha egyszer megbénította a régi politikai osztályokat, akkor megbénította azoknak egész szerkezetét, szervezetét is, a vármegyéket.

És mi lesz az alkotmányvédelemmel? Semmi. Modéra gazdasági életet élő államokban ez nonsens. Balkáni fogalom. Ahol gazdasági élet lüktet, ott Európában csak gazdasági verseny folyik. Erre a térre tevődik át minden harc. Ments Isten hogy ehhez hozzá merjen nyúlni militáris, fejedelmi harc. Hisz egy háborúnak csak a megüzenése ma iszonyúbb gazdasági károkat okoz innen is, túl is, mint a; mennyit egy győztes háború megér. Dehogy jut Ausztriának valaha eszébe ami 'gazdaságunkat' 'császári hadsereggel tönkre tenni, hisz maga vérzene gazdaságilag legkárosabban. Így, alkotmányvédő virtusunknak mind kevesebb jelentősége lesz. Egyre inkább be kell süppednie a gazdasági érdekek alá.. Ma pl. Bosznia egy nagy státusjogi kérdés. Azonban el kell képzelni, hogy egy parlament ezzel nem is törődik, hanem azzal, hogy gazdaságilag, üzletileg hogy aknázhatja ki legjobban azt az új földet. Ez többet ér mint minden státusjog. Sajnos, csak az osztrákok tartanak ott, hogy Boszniát ne jogi, hanem üzleti kérdésnek tekintsék. Ezt az óriási kárt is annak a rettenetes politikai bornírtságnak köszönhetjük, a melg sehogy sem akarta meglátni hogy semmi másra nincs ennek a hazának szüksége a jó (termésen kívül, mint a választó-

jogi reform keresztülvitelére és minden egyebet akart csinálni csak ezt nem.

Hiszen ott már tartanánk, hogy; az az egész 48- és 67 körül vonagló politikai szerkezetünk recseg. Az ügy annyira túlrejt, hogy fennen hangoztatják már, hogy ki kell küszöbölni a 48-at is, a 67-et is. Csakhogy ezt úgy értik: én elhallgatom a 67-et, te hallgasd el a 48-at, fogjunk össze és maradjunk a régiben. Pedig hiszen az a lényeg, hogy egy új világnak kell helyet adni. S ma csak egy kérdés körül lehet verekedni – a körül már nem, hogy jöjjön-e a választójogi reform, – hanem hogy ez hogy jöjjön, és ami ennek a mélyén fekszik: ki által jöjjön, ki nyissa meg az új világ útját, fejlődését, honnan kerüljön az a nagy, korszakalkotó, történelmi párt, amely az új világ első rohamával felszínre kerül.

A régi rendű parlamentnek nincs ezen a világon többé semmi hivatása, nem is végezhet egyebet, minthogy menten. Hogy közigazgatást államosíthat még, szó sincs róla! Latteiner, akadémikus gondolat!

A házsabályok revíziója is a legszorosabban összefügg ez előadottakkal. Született a szándék a választójog legnagyobb ellenesében, Tisza Istvánban és megcsinálta a választójogi reform legnagyobb hátratevője, a koalíció. Es méa ez is, bár ellenzéke sem volt a világon, csak úgy ideiglenesen tudta megcsinálni, Jóformán csak kényelmi cikknek a maga számára. De nehogy valaki rajtuk kívül hasznát vehesse.

És ne feledjük, hogy a Tisza István-féle házsabályerőszak közvetlenül akkor történt, amikor a választójogi reform kopogtattot mindjárt utána a kapun. Tehát nyilvánvalóan egy kohóból készült mind a kettő. Mind a kettő azért jött, mert lidércnyomásként nehezedett már az országra, hogy ezzel a parlamenttel, így tovább nem lehet ellenni. Tisza István, a megállás merev fanatikusa, a maga módján akart segíteni. Önkénytelenül is úgy, hogy ne a parlament reformjára legyen szükség. Azóta látjuk, hogy melyik az erősebb. És hogy nem véletlen, hogy a házsabályrevízió helyett a parlamenti reform törte a maga útját ellenállhatatlanul; – emlékeztetek reá, hogy ennek kényszerűségét a »Magyar politikai szociológia« című tanulmányomban még Széli Kálmán idejében kimutattam.

Hiába minden okosság és okoskodás, hiába tartjuk, la magunk privát józanságával az obstrukciót a parlamenti munkásság megölő jenek: – a régi rendű parlament nem lehet lel az obstrukció lehetőségének biztosítása nélkül. Ugyanlazon ellenállásnak a belső védműve ez, mint amely a külső

gyűrűkben, a vármegyeházákban van megvetve. Császári szolgák, labancok ne kerekedhessenek soha fölibe a nemzeti ellenállásnak. Minő jellemző dolog, hogy az ellenzék nélkül való koalíció sem tudta keresztülvinni, hogy obstrukció ne funkcionálhasson az Ausztriával való dolgainkban. A belső ügyeinkben érvényes volt a házszabályszigorítás; az Ausztriával való dolgainkban nem. A császárt meg kell obstruálni. Ez nemzeti védelem. Mindig jöhet olyan kormány, amely a császárt szolgálja és nem a nemzetet.

Mindig? – Meddig? Addig, amíg az országgyűlés alkotmányjogokat véd. A 67 megegyezés szerint valókat, 48 elérni valókat. A 67 a királytól megnyerteket, 43 a császártól kicsikarni valókat. Amely órában azonban itt az eljövendő úi népképviselő, amely ama bizonyos, az utolsó közjogi harcok óta képződött nemzeti rétegnek a képviselője, a kisembereké, a kereső, a munkájukkal való boldogulhatásukért küzdők, akiknek a gazdasági érdekeik a dominálok s eszük ágában sincs többé ujjat húzni a császárral s örülnek ha mi sem zavarja őket dolgozó életmódjukban; – ez a képviselő az országnak csakis a gazdasági funkcióival fog törődni. Amelyek már nem a császárra irányulnak. Hanem, – kifelé legalább – az osztrák gazdasági élet felé. Itt pedig aztán nincs szükség nemzeti ellenállásra, amire az obstrukció szolgálna.

Ma az obstrukció ellen, nincs tulajdonképp más eszköz, mint az erőszak. Az erre szolgáló házszabálymódosítást csak erőszakkal lehet keresztülvinni. Mert mindig csak két párt ellentétes érdekeiről van benne szó. Le akarnak vele törni egy pártot, felzúdul minden ami az országban ellenzéki. Ami mindig van. És amely ellenzéki nem is tud hova csatlakozni, mint valamelyik közjogi ellenzéki párthoz, mert nincs is más. Legyen azonban a parlamentben a gazdasági életet kitevőknek a képviselője, nyomban egész mások a viszonyok, hatások. Mindjárt a nemzeti gazdasági munkára való nyomás érvényesül ez obstrukcióval. És ez az, amit az ország nem tűr. Ma tűrni kénytelen, mert éppen a modern gazdasági kereső réteg a közjogi pártokkal nincs kapcsolatban, amelyek útján reagálhatna a nyomás ellen. Ma abszolút közönnyel kénytelen elszenvedni mindent, vagy a parlament ellen fellázadni. Forradalmat csinálni a (parlament ellen. Amihez való hajlamosságnak a jelenségeit mindenki észre veheti. Szóval ma nincs meg a kapcsolat, hogy az ország tudna az obstrukciók ellen reagálni. Ma csak a régi elavult két közjogi párt viaskodik e körül, amelyek közül az ellenzék soha sem lehet el e nélkül és amelyekhez a tu-

lajdonképeni országnak, azoknak, akiknek életműködéséből, kereső, dolgozó tevékenységéből, produktív munkájából az ország él, semmi közük és akiket csak az általános választójog fog az ország központi szervéhez kapcsolni.

«Az alkotmány sáncaiba bevenni!» – amint a régi képviseleti rendűek mondják. Minő hülye kifejezése ez annak, a0iit a választójogi reform jelent. Benne van az egész régi politikának az elagott együgyűsége, amely csak az «alkotmány» sáncait látja. Bizonyos védművekbe való befogadását. Az úr a szegény embert befogadja. Holott pedig valójában csak arról van szó, hogy – nemhogy befogadni kegyesen azt az 1867 óta képződött dolgaiért és dologból élő nemzetet t- 'de kizorítani azokat, akik nem dologért és dologukból élnek, kizorítani a központi aktív funkciókból, legalább is a passzív konzervatívokba.

Az obstrukciót csak a dolgozó, a gazdasági életért élőknek a képvisellete szüntetheti meg, csak ez csinálhatja a házszabályoknak olyan revízióját, amely ne a »nemzetet« törte meg ellenálló képességében. A nemzetet, amelynek a parlamentben ma nincs más szervi ellenállóképessége, mint közjogi. 48 a 67-et, 67 a 48-at fojtogatja. Egyik a hazáért, pasik a királyért, – a »császárért«. Kuruc-labanc világ ez, bármi néven csinálják, amíg meg nincs a választójogi reform.

VII. PÁLOK FORDULÁSA

1910. november

Akik a politika mindennapi mesterkedései között vannak, vagy azokat nézik, észre sem veszik, hogy minő fordulás megy végbe fejük felett a politikában. Pedig ez a fordulás a politika, nem pedig azok a mesterkedések.

Az, ami politika, megyén, halad a maga megváltozhatlan irányában. Emberi mesterkedések nem szeghetik útját. Hanem megfordítva, az szegi sorjában nyakát a politikai mesterkedőknek, akik nem látják, nem ismerik fel a politika kérlelhetlen folyását s azt hiszik, ők csinálják az ország életét. Amióta a politikának föl nem tartóztatható úi sodra kapaszkodott a napi mesterkedők közé, láttuk, mint szegte nyakát egymás után a vezető politikusoknak. És pedig mindig akkor, amikor a tulajdonképeni politika megmásíthatlan útjának ellene szegültek.

I.

Itt volt legelőször T i s z a István, ez a keménynyakú fej. Mint hatalmi potentát talán még különb, mint az apja. Talán még fascinálóbb személyi tulajdonságokkal. Hiszen csuda dolog, hogy egy ember a bukott nagyságával is így együtt tudta tartani személyes híveit, anélkül, hogy bármi erőfeszítést is tett volna. Szuggerálni tudta a pusztá hitet, hogy: feltámadunk! Sőt az egész országban is, személyi szimpátiákat senki sem tudott annyira magához kötni, mint ő.

Karakterének egyszerűsége és őszintesége szinte varázs volt Nem kertelt soha, ment a maga egyenes útján, megalkuvás nélkül. Mi kelt ennél nagyobb bizalmat emberi energia iránt? Ez a monumentális szabású alak a maga idejében, a maga világában talán történelmi óriás tudott volna lenni. De ő egy még ódonabb alak, mint az apja.

Egy alak, aki a régi kúriákból nőtt ki, mint az apja. De az apja épen akkor élt, mikor a nemesi kúriákból áradt szét az idők változása. A magyar európaiasság onnan támadt, a kúriákon leülepedett levendulás, romantikus lateiner jogászműveltségéből. A régi fringiákat ez a műveltség szerelte le. Ez kezdett itt új életet, európaiasságot pezsegetni. Ez hozta be hozzánk idegenből a kultúrát és palántált el minden kultúrmagot, arai 1848 óta kikelt s ami a század végéig való Magyarországot jelentette. Tisza Kálmán, az apa, ennek az eleven termő áramlatnak a medréből nőtt ki, mint az akkori Magyarország alkotásának a részese. Az akkor teremően pezsgő vérből való vér volt. Ő benne csak inkarnálódott, ami az ország rohamát jelentette. A közjogi dogmatikus 67-ből Tisza Kálmánnal lett az eleven magyaros gentry 67-es szocializmusa azzal a különös közgazdasági tevékenységgel, mely az idegenből átültetett közgazdasági alakzatokat, bankokat, részvénytársaságokat, vállalatokat nem, imint produktív orgánumokat működtette, hanem mint szipolyozó apparátusokat, melyekből épen annak a magyar bsztálynak kellett lehetőleg élnie, mely az akkori Magyarországot létrehozta és fentartotta. Ami különben egész természetes dolog is volt. Hiszen azok a közgazdasági alakzatok nem itt keletkeztek. Ide átültetve, hiányzott az az egész gazdasági produktivitás, amelynek tulajdonképpen csak a végrezultátumai lettek volna. Itt igazán nem is funkcionálhattak másképp, mint szipolyozó apparátusok. És Tisza Kálmán így értette meg a közgazdasági tevékenységet és ez virágzott alatta, úgy mint az akkori Magyarországon csak virágozhatott. Ebber a virágzásban volt az ő szociális ereje, hatalma. Az az intuíció, amellyel ezt megérezte, volt az ő genialitása. Ő érezte, értette meg legvilágosabban, legreálisabban az ország pezsgését. így lett a vezére.

A fia? Ugyanazon geszti kúrián nőtt fel, onnan indult ki. Ugyanaz az európaiasság rakódott rá, kevesebb lágy levendula-illattal, kevesebb érzelmi motívummal, modernebb keménységgel. Kevesebb romantikával, kevesebb fantáziával, több konkrét céltudatossággal. Kevesebb lateinerséggel, kevesebb distingválással, humánus megértéssel, de merevebb számítással a környező faktorok között. Ez a környezet,

ezek a faktorok: a szolgabírói hivatalok, azok nézőköre, vármegyei élet s végül az országház. És ezek az ő idejében már sehol sem voltak az eleven élet. Nem úgy többé, mint az apja idejében. Ami az apja idejében még nem volt, az országnak dolgozó, dologból élő, produktív munkával kereső új embertömege, az most már itt élt és ez alkotta a valódi, a produktív magyar életet. A dolgozó, a küzködő kisemberek tömegének gazdasági boldogulásért, vagyonosodásért folytatott élete. Azelőtt csak a paraszt meg az úr volt. A 67-iki kultúrvetés után egy nemzedékkel már itt volt az európai gazdasági emberréteg, a produktivitásból és produktivitásért élő emberek új magyar rétege.

Ehhez, Magyarországnak ehhez a reális életéhez Tisza Istvánnak soha nem volt semmi köze. Ez tőle idegen volt. Merev ridegséggel zárkózott el tőle. A geszti kúria ura hangoztatta is, hogy bántja, ha az emberek nem maradnak a helyükön. Ahol semmi beleszólásuk nincs a közdolgokba, ő épen ezektől félti a hazát. Ép azoktól, akik az egész modern európai életet, a produktív gazdaságit alkotják. Ő a nemzetfentartó elemet most is abban látta, mint az apja. De az apja idejében az volt; az övében már más.

A szolgabírói hivataltól kezdve, a vármegyeházán keresztül a parlamentig minden még a régi, a modern világtól idegen szervezet volt. Ott, az ő fényes egyéni tulajdonságaival nyitva volt a karrierje. És fel, is került oda, ahol már csak egyetlen egy dolog kellett volna: látni, megérezni, megérteni a reálisan létező Magyarországot s annak a pezs' dülését intuícióval felfogni. Azonban ez az alak, aki még mindig a régi közgazdasági tevékenységet nézte közgazdasági tevékenységnek, nem hozott oda már mást, mint a geszti, benne már megcsontosodott, eleven vér nélkül való politikai dogmatizmust.

Mikor már látható, tudható volt, hiszen még miniszterelnöksége alatt megírtam, mint politikai szociológiát (Húsz. Száz. 1903. okt), hogy itt már egy 1867 óta keletkezett új emberréteg nemcsak él, hanem egyenesen az alkotja az egész modern európai életet, mert az a produktivitás az erőt, vagyont, életet termő rétege az országnak és hogy semmi sem történhetik többé e nélkül a politikában s egy lépéssel sem mozdulhat többé előbbre a politika, míg az be nincs kapcsolva a választójogi reformmal: – Tisza István, aki mindebből semmit sem látott, geszti, kúriai korlátok közé szorított par excellence politikai nevelésénél fogva nem is láthatott, természetesen az elől a lehető legmerekvebben elzárkózott. Hogy mozdulni így már nem lehet, azt meg-

érezte, meg kellett éreznie, De ameddig az ő látóköre terjedt, az csak egy »házsabályrevíziót« tudott befogni. Választójogi reform helyett házsabályreformot! Pedig tagadhatlan, hogy fényesen volt kieszelve. Igazán tiszteletreméltó hatalmi erőszak lett volna az őszinteségénél fogva. A nagy karakter nyíltságával megmondta: tudom, törvénytelenység; de a hazáért ezt az egyet, egyetlenegy el akarom követni!

A hazáért! Amelyről ő aztán azt mondta, hogy nem értette őt meg. Nem is fogja soha hinni, hogy ő nem értette meg a hazát. Kimondta inkább a politikai képtelenségnek azt a csimboraszóját, hogy a haza csak egy önfeledt pillanatában fordult el tőle! Minő fanatikus hite lehet neki önmagában! Egy egész ország ejtette el ép érzékét s nem az ő érzékében volt valami – téves!

Nem volt az önfeledt pillanat, ép oly kevésbé, mint az a másik, mely Tisza »feltámadását« hozta. Tiszáék feltámadásnak nézik, bár csak saját önfeledt pillanataikban nézhetnék annak. Optikai csalódás, félreismerése mindannak, ami politikában történik és egész szubjektív nézés. Rövid arasznyi látás, amely nem bírja felfogni azt az egész processzust, hogy miért nőtte túl a függetlenségi párt az 1867-et. Félreismerése annak, mint ha vele a 48 kerekedett volna fölül, holott nem ez duzzasztotta meg a függetlenségi pártot, hanem az az ellenzéki hangulat, amely a 67 ellen nőttön nőtt. Nem a közjogi 67 ellen, hanem ama gazdasági élet ellen, amelyet a 67 hozott, a Tisza Kálmán idejében mind sorvasztóbban burjánzó ama regíme ellen, mely nem a produktivitást, a 67 óta nőtt dolgozó, keresetből, munkaprocesszusokból élő kisemberek gyarapodását táplálta s így történt, hogy azon regime ellen, amely a 67-es politika cégére alatt folyt, az egyedüli számottevő ellenzék a függetlenségi volt, tehát a 67 ellen való minden reakció ebbe kapcsolódott. Szerencsétlen, a napi mesterkedéseken túl nem látó nagy politikusaink mindebből semmit sem vettek észre s tovább jis azt hitték Tiszáival együtt mind, hogy ez a 67 és 48 tülekedése, az ország, a dinasztia és nem tudom, mi mindennek a krízise, pedig semmi más nem volt, mint a legtermészetesebb gazdasági krízis. A 67 óta keletkezett produktív európai magyar nép gazdasági érdekeinek az összeütközése a mindinkább elavult 67-iki gazdasági világgal. És amely krízis egyetlen szelepe: egy új szituációt teremtő választójogi íreform. Úgy, amint ennek többé ki nem kerülhető voltát, sőt mint az egyetlen tennivalót, politikai irataimban 1903 óta ismét és ismét (ugyanezen módon kimutatni törekedtem. De hát én politikáról irtani, politikusaink pedig mind csak a

mesterkedéseket nézik. Hiába szögeztem le, hiába prognosztizáltam, hogy minden felborul, ami egyébre törekszik, mint a választójogi reformra. Ez lett aztán az 1906-iki hírhedt paktummal végre az egyetlen politikai tennivaló. De hát becsapták vele az országot is s a királyt. A gazdasági krízis egyetlen lehetséges szelepére ráült a koalíciós kormány, Mindaz a gazdasági kielégítetlenség, amely a krízist tulajdonképpen hozta, nem találván meg a 48-asokkal koaleált pártokban az enyhülést, ezektől szabadulni akart s hova? – hova szabadulhatott volna másüvé, mint a koaleált pártok egyetlen ellenzékéhez, a Tiszaistákhoz?

Ez volt a »feltámadás«. De hiheti-e valaki, hogy ez a feltámadás csakugyan az? Csak akkor lehetne, ha az a szelep, amely a belső nagy gazdasági feszültséget, a produktivitásukból élő kisemberek 67 óta megnövekedett tömegének mélységes krízisét, amely az apró mindennapi reális életből, drágaságból fakad, eddig visszafojtotta, most Tiszáék keze alatt megnyílnék. Ennek a megnyílásnak azonban csak egyetlen módja van, az, hogy épen ez a tömeg, az ország egyetlen eleven, termékeny tömege, a produktivitást üző gazdasági réteg, ez jusson a parlamentjéhez. Ez pedig csak azzal a választójoggal lehetséges, amely Tiszáéknak, a radikálisan, dogmatikusan 67-eseknek az öngyilkosságot jelentené, ha hoznák. Hiszen épen a 67 által kreált gazdasági állapotok, tehát 67 legbelsőbb textúrája ellen való fellázadás a választójogi reform. Dehogy közjogi dolog manapság a 67. Tisztán gazdasági. Ki akar az országban a közjogi relációinon változtatni? Tisztán gazdaságpolitikai dolog ez.

Világosnak kell lenni ezekből, hogy a Tisza István feltámadása csak ephemer valami. Csak addig tart, amíg annak a nagy belső gazdasági nyomásnak el kellett terelődnie a koalíciótól. Azonban Tiszánál ép olyan, vagy még merevebb ellenállást talál. Az öreg Tisza minden politikai intuíciója abból az akkori reális magyar gazdasági életből fakadt. A fiának azonban semmi, de semmi köze, összefüggése nincs a mai produktív, kisemberek drágasági és gazdasági, vagyonosodásért kínlódó reális életével.

Ettől idegen lévén, ettől elzárkózottan, a reális életen áll kívül, ő csak egy régi politikai dogma, a 67-es dogma kemény megtestesülése. Az apja az eleven 67 volt, sőt 48-ból való átvedlésével még inkább, még intenzívebben a reális kor. A fia számára nem lévén nyitva semmi realitása a mai kornak, visszaszorul a múltak felé. Az apa egy eleven, fejlődő korszak típusa volt. A fia a fejlődéstől már visszanyomott avatag konzervatív típus.

Amint az egész 67-es pártállás is, attól a pillanattól kezdve már konzervativizmus lett, amelytől a választójogi reformmal az ország gazdasági átalakítása egy más párt, a függetlenségi párt kormányzati programja lett, mert ezzel a jövődők tovább alakításának már ők nyitnak utat. Az nem jelent semmit, hogy egyesek hogy csetlettek, botlottak, ostobáskodtak e hivatás felismerése és teljesítése körül. Struktíve a közélet eleven alakulataként állott elő, hogy mindazok az átalakító tendenciák a 67 ellenzékéhez tapadtak. Hogy a függetlenségi ez sokszorosan félreismerték és azt képzelték, hogy ez a 48-ért történik, ezek privát együgyűségek voltak. Akarva, nem akarva végre is csak önekik kellett a választójogi reform parlamenti hadseregének lenniök. Kényszerűségből. És ez a politika. Politikus az ilyen kényszerűséget korábban vagy később ismeri fel. Hogy ők csak a végső kényszerűségből jöttek rá, az csak a politikai kvalitások színvonalat jellemzi. De nem a dolgot magát. Azok rendjén nem változtathatnak emberi gyarlóságok. A függetlenségi párt volt predesztinálva a jövődők alakítására a választójogi reform útján. Annyira fizikai dolog volt ez, hogy már 1903-ban le volt téve az egész matematikája a »Magyar politikai szociológiában« (1. Somló Bódog Politika és szociológia). Amely pillanatban pedig ez megindult, attól Kezdvé megszűnt a régi konzervatív párt lenni, megszűnt a 48-as konzervatív szerepe. Azóta a 67 tölti be a konzervatív funkciókat. A választójogi reform, az előrealó út, a jövődő: gazdasági kérdés. Az elmúlt magyar világ, ennek konzervativizmusa: közjogi kérdés. A 67 veszi fel mindazokat a konzervatív tendenciákat, amelyeket eddig a 48-asok hangoztattak. Nekik kellene »nemzeti« engedmények, mikor a függetlenségi ezeket már kikapcsolták 1909. decemberben. Tiszáéknak kellene a katonai engedmények, a közjogi sallangok. Tisza a kilences bizottsági pontok követelője. Már már ő áll kurucul ellent a Belvederei modernizmusnak. Ezelőtt Barabás Béla, most ő ment már az aradi vértanuk október 6-iki ünnepére. És a reális, haladó, modern, produktíve gazdasági élettől mindjobban elzárkózva az ősi fringjának utolsó szimbolikus szorongatóia – talán ott a geszti magányban – ő lesz.

Egy másik alak gróf Andrásy Gyula.

Amennyivel az idősebb Andrásy Gyula műveltebb, európaiabb volt mint Tisza Kálmán, annyival volt ő más. Amint nem a geszti kúriából nőtt ő, hanem a kozmopolita műveltség áramlatai serkenték őt, úgy a fia is nagyvilági nevelés. Aki mint nagyvilági elme, amit politikaképen elgondolt, annak alkalmazását kereste. Hiszen ép úgy, vagy még jobban kívül volt ő a reális életen, mint Tisza István, s a realitásból, az országos élet realitásaiból mi intuíció sem támadhatott benne. Csak gondolkodásbeli eredmények szűrődhettek le, könyv és filozófiai rezultátumok. Tisza István erős technikai gyakorlatiasságával szemben a politikában ő adta a nagy gondolkodót. Amint hogy az is volt. Csak épen a forrásai voltak mindig irrealitások.

Pedig bele akart hatolni a magyar életbe, a realitásba, ahogy ő azt képzelte. Sőt ő úgy vélte, hogy legalkalmasabban teszi, midőn a tudós búvárkodásával merült el a történelemben. H magyar politikai história logikájával akarta felérni a jelent és a jövőt. És szelleme erről a magaslatról nézett a politika eseményei közé. Innen gyönyörködött lelke, hogy milyen kicsi minden és ő ott magosán milyen nagy. Szinte kegyből, vagy olyan kötelezettségféléből – hiszen ő Andrásy és a név kötelez – adogatta le bölcsességeit. A póznélküliséget ebből a magaslatból pózolta. A magas szempontokat a mélyen lefelé nézéssel. De azért őszintén, mert hiszen ő hitt a maga szellemi fenkölttségében.

Az ő politikai képe, amelyet látott, mindig¹ egy historiai dedukció. Persze azé a historiaié, amit ő, mint diletáns, historianak nézett. Azé a konvencionális historiaié, amelyet ma úgyszólván óráról-órára döntögetnek, mint hamisat, képtelent. Körülbelül azon a ponton vagyunk ma, hogy szinte azt se tudjuk, mi tulajdonképen a história? Mert az, amit historiaképen eddig csináltak, királyok és csaták gyerekmeséje. Nem is azokon a vonalokon van a história. Nem is szólva róla, hogy mennyi a hamisítás. (Csak Pustel de Coulangéot kell elolvasni a középkorról. Belochot a római historiaról. Minden história úgy csinálódott.) Amit történelmi materializmusnak neveznek, az is teljes fölbon-tása a konvencionális historianak s a gazdasági lét körülményeit állítja oda a valóságnak. Pedig ez sem az utolsó szó még. Újabban a szociológiai módszerekkel már azt akarjuk megközelíteni, hogy micsoda törvényszerűségek uralkodnak a historiaiában. Természetesen nem olyanok, amelyeket

királyok és országgyűlések csinálnak, hanem amelyek működnek, ha a királyok és országgyűlések a fejük tetejére állanak is. Persze a választójogi reformunk is tisztán ilyen törvényszerűségből folyt s hiába állott a feje tetejére egy egész országgyűlés és nem gondolt rá a király sem, íme jönnie kellett. Még pedig épen úgy, ahogy egy kicsit komoly történelmi tudással egész precíze meg volt állapítható, hogy igenis így és így fog jönni. Ezeknek a rettentő és céltalan számárságoknak a kíséretében, mint ahogy a koalíció elkövetett számárságait előre leírtam, az Andrássy történelmi tudása tiszta dilettantizmus.

És ebből kifolyólag dilettantizmus volt az egész politikája is. Bizonyos doktrinar akadémikus színezettel. Formáiban kaszinóilag arisztokratikus. Hiszen az élettől nem is követelhetett semmit ő, aki az életet csak olyan mellékes reakciónak nézhette. Mikor ő abban a vízióban élt, hogy a valóság az, amit ő lát. Valami, aminek így kell lenni, mert hiszen ő azt jobban kigondolta, mint mások. És egyszerre jött a diadal, az ő igazolása, amint hitte, Tisza István bukása, akitől ő elkülönbözött. Most aztán benne volt, hogy neki mennyire igaza van. És nekiindult az ő történelmi gondolatmeneteivel történelmet csinálni. A koalícióét. Egy országot lángra gyújtani egy képzelt történelmi igazságért. Amelyről pedig ábécével le volt már írva, hogy le fognak szerelni, min fognak leszerelni: választójogi reformon. Nem vette észre, hogy az a láng, amelyet felgyújtott, csak azért volt Tisza ellen felgyújtható, mert a 67-es világ ellen való eleven reakció volt oly gyűlékony. Nem vette észre, hogy ettől kapott lángot az egész »nemzeti« ellenállás is, pedig a kettő egész külön dolog volt s csak együtt égett, hogy jobban égjen. Égett a 67 ellen való reakció, mint függetlenségi láng s erről gyűjtogatták a nemzeti kurucságokat, azt „hívén, hogy ez a láng csakugyan a 48-as forradalmi. Pedig 48-as semmi sem volt; semmi sem volt forradalmi, 'az ország népének esze ágában sem volt ilyesmi. Mindössze a lángok, sehol sem tudván egyebütt kitörni, a vármegyeházák ablakain törték ki. Ezzel a görögtűzzel csinálták a nemzeti ellenállást. Úgy, amint annak meseképeit gróf Andrássy Gyula a történelemből tudta. De hogy ezzel az egész különös erupcióval egyáltalán nem egy régi világ folytatódott, hanem egy egész új, modern, 1867 óta keletkezett produktív népréteg mozdult meg először és épen azért, hogy kitörjön a lezáródó politikai múltból, arról sejtelve sem volt. Pedig megmondtam: csak a választójogi reformon végezhetik, az új világnak e kapujánál.

Az 1906. áprilisi paktummal ennek a kapunak a zárjába tettem a kulcsot, ők kinyitották a kaput és berohantak rajta. Mintha birtokba akartak volna venni egy világot. Pedig fogalmuk sem volt róla, hogy mi ez az új világ? Fogalmuk sem volt arról, hogy én miért csakis a függetlenségi párt számára tettem le a pallót a kapu elé. Pedig hiszen megérthető lett volna, ha nem is magyarítottam volna olyan nagyon írásban, hogy az egyedüli végezni való, amit a paktummal vállalni kellett, a választójog, csakis a függetlenségi párt által végezhető. Azt nem végezheti 67, hiszen épen a 67-es közgazdasági korszak felbontásáért jön az egész reform.

Nem természetes-e, hogy Andrásynak fel kellett borítania ezt a reformot? Annyira természetes, hogy még azon a héten megírhattam, hogy ez neki nem fog sikerülni és, hogy fog ő megbukni. De ő vállalta. Ő a történelmet akarta folytatni, igaz, hogy a legnagyobb utálkozások közepette tette, megcsömörlött attól, ami csalódáskép előtte realitás volt s f anyarabbul nem csináltak még politikát, mint ő, aki mindig menni akart abból, amit felidézett.

És amivel a választójogot agyon akarta csapni, azzal az akadémikus politikusnak a legfurcsább torzalakja lön. Úgy akadémicé, szinte mindenben igaza volt, csakhogy az akadémikus észjárás ép a realitással ellenkező. Például lát-szólag milyen igaz, hogy az értelmiségnek kell a túlsúlyt biztosítani. A valóság pedig az, hogy nagyobb értelmiséggel politikát csakugyan nem lehet csinálni, mint épen az értelmiségnek egy olyan díszpéldánya csinálta, valamenynyivel egyetemben, mint gróf Andrassy Gyula. Hiszen tessék csak úgy egy kicsit elképzelni, a hozzánemértésnek, a dilet-tantizmusnak azt a triviális fokát, hogy előre le van írva betűről-betűre, hogy ezek az urak mi ostobaságot fognak elkövetni, hogy szegik majd a nyakukat, és szórói-szóra úgy bekövetkezik. Az ember azt hinné, föld alá sülyednek szégyenletükben. Nem, ők játszák az »értelmiséget«. – Vagy minő tetszetős dolog, hogy hiszen az emberek nem egyenlők és nem lehet egy szimpla mesterembernek ép annyi súlya, mint egy Göthének, ahogy Andrassy rá hivatkozott. A valóság pedig az, hogy a legcsekélyebb embernek, aki produktív munkát végez, nagyobb súlya van a legintelligensebb gróf Andrassy Gyuláknál, akik semmi produktív munkát nem végeznek. Mert minden legkisebb atom, amely munkát végez, atomja az életnek, annak a szükségletei azok, amiket okvetlenül fedezni kell, mert azokból az atomokból mozog az ország reális, termő, termékeny és a jövődöket alakító élete. Ahol pedig nincs munka, ott parazita életmód

folyik a nemzet testén, és az a bizonyos intelligenciája ezeknek vajjon nem irreális képzelődés-e? Én például csak egyet ismerek el: intelligencia kell minden produktív cselekedethez.; flhol produktivitas van, csak ott van intelligencia. Végre az, hogy gróf Andrassy Gyula kit tart intelligensnek, még nem garancia, hogy az az ország reális életében is az. A politikában az értelmiség az utolsó decenniumban nagyon is csődöt mondott. Az ország vezeterei rettenetesen lejárták magukat. Nekik nincs jogcímük az »értelmiség« címét emlegetni. Minden más ember fölött előjoguk volt az, hogy a parlamentben csinálhatták az ostobaságaikat: – az értelmiség emlegetése ma már csak ennek az előjognak a védelmét jelenti.

Gróf Andrassy Gyula számára a koalíciós pályafutása után lezáródott minden további út előre. Az ő számára is az előre: ugrás levén, a sötétbe, neki nem maradt tovább sem egyéb, mint a multak világossága. Ami a haladó életnek a homály. Ebből a homályból mered az ő vánnyadt politikus képe a folyó életre. »Nemzeti vívmányokra« fog onnan is mutogatni még akkor is, amikor a reális életben élők meg sem értik már, hogy hogy lehet politikában nemzeti vívmányokért küzdeni, mikor a kutyának sem kell már vívmány, csak gazdasági eredményt, könnyebb megélhetést, olcsóbb életet, több keresetet, sok munkát akar minden dolgos ember. De hát a századok nemzeti küzdelme igenis nemzeti vívmányokért folyt. És Andrassy a századok históriájában hiszi, hogy otthon van, tehát ezt folytatja. Más fegyvere ehhez a küzdelemhez nincs, mint a régi nemzeti sóvárgások, akadémikus elméletek szószáiban feleresztve s kaszinói előkelőséggel csöpögtetve. Ezeknek ő az intelligens, jóizlésű, talán megvesztegető eleganciájú pózban az utolsó trubadúrja. Megcsömörölve, fanyar képpel, utálkozva minden realitástól, de a hazáért nemzeti politikát hirdet ő. Mikor ma már csak egyetlenegy nemzeti politika van: az, hogy hol és hogy keressenek az emberek többet, hol van több munka?.

III.

Aztán itt a nagy politikai virtuóz: W e k e r l e Sándor.

Ez a bámulatós ember az ő fényes karrierjével. Aki a legkülönbül csinálta végig a miniszteri iskolát valamennyi között és mindig mint első eminens ragyogott. Telve a legkőrmönfontabb szubtilitásokkal, amik ehhez a pozícióhoz kellenek, de épúgy egész ember a vakmerőség pillanataiban. A nagy miniszterelnöknek minden, de minden kvalitása meg-

volt benne. Egyetlenegy tévedéssel, azzal, hogy azt hitte ő is, hogy csinálhat politikát, holott a politika csinálódik s a nagy államférfiúnak csak fel kell azt ismerni ami önmagától jön és ennek kell az élére állani. Persze rövidebb látással ez mindig úgy tűnik fél, mintha az a nagy államférfi hozná a nagy eseményeket, a nagy politikát. Wekerlének pedig ezt az ő politikai iskolája hozta magával.

Az a politikai iskola, amely csupán empíria. Összesége mindenféle tapasztalási dolgoknak, s ki mentől többel rendelkezik, az a nagyobb politikus. Olyanfélekép, mintha a legkitanultabb, legtöbb füvet és titkos szert ismerő javasasszony lenne a legnagyobb orvos. Pedig egy kicsiny világos, pozitív higiéniai és fiziológiai tudás mindig többet ér. De hát a tudásnak az a fajtája, amely a politikai kuruzslásokat ordináre sarlatánságnak hirdeti, a politikában előre is lehetetlenség. Mert hisz mindenkinek van kuruzslószere és politikához mindenki ért. Valamennyi között legtöbbit értett hozzá Wekerle.

Iskolája Tisza Kálmán volt. De nem az a Tisza Kálmán, akit ott az imént a fiáról szólva, jellemeztem; nem az a közvetlen eleven intuíciójú Tisza Kálmán, aki a maga korának a politikai megértőjeként lett naggyá, hanem az, aki aztán, mint miniszterelnök oly könnyű érzékkel, ügyességgel csinálta minden dolgás. Persze a mintakép ez az utóbbi maradt. Az iskolai példa ez volt. A minta, hogy mikép kell a legbonyolultabb helyzeteken is keresztülsikamlani, egyensúlyban maradni. Ez volt a Wekerle virtuozitása is.

H politikai virtuozitásnak talán a tetőpontja volt az, hogy tudta a koalíciós kormányt, ezt a mindenképen kusza alakzatot összetartani. Rettentő elbizakodás és lebecsülése a virtuozitásnak kellett ahhoz, hogy ő egyáltalán belement a dologba. De még annál is nagyobb félreismerése a realitásnak. Egy ember, aki az ő vezető pozíciójában félreismeri azt, ami az ő programpontjuknak az egyetlen kardinális pozitívuma volt: a választójogi reformot. Nem ismeri fel, hogy ez az, aminek mindenáron meg kell lenni, különben belebukik. O efelett is zsonglörködött, hogy majd csak kerül kibúvó. Csak időt nyerni! Mikor az minden más kérdésben lehetséges volt, csak épen ebben nem. Ebben nem, ami körül minden politika, akarva nem akarva, forgott, hiszen az egész 67-nek a gazdasági régiméje, fenmaradása vagy megváltoztatásáról volt szó. És ő is, a nagy virtuóz, azt hitte, hogy csak a 67 közjogi lalapjainak a megváltoztatásáról van szó. A csudazsonglör azt hitte, ő játszik a 48-asokkal, hogy ezek is 67-et csináltak –

még olyanabbat – mikor 48-at nem is csinálhattak. Mint mondtam, ő is azt hitte: ő csinálja a politikát. Hogy azt egyáltalán csinálni lehet.

Hogy mennyire nem, azt sajnos könnyű volt bebizonyítanom azzal, hogy nyomban a Wekerle-kormány alakulása után megírtam: csak addig él, amíg a választójogi reformot el tudja odázni, mert nincs az a politikai zsonglőrség, amely ezt átugorhatja. Meg nem csinálhatja, mert hiszen a 67-es miniszterelnök és belügyminiszter nem csinálja meg a 67-es regime sírgödkrét. Nem is jutnak odáig, hogy megcsinálhassák, mert mihelyest a választójogi reform ki nem kerülhető többé, elébb megbuktatják őket valami par excellence 67-es kérdésen, ami éppen aktuális lesz, akármi legyen az. És ennek a következményeképpen áll elő az a kormányválság, hogy a 67-eseket ki akarják dobni a kormányból, (Lásd »A tévedések politikájá«-ban részletezve.)

Nos, ha ezt ennyire tudni lehetett, nem; lett volna még nagyobb zsonglőrség, még csudább virtuozitás, ha Wekerle, megértve, hogy itt nem 48-as közjogi dolgokról van szó, lassan szépen áttelepszik a valójában többé nem 48-as függetlenségi guvnermentális pártba és azt formálja ki egyedül guvnermentálissá. Ez az, amit Kossuth, Apponyi és a többiek nem csinálhattak meg. Mert ők a múltjukkal 48-asok voltak és a 48-as miniszterelnök kinevezése a 48-as közjogi politikának az elismerés-féléje lett volna a király részéről. Ellenben ha Wekerle csinál belőlük egyedül guvnermentális pártot, az ügy-e egészen [más. Azonban nem így van, mert hiszen ezeknek oly világos dolgoknak kellett volna lenniök Wekerle előtt előre is, mikor még a minisztersége első hetében megírhattam, hogy:

»Az a kérdés, végbemegy-e a miniszterelnök személyében az a bizonyos módosulás, amelyre a helynél fogva utalva van, hogy t. i. annak a kialakuló; modern függetlenségi pártnak ő legyen a kialakítója, az új szövődés megindítója, ő neki kell a függetlenségi pártot, az újat, önmagában kormány kép esse tennie. Azaz kiküszöbölni ebből a pártból mindazt, ami mmodern, ami 1867 előtti, ami kuruc, és megformálni az új programot, a modern, gazdasági, tisztán kulturproduktív többségi programot.

»És pedig oly világossággal, hogy a korona befogadja, mint olyat, amely nem érinti az Ausztriával való kapcsolat összekötő természetét s egyedül csak a gazdasági és kulturális fejlődést, belső életfolyamatainknak a gyarapodását jelentse. Befogadja azt, hogy a 67 megszűnése nem jelenti a 48 betolulását, ahhoz az Ausztriával való kapcsolathoz,

hanem ennek is a kiküszöbölését, egy oly más, új függetlenségi párt által, amely csakis gazdasági és produktív folyamatokat akar felidézni és pedig függetlenítve ezeket – ezeket! – Ausztriától s önállóan a magyar korona alatt.

»Ez azon feladat, amely a miniszterelnök személyére vár. Hogy a gyökerében 67-es eredetű miniszterelnök mennyire képes ilyen módosulásra a függetlenségi törekvéshez: ez a kérdés. Hogy ez a módosulás meg ne történhessék, arra objektív ok nincs. De itt már oly személyi momentumok is játszhatnak közre, amelyek át nem tekinthetők.

»Ha a mai miniszterelnök ezen módosuláson keresztül megy, akkor rövidesen kialakul az új függetlenségi párt. Ha nem megy keresztül, úgy, mint 67-es miniszterelnöknek, neki is ki kell válnia.

»És ez nehezíti a helyzetet. Mert akkor találatnia kell egy oly egyénnek, amely arra a pontra tolassék: aki a lehető legkészebb, legtisztább típusát hordja magában az új függetlenségi párt alkatának, anélkül, hogy az 1867 előtti 48-as ságnak az elemei is megvolnának benne. A jelenlegi függetlenségi vezérpolitikusok mind 48-as függetlenségi elemeket is hordanak magukban, arai alkalmatlanná teszi őket annak a helynek az elfoglalására, amelynek most a legelső föltétele, hogy 48-as alkatok ne helyeződjenek belé. Ilyen föltételt a régi 48-as függetlenségi politikusok nem is igen tudnak nyújtani, holott éppen az a garancia szükséges a koronának, hogy bizonyosan csakis és intakt úi függetlenségi legyen a miniszterelnök. És ezért alig valószínű, hogy ide a régi politikusok közül jusson valaki. Ide inkább új ember jut és pedig olyan, aki lehetőleg mentes úgy a 67-től, mint a 67 előtti 48-asságtól. Lássuk, mennyi megközelítő pontossággal lehet a politika fizikájában dolgozni.

»Ennek a két dolognak: a 67-eseknek a kormányból való kiküszöbölésének és az új függetlenségi párt fixírozódásának – kell végbemennie. Amíg ez a két dolog végbe nem ment: nincs »tovább« a politikában és újból csak belső zavarok, válságok állhatnak be.« (48 pusztulása és az úi függetlenségi párt. 15. l.)

Nos, a nagy zsonglőr, úgy-e elvétette? Pedig ugy-e tudható volt, hogy egyébként belebukik?? Hát ez az. fl, legvirtuózabb politikai zsonglőrség sem fordíthatja meg a politikát, íme, ez a behemót csuda, Wekerle, ma már nem is csoda. Fel van örölvé ő is. A magyar politikai »értelmiségnek« ez talán a legragyogóbb típusa. Nem »értelmiség« volt, nem értett a mesterségéhez, nem produkált a koalíciós

négy év alatt semmit, csak sorvasztotta az ország erejét. És ma nincs helye a politikában, bárhova fordul. A meg nem értett politikai folyamat erősebb volt minden egyéni virtuóz fényes tulajdonságainál és nyakát szegte.

IV.

Kossuth.

Egy névnek a varázslata foszlott széjjel ő vele, s ma ettől megkoppasztottan áll a színen Kossuth alakja. Itt áll az európeér kis polgár, az apró dolgokban okos intelligenciájával, jó számvetésével, ahol a polgári élet esélyei között kell eligazodni, mint ahogy meglepő okossággal csinálta azokat az apró dolgait, amikkel emelkedett, s számvetése a politika mindenféle tényezőivel sikeres volt, amíg a mindennapi politika szövevényében kellett eligazodnia. A genie helyett ebben rejtett az ő sikere. A kispolgár szívósságával tartott ki, hogy úgy mondjam kis politikai vállalkozása mellett, míg abból nagy üzlet, azaz nagy politika nem lett.

Igen, ő az európeér kispolgár a politika ama történelmi áramlatában, amelyben élünk. Az európeér kispolgár azzal a kitűnő tőkével, amelyet nevével bír, s amelyet okosan forpatott. Nem magyar ember, nem úgy mint Tisza, Andrassy, Wekerle és a többi, akik bizonyos hazai milieuből nőttek ki, hanem egészen idegen. Európai alak, aki azzal a személyes fölénnyel kezdett itt operálni, hogy a mi félig Balkánunkon ő fölül kerekedik. Nem a „névénel fogva – annál ő európaibb volt, hogysesem csak erre alapítsa a szerepét – hanem az európai józanságával. Végre mi jöhet? Felfordulás úgysem jön.

És csakugyan minden jól is ment, egész! a felfordulásig. Felfordulás jött és Kossuth máig sem érti, hogyan jött. Máig nem, ez a nevezetes. Azt hiszem, egészen ki fog ez tűnni. jött mint a kis polgárra, aki a piaci árak, üzleti szokások között kitűnően eligazodik, míg egyszerre valami nagy változás nem áll be s ő neki csődöt kell mondanía, mert nem értette meg a változást.

Kossuth Ferenc szép politikai vállalkozása az a jó kis függetlenségi és 48-asság volt, amelyet örökölt. A józan kispolgár okosságával felfogta, hogy neki nemi szabad olyan vállalkozásokba bocsátkozni, mint az apja. Hanem egész modernül kell a boltot vezetni. És ez a modernség volt az ő nagy sikere. A boltot, a pártot iparkodott konkurrensképessé tartani színvonal dolgában. Nem engedett ordinárságokat

a kirakatba tenni. Mindig csak épen a vevők, az ország gusztusának engedett. Bizonyos kitűnő szólamai kerültek, úgy hogy tudta az ország, hogy Kossuth Ferenc derék ember. És a becsületes kereskedő jó lelkiismeretével szedte fej a mind gyarapodó tekintélyt, mérsékelt polgári haszonnal.

Mikor aztán a szomszédos boltba, amelyet ő le akart konkurrálni, a 67-esbe beütött a krach: ő tudott kapzsi nem lenni. Minek menjen az tönkre, mikor ő aztán nem tudja az igényeket egymaga kielégíteni és azt megsínyli; majd megegyezik vele s ő lesz ugyan annak is a kommandatáriusa. No ez derék kereskedő. No ez nem csúnya konkurens, ilyet csak becsületes ember mivel. És 67 tovább, is megmaradt a 48-as érdekeltségében. A vevők, mindenféle rangú és rendű, a királytól kezdve lefelé mindenki, egy darabig kitűnően voltak kiszolgálva. Kossuthot nézték a nagy-szerűen menő dolog lelkének. És ez így ment volna az idők végéig, ha a 67-es bolt mégis meg nem bukik. És Kossuth máig sem tudja, miért bukott meg a 67-es bolt. Hiszen szerinte »idő előtt« is lett ő oly nagy. Tehát sehogy sem az ő számítása szerint. Valahogy úgy, hogy ő nem értette: egyesíteni kell a két üzletet. Fuzionálni. Ügyeskedett, erőszakoskodott, intrikált, kapacitált, és a dolog még sem ment. Hanem belebukott az! ő 48-as üzlete is és támadt egy; kitűnő firmájú új üzlet, a Khuené, amely őt agyonütötte.

Ennyi a polgári história. Ennyi a kerete a Kossuth politikájának. De hát a politika, hiába nem ilyen keretek között mozog. Az egészen történelmi és népfizika, amely a maga törvényszerűségei szerint halad s aki ezeket nem látja, nem lát, nem ismer politikát. Kossuth az ő kicsiny dolgaival akarta kitéríteni az útjából azt a nagy: és feltartóztatlan áramlatot, amely¹ fordított az egész 67-ességen és 48-asságon. És az lesodorta őt is, a legjózanabb, derék, európai kispolgárt, aki pedig, mint ilyen, igen nagy érték volt a mi vajmi kevéssé európai, vajmi kevéssé józan és sokszor svihák politikusaink között. Az ő személyi értékét igazán kár alábecsülni, ámbár a bukásnak természetes, hogy az az első következménye. Csak hát a politika neki is olyan valami volt, ami privát okoskodások szerint mozog.

Hiszen, hogy exponálta ő magát gróf Andrássy Gyula szerencsétlen elmetorzszülöttjeért, a plurális választójogért! Azt hitte, egy országot kapacitálni fog, ő, Kossuth. Nemi látott ő sem abból semmit, abból az országos és történelmi nagy dologból, hogy hiszen mindennek a magva az a gazdasági átalakulás, amely a 67 által kreált gazdasági textúránkat alakítsa át és ezért kell annak az ezt fentartó régi

régimének megbuknia. Nem a 67-es közjogi és politikai állapotoknak, Isten ments, ő pedig mindig attól félt, hogy a 48-at akarják vele feltámasztatni 67 ellen, ha őt szorítják guvernementális párttá.

Mindig attól óvakodott. Ezért kellett neki a 67-esek segítsége. És ezért a segítségért tett meg minden baklövést. Nem fogta fel azt, hogy az ő nagy, többségi pártja sehogy se többé az a függetlenségi párt, amely azért bukta meg a 67-et, hogy 48-at visszacsinálja, hanem olyan, amely 67-nél tovább menjen előre. Nem azt mondom, hogy a pártja maga tudta volna azt, hogy ők már nem 48-asok, hanem azt, hogy; az ország, mely őket küldte többségbe, nem a régi 48-asokat küldte velők az országgyűlésbe forradalom felé vinni az országot, hanem csak azért, hogy 67-et kiszorítsák. Hisz ezt a tanulságot csak ki lehetett olvasni a leviharzott koalíciós nemzeti ellenállásból, amely minden kormánybuktatásra kapható volt, de 48-as forradalmiságra nem. (És, hogy megmagyaráztam én is ezt, egyenesen »Az ország vezére« becses címére intézve, épűgy a «48 pusztulása és az új függetlenségi párt» című irataimban.*) Tessék verifikálni, micsoda fizikai pontossággal «tudható» dolgok között tévelyedett el Kossuth, aki bele vitte koalíciós 67-es vezértársait a kormányba, faikor 1906-ban én már megcsináltam, hogy oda csakis függetlenségiék jöhessenek. (H, többi már párt nélküli 67-es lett volna.) Nem, ő egészen és szervezeten 67-esekkel akarta megosztani a hatalmat. Nehogy ő csináljon 48-at, amit senki sem kért, legfeljebb a pártja ott a Royalban, nem tudván, hogy mi a pokolért küldte őket a kerület képviselőnek. De hát az Istenért, hiszen a vezér épen arra kellett volna, hogy; ezt a csúrhét eligazítsa, mire menjenek?

Soha sem volt előtte világos, amit én még a koalíció kormányra jutása előtt Írásaimban megkérdeztem: tudnak-e Önök egyebet csinálni, mint 67-et? önök sem tudnak. Mert nem is lehet. (Politikusainknak, akik ugyan analfabéták, mégis ajánlanék erről egy rendkívül okos, tanulságos könyvecskét elolvasni: Dr. Tormia Miklós. Politikai válságunk irányai.) Nos hát nem is a közjogi 67 felfordításáról volt szó. Tehát nem is a függetlenségi párt 48-as addigi irányzatáról. Hanem csakis arról, ami 67 helyébe egy új világot hozzon. Gazdaságit, Persze nem alkotmányosdi játékokkal,

* És a Modern Könyvtár e kötetében is benne-«oglalt »A koalíció; kórisméje« c. tanulmányomban.

Hanem belső gazdasági struktúránk új felépítésével, aminek alapja a 67-es gazdasági struktúra megbuktatása.

Ezt nem látta Kossuth soha, hogy ennek az emeltyűje a választójogi reform. Ezt nem látva akart kiegyezni a 67-esekkel, hogy hát ne is legyen választójogi reform, csak olyan Andrássy-féle kijátszása.

És ragaszkodott a végsőkhöz a 67-esekhez. Hiába való volt minden erőfeszitésem, hogy: uram, hiába, velük nincs tovább! A fúzió lehetetlenség! Nem, ő maradt a 67-esekkel a végsőkhöz! Inkább elszakadt a saját pártjának ama részétől, amely őt szorította. És mind hiába, a 67-esekkel nem volt lehetséges tovább együtt maradnia, ámbár közjogilag, politikailag ő oly tökéletes 67-es volt, mint amilyen minden függetlenségi elébb-utóbb lesz, mihelyst felfogja, illetve felfogni kényszerül, hogy a függetlenségi párt nem 48-at jelent többé, hanem egy új korszakot, előre, gazdaságit és nem kuruc-labanc harcot 67 és 48 között.

Kossuth annak a politikai, szociológiai és történelmi tudatlanságnak az áldozata, hogy nem fogta fel, hogy a választójogi reform a függetlenségi pártra nézve mit jelent! Ahelyett hogy az élére állott volna a nagy, az egész nemzet jövődjét megindító mozdulásnak, ő a kispolgári politika frázisai mögé bújva, hogy az «a nemzet ellenségének kell» meg «a magyar jellem nem egyezik a titkossággal» meg «Kristóffy-féle» dolgokat nem lehet csinálni, saját magának és pártjának a bukását idézte fel.

És az ő fordulása: – Italia!

VII.

Justh Gyula!

Milyen érdekes, nagy alak volt!

Már már úgy tetszett: ő a sarkköve az egész korszakfordulásnak.

Csakugyan, felismerte a pillanatot, hogy most mehet valami végbe! Most borulhatnak fel a 67-esek.

De fogalma sem volt róla, hogy mi történik?

A nagy parlamenti prakszisé, régi képviselő kiérezte, hogy egy oly helyzet állott elő, amelyben megbuktathatja a régi régimet. Szinte vércseszemekkel látta a pontot, hova lehet lecsapni. De hogy mi a régi regime, mi egy új?, e felől sejtelve sem volt.

Sejtelve sem volt arról, hogy igenis, a réginek egy par excellence 67-es dolgon kell megbuknia, .Hogy az egész bank-

kérdés csak erre való volt. Pusztán csak erre. Pedig elibe adhattam nyomtatásban: íme 1906-ban már tudható volt, hogy mihelyst a választójogi reform kérdése akut lesz, azon a 67-es kérdésen fognak megbukni, amely épen abban az időpontban adódni fog. Tehát úgy-e világosnak kellett volna nyomban lenni annak is, hogy így az egész bukás nem a bankkérdés, hanem a választójog körül forog.

Olyan nincs! Majd megcsináljuk a választójogot. Most a bankkérdésben nem engedünk. Ebben kell az «engedmény»!

Itt van a vakság. Itt van a régi világ utolsó mohikánja, ahelyett, hogy egy újnak az úttörője lett volna. Itt az utolsó kuruc, akinek még mindig «engedmény» kell, még mindig a császárral viaskodik, egy nemzeti jussért. Ez nem a modern korszak megkezdője, aki felfogja, hogy nem a császártól való engedményekből él az ország, hanem a dologtevő emberek munkás produktivitásából. Tehát vigye az ördög a császáron kiszorítható engedményeket: előre a kapuhoz, a melyen az úi világ megalkossa, ami neki e hazában kell!

Justh azt mondta, adja meg a császár a bankot és ő hozza az új világot. Húsz évre garantálta a békességet! – Nem gyermekes dolog?

Igen, az ütköző pont a bankkérdés volt. A győzelem pedig az, hogy elébe tarthattam Justh Gyula elé: «a korona méltányolva a függetlenségi párt lázon loyalis törekvését, hogy az ország többségét egy oly gazdasági politikára akarja megnyerni, amely egyrészt az állam anyagi erőinek gyarapodását hozná magával, másrészt egy kormányképes többség iránt tartós biztosítékot nyújtson stb... és ezt a király már elfogadta.

Ha Justh nem csak kuruc verekedő, hanem államférfiú, egy kissé is, akkor megérti, amit a saját pártjából mondtak neki:

– Az Istenért, hiszen még csak nem is alkotmányos a követelésed! K király az ország többségét akarja tudni, te pedig anélkül akarsz követelni?

De nem, ő megszorogatja a császárt! És mivel? Kuruc fufangokkal. Nem is a dolog érdemi részével, hisz ahoz ő nem értett. Hanem becsapni próbálta a császárt. Előbb velem: színleg rááll az egyezségre, hogy ı az utolsó pillanatban még egyet csikarjon. Kétszer aztán még ugyanezt tette. Lukácschal. Végül maga a király előtt is. Hogy bank nélkül nem lehet mégse.

Ekkor történt a nevezetes jelenet, hogy:

– Nem vonom kétségbe hogy joguk van hozzá, szólt

a király, de látja kedves Justh, akik értenek hozzá, azt mondják, hogy nem lesz jó.

Justh megint csak szorongatta:

– Jó, jó, ismételte a király, de hát akik értenek hozzá... Justh már vörösödött és mikor a király harmadszor is mondta:

– De hát látja, kedves Justh, akik értenek hozzá...? Ekkor rohant meglepetésszerűen Lukácshoz, hogy ő nem tárgyal többet.

Igen, ő csak kicsikarni akart valamit. Mért ő csak úgy értette a politikát, mint ahogy azt a kuruc tradíciókból tudta érteni, amely kurucságoknak utolsó letéteményese a 48 volt.

Hogy a 48-nak vége és az új korszakban már Tiszáéké és Andrássyéké a meghalványuló végső kuruc szerep s most már nem a függetlenségüké a konzervativizmus, ez az, amihez vak volt.

Nem kell sokat magyarázni: amit Kossuth elvétett, meg nem értett, mikor ő a 67-be kapaszkodott, ugyanazt meg nem értette Justh sem, mikor a 48-as virtusokba akart kapaszkodni.

A meg nem értett új idők áramlata döntötte le mindkettőjüket.

VIII.

Közbe esik ebbe a históriába Lukács László érdekes szerepe.

Kemény, pozitív, okos, rendkívül óvatos, lelkesedés és illúziók nélkül való örmény koponya. Taktikailag kitűnően kigondolt alak, hogy ő legyen az „a bogozó, aki a mindenféle szertekuszált szálakat felgombolyítsa. A képességei mindenkép erre valók. Nyugodtan, hidegvérrel fog hozzá. Keresztül látta az embereket, de divináció nélkül, csak a száraz okossággal. Keresztül látja a helyzeteket, de lelkeség nélkül. Anélkül a lelkeség nélkül, amely ragadja az embereket és teremti a szituációkat.

Okossága tisztában Van vele, hogy az általános egyenlő és titkos választójog az, amit meg kell csinálni. Átlátja, hogy csak ez csinálható meg. A számvetése teljes az összes tényezőkkel. Fenn akarják, az országban is meg van a talaj, tehát ezt fogják megcsinálni. Mint okos, higgadt politikus kész reá vállalkozni.

Azonban távol van attól, hogy lelkesedjék érte. Ez egyszerűen valami megcsinálni való dolog. Egy politikai vé-

gezni való, mint ahogy máskor más politikai végezni való volt. Programmpont. Egy készítendő törvényjavaslat. Éhez kell összefogni a törvényhozási tényezőket, hogy a siker biztosítva legyen. Számon vesz hozzá minden emberi dolgot.

Csak egy hiányzik: a divinációja annak, hogy itt valami erősebb, korszakos, történelmi fordulatot jelentő áramlat van, erősebb mint minden emberi gyarlóság. A divinációja annak, hogy akármilyen emberi nehézségekkel találkozik, csak rá kell bocsátani a nagy áramlatot és lesodor mindent. Divinációja annak, hogy itt már nem parlamenti politikáról van szó, hanem egy új korszak megteremtéséről, amely mögött bármi, ami régi, le van járva és erupció alatt van a keze.

E nélkül a divináció nélkül természetesen nincs lelkesedés. E nélkül a választójogi törvény csak papíros, amelyre körültekintéssel paragrafusokat kell írni. Történelmi eseményeket lelkesedések gyújtanak lángra. Bátorságot csak a lelkesedések gyújtanak lángra. Bátorságot csak a lelkesedés ad. A döntő momentumokban (csak ez ad ösztönt, hogy mennyi lélekkel kell Cselekedni.

Lukácsban ez a történelmi lélek hiányzott. Nem nagy cél után ment, hanem a taktikai feladatnak. Alkudozott, mikor utat törni kellett volna.

Taktikailag a feladat a lehető legnehezebb is volt. Hiszen ha az egyszer nyilvánvaló, hogy az egész krízis magva az volt, hogy a 67-es gazdasági regíme megváltoztatása következék, akkor egy par excellence ó-szabadelvű 67-es szereplése a dolognak ebbe a magvába ütközött. Mihelyst Lukács úgy állott elő, hogy abba a pozícióba, amely egy új epochát „huzzon, ő lép, természetes, hogy minden tendencia ellene irányult, bármennyire enyhítsék is azt személyi momentumoké Politikai lehetetlenség volt a dologban. Az ő szerepkörének nem szabadott volna tovább terjedni, mint a király bizalmi emberének, aki a konfliktusokat eligazítja, beigazít mindent az új irányba. Aztán adódjék abból önként, hogy a miniszterelnökkérdés hogy oldódjék meg. Akkor, a bonyolódott helyzet kibontakozván, az utolsó pillanatban, *faute de mieux* kompromittálhattak volna éppen Lukácsban, így azonban éppen azzal az éllel fordult Lukács a helyzetnek – a priori, mint leendő 67-es miniszterelnök – amivel megoldani a helyzetet a priori lehetetlen volt.

Ehhez hiányzott, ennek az egész történelmi komplexumnak az áttekintéséhez, ama bizonyos vízió, amivel Taine az áttekintésnek napóleoni vonását jellemezte, amely a történelmi zseni látása. Itt a legkiválóbb személyi kvalitások nem voltak elegendők.

A történelmi folyamatnak nagystílú, energikus áttekintésével és ahhoz mért cselekvéssel azonban kétségkívül le lehetett volna magáról vetni Lukácsnak azt, ami őt a taktikában megbénította. Mihelyst ugyanis ő leveti magáról a régi, ó-szabadelvű 67-es mezét – amit addig nem lehetett, míg mint 67-es miniszter elnök jelölt jelentkezett, mert hisz abban látta mindenki – és cselekvéssel áll elő, amely szakítást jelent a szabadelvű 67-es múlttal, akkor ő egyszerre egész más. Ha ő elhatározott, energikus cselekvéssel, keresztül gázolva a taktikázásokon, élére áll a választójogi reformnak, akkor az így szabaddá lett történelmi roham mindent eldönt, ami útjában van.

Az alkudozások meghiúsultával ez lett volna a programm:

«A törvényhozás összes tényezőinek megnyilatkozása szerint a régi választójog nem nyújthatván már a nemzeti akarat kifejezésének „megbízható alapját: ezen alap megteremtése a sürgős feladat. A kormány a választókhöz fordul, az általános egyenlő és titkos választórendszert kívánják-e, vagy pedig a plurális és nyílt rendszerűt. Ha a választók többsége a plurális mellett foglal állást, úgy a kormány (Lukács) azonnal átengedi helyét oly kormánynak, mely ezt képviseli. Az egyes minisztériumok ügyeit ideiglenesen a miniszterelnök felelőssége alatt az államtitkárok vezetik, mindaddig, míg a miniszteri állások a kialakulandó általános egyenlő és titkos választójog pártjából meghívandókkal nem fognak betölteni, amennyiben nem a plurális választójog pártja fog többséghez jutni. Minden egyéb pártalakulás már az általános választásokon kialakulandó képviselőnek lesz a hivatása s annak többségéé az ország ügyeinek továbbvezetése.»

Ennek a programúinak a keresztülvitelére Lukács nem vállalkozott. Pedig úgy-e mindinkább nyilvánvaló, hogy ide jutunk elébb-utóbb, ha nem is ebben a tiszta formában, amint azt Lukács beállíthatta volna. Most a párttendenciák már sokkal nehezebben lesznek kikerülhetők. Az óvatos taktikus azonban ebben olyan rohamot látott, aminek nem tudni mi a vége? Az 'óvatosság szempontjaiból neki igaza lehetett. Hki azonban politikai nagy lélekkel, nem a parlamenti kicsinyességeket, hanem a korszakos nagy dolgot a maga ellenállhatlan erejével felfogja, az ezt a pillanatot a nemzet életében el nem ejti.

De hát, mint mondtam, Lukács előtt a választójogi törvény nem a maga történelmi körvonalaival élt, elevenen, ha-

nem csak a papirosra szánt törvényjavaslat száraz mivoltában.

Így kellett aztán Lukácsnak megroppannia és beállni fordulásának Khuen-Héderváry gróf útjára.

IX.

Így látható, hogy minden, ami a történelmi nagy áramlatnak ellene fordult, akár cselekvésből, akár meg nem értésből, fölborult. Még ott áll a nagy pártjával gróf Khuen-Héderváry, a feltámasztott Tisza Istvánnal egyetemben, míg ő rajta is be nem teljesedik a történelmi folyamat megváltozhatatlansága. Letörni az ő egyetlen lehetséges programpontjának a választójogi reformnak a történelmileg kifejtett támasztékát, a függetlenségi pártot és megcsinálni akarni, 67-ből: – ez a nonszensz neki is a nyakát szegi, mihelyst a reformot tovább el nem odázhajta.

Kristóffy-t pedig nem lehetett agyonütni semmi mesterkedéssel, ő, aki a választójoggal, akarva nem akarva, elszakadt a 67-től, azzal együtt nő. A választójogi reform 67-nek a megbuktatása, nem közjogilag, hanem belső gazdasági struktúrákra értve. Más választójogi reform nem jöhet. A 67-es gazdasági szisztémánknak kell eltűnnie. Nem segít ezen semmiféle nemzeti sallang, semmi mutató árvalány haj, nemzeti címer a katonai zászlókon, magyar kommandérozás, vagy akármi «vívmány». De gazdaságilag is hiába való minden osztrákoktól szerzett engedmény, ha nem tudunk vele élni,*) amint nem tudunk a mai 67-es által kreált belső gazdasági struktúrákkal, amely¹ nem produktív, hanem a produktivitást szipolyozó. A gazdasági parazitizmus irtása nélkül itt nincs boldogulás.

*) A közös bank igenis ad hitelt eleget Magyarországnak, de tagadhatatlan, hogy egyfelől nagyon szűk a tér és szűkek azok a feladatok, mikre hitelt igénybe vehetünk. A 32-ik közgyűlési jelentés szerint az osztrák-magyar bank 1909-ben Ausztriának adott kerek számban 8600 millió korona hitelt, míg ezzel szemben Magyarország csak 2810 milliót volt képes igénybe venni. Ebből az arányból láthatjuk, hogy mennyire fölöttünk áll Ausztria általában, de látható ez részleteiben is, mert míg Bécs után Prága 407, Lemberg 261 millió koronával szerepel, addig nálunk Budapest után Debrecen csak

X.

Ebben a chaosban – illetve nem is chaos ez, hanem már a chaos leülledése egy avult réteggé, ami fölött új élet sarjadzik – mintha most mégis megindult volna az új élet lökése.

Nagy nehéz gazdasági súly tömege alól, a rettentő katonai terhek alól.

Gróf Batthyány Tivadár, a függetlenségi és 48-as párt oszloposa, Justh bukása óta talán vezetője, ha névleg még nem is vezére, valami igen különös, meglepő dologot mivel a delegációban.

Az előterjesztett és kilátásba helyezett nagy katonai terhekre nem azt mondja: nem adjuk, nem adunk az osztráknak semmit, (eddig úgy volt: ha Csak valami sallangot nem kapunk vívmányként). Hanem azt mondja, körülbelül ezt kell érteni: hiszen megadjuk, mert meg kell adni, de hát ezeket a terheket a mai gazdaságú Magyarország nem bírja meg. Tehát csak úgy adhatjuk meg, ha az ország új gazdasági forrásokhoz jut, új gazdasági tér keletkezik.

Végre itt az első fordulás, amely a helyzet megértéséből indult. Íme, a függetlenségi párt ledobja a 48-as gravaminális sulykot, nem is a nemzeti fringjának akar többé levegőt hódítani. Mint már jeleztem, ez a szerep önkénytelenül átment Tiszáékra, Andrásyékra. Hanem előáll a függetlenségi guvernementális politika: közjogi, régi ellenzéki ellenkezésünk nincs. Csak addig nem adhatjuk meg, míg gazdasági képességünk nincs biztosítva. Tehát ez az első követelményünk. Aztán lehet beszélni a dologról. Hiszen kell.

Nos, és gróf Batthyány Tivadarról tudjuk, hogy ez mire indul. A választójogi reformra. Tehát valaminek, ami kell, föltétele egy 1906 óta függő és nemzet és király közt való meg egyezés szerinti teljesítése. És pedig nemi mint politikai kérdés a régi stílusban odaállítva, hanem mint gazdasági, hogy

85, Arad 60 milliót bír ipari és kereskedelmi téren gyümölcsöztetni. Sőt ha még Trieszt hitelforgalma is ki lenne mutatva, melyet nem a közösbank, „hanem saját hitelintézetei táplálnak, akkor látnók, hogy Magyarország aránya tetemesen rosszabb, mint aminő a bank-jelentésről elénk lép. Az is érdekes és jellemző, hogy a közös banknak Magyarországon 240 millió értékű jelzálog levele van elhelyezve, Ausztriában pedig csak 59 millió. (Torma Miklós: «Politikai válságaink irányairól»);

a teher megbíráható legyen. Mint belső gazdasági struktúránk megújításának kérdése.

A választójogi reformerek governmentális útja megint meg van kezdve. Megint, mikor a meg nem értés, tudatlanság egy ízben már eltévedt rajta.

Eltévednek-e újra? Elég erős intelligencia lesz e Batthyány Tivadar, egybefogni és guvernementálissá formálni a választójog pártját?

Ma ez a mindennekfölött való jelentőségű politikai kérdés. Minden egyéb politika üres, tartalmatlan mesterkedés.

Az alábbi tanulmány, amely még a koalíció nemzeti ellenállása idején íródott, könyvalakban is megjelent már. Mégis, e kötetben, amelyben Méray egész rendszerét akarjuk bemutatni, érdemesnek véljük feléleveníteni, mert igen alkalmas Méray rendszere képének kiegészítéséül s különösen: Méray analitikus módszerével ismerttet meg közelebbről.

Szerk.

FÜGGELÉK

VII. A KOALÍCIÓ KÓRISMÉJE – DIAGNÓZIS –

1906. január

Ezt az országot az utolsó junkernek, Tisza Istvának szerencsétlen ötlete borította fel. Ma ezt már az iskolásgyermek is tudja. Csak a politika nagy gyermekei nincsenek még máig sem túl ezen a gyermekbölcösségen.

Mert ha túl lennének rajta: okulnának, még pedig egy kicsit a tudomány módszerével. És akkor azon kezdenék, hogy hiszen a szerencsétlen junker egy ötlettel akarta útját vágni egy bizonyos fejlődésben levő folyamatnak. És akkor nem azon a gyermekmesén édeleznének, hogy Tisza István szamárságot követett el, nem gyönyörködnének „önmagukban, hogy számos azóta elkövetett szamárságaik dacára, íme, ők mennyivel okosabbak, szóval: nem a politikai egyéniségek számlájára írják a történelem folyását, hanem az elháríthatatlan és önmagukból következő folyamatok fejlődését vizsgálják.

És ekkor talán felismernék azt is, hogy ami Tisza Istvánnal történt, az tulajdonképpen nem is Tisza Istvánon esett meg, hanem az országon és csak az emberi nézés fonák-sága hozza magával, hogy minden huncut esetet a szomszéd rovására kenuink. Árvizet, felhőszakadást, szárazságot, mindenféle természeti dolgot valami emberforma akaratnak vagy gonoszságnak tulajdonít az emberi ostobaság; a politikában is épen ezen a gyermeteg állásponton tipegünk még, mint a tudomány nélküli emberek mindenkor. Pedig végre beláthatnók, hogy ahol valamit tudni, megismerni kezdtünk, ott mindig a dolgok fizikáját kezdtük felismerni. De politikát –

gyermeteg okoskodásunk szerint – ma is emberi akaratok és gonoszságok tíznek, és ebből a felfogásból az ez idő szerint egyedül idvezítő jogásztudomány egy hajszálynit sem enged, és ezen tudomány előtt minden egyéb természetesen számárság. Nálunk pedig különösképen dühöng az ész joga, az észé, mely minden elmúlt számárságoknak emberi, legprivátább öröksége.

AZ, ami megtörtént, nem Tisza Istvánon esett meg, hanem az országon.

Ez pedig a következő:

Az ország központi szervében, különféle működéseinek összerendező apparátusában, állami és kultúréletünket egységesen összeigazító gózában: a parlamentben valami meghibbant. Zavarok támadtak benne. Kórosan heves izgalmak és munkaképtelenséget előidéző bénulások váltakoztak benne. Ezen állapot kóros voltát megérezte úgy a központi gózá, mint a test: az ország.

Minden gózáknak az az organikus természete, hogy az egész eleven szövedéket, melynek ő a központi szerve, aképen alakítsa, módosítsa, ahogy ez az ő központi műveleteinek, működéseinek a legjobban megfelel. Viszont minden élő testnek az az organikus természete, hogy a maga központi gózában idézzen elő oly módosulásokat, melyek a test életének céljaira a legmegfelelőbbek. Nyilvánvaló, hogy Kezén két törekvés ellentétes irányú.

Ha a testben valami hiba van, valamely olyas dolog, amely az élettelses, egészséges működést gátolja, akkor a központi szerv rendező, összeigazító, egységes rendet fenntartó műveletei küszöbölik ki a hibás dologt a testből, vagy legalább iparkodnak ezt kiküszöbölni. Ha ellenben egy különben egészségesen egybealkotott testben a központi szerv működik meg nem felelően, akkor a test küszöböli ki, vagy legalább iparkodik kiküszöbölni a központi szervből azt, ami a test zavarait előidézi.

Valamely kóros dolognak a kiküszöbölése mindenképen krízis, válság. Minden betegségnek a lefolyása tulajdonképpen semmi más, mint valamely kóros dolognak a kiküszöbölése, vagy legalább is a szervezetnek az a viaskodása, hogy azt kiküszöbölje. Ha valahol a szervezetben kóros fészek van, úgy ez a kóros fészek a szervezetet olyképen törekszik módosítani, hogy a kór, a velejáráó kóros

anyagok, a kór folyamatai ott jól táplálkozhatnak és a szervezetben mindennemű ilyen kóros átalakulást iparkodnak előidézni. Ez a test megbetegedése. A szervezet viszont a kóros fészket akarja mindenkép bomlasztani, ártalmatlanná tenni, belőle a kóros elemeket kiirtani és ennek a kiküszöbölésnek a folyamata a gyógyulás.

A mi magyar országtestünknek, kultúrszervezetünknek központi góca, a parlament – amelyben hol ama bizonyos heves izgalmak, hol pedig a munkára való képesség benuulásai mutatkoztak – egészen pathologikusan viselkedett. Természetes, hogy nem ő maga akart módosulni, hanem az; ország szervezetét iparkodott ügyi módosítani, hogy az ő – a jelenségek szerint nyilván: – zavar t működése i kellően tápláltassanak; A parlamentnek mindenféle izgalmai, amelyekkel az országra akart kihatni, ezt célozták. Az országot akarta az ő műveleteinek megfelelő izgalmakba, és ezen izgalmak során bizonyos módosulásba belehajszolni.

Minden ilyen gócszervezet zavarát természetszerűen az a pont érzi meg íá legélénkebben, mely a gócszerkezetet és az; általa működésbe hozandó testi mozgásokat összekapcsolta. Hisz ezen a ponton jut érintkezésbe az ímént íelzett két ellentétes írány. A parlamenti szerkezet és az ország teste között ez a pont: a kormányzati góc. A kormány a közvetítíje a parlamenti műveleteknek a test felé.

Ez a kormányzati szerv tehát, melyet akkor Tisza István töltött be, kénytelen volt v a l a h o g y a n némi igazítást előidézni, hogy a megzavarodott működések helyreálljanak.

Tisza István nem a parlament organikus módosításával akarta a zavar kiküszöbölését előidézni. Neki jó volt a parlamenti szerkezet, kár azt megbolygatni. A test reakcióiból még vajmi keveset érez. Amit *megérez*, azt egy kis cenzus bővítéssel véli kiegyenlíthetni. A funkció zavarait csak egy kis belső változtatással törekszik helyreállítani. Minden szerves módosulás nélkül. Egy kis mechanikai igazítással: a házszabályrevízióval.

A test reakcióit, törekvéseit természetszerűen a partok érzékenysége érzi meg hamarabb és tisztábban, mint a cselekvésekre alakult kormányzati szerv. Meg is érezték az ország testében lappangó azon törekvést, hogy a parlament módosuljon. És a test felől jövő eme reakció erejével akartak Tiszának ellenállani.; Ezért támadt fel az ellenzék részéről Tisza István ellen egyszerre az általános választíjognak az országból jövő áramlata, s hangoztatták is bőven, de csak fegyverül, ellenszerül a házszabály veszedelem ellen.

Tisztán és csakis így. Csakis Tisza ellen való

fegyverképen. Nem ezért, hogy a parlament valósággal modosulyon, hanem hogy Tisza ne csinálhassa meg ia maga mehanikai igazítását.

Tiszának ama mehanikai igazítása nélkül pedig a központi szerv csakugyan már egyáltalán nem tudott tovább működni. Az ország pedig elkezdte reakcióit és megkezdődött a test munkája a kór kiküszöbölésére. Ez a gyógyulás kezdete.

Ez a folyamat meg nem állhat a kór kiküszöböléséig. Vagy meggyógyul a test, úgy hogy kiküszöböli a kórt központi fészkeből, ét parlamentből, vagy belepusztul.

Dehogy pusztul bele! Bölcsebb a természet, mint minden ember!

2.

Minő természetű volt az a kóros zavar, amely fellépett?

Kultúrtestünk központi szerve, a mai parlament, 1867 és 1848 előtti képződmény. Amely annak a kulturszervezetnek, amelyben kiképződött, kitűnően meg is felelhetett. Ha 1848 és 67 óta semmi lényegesebb változás nem ment cvolna végjbe Magyarország szervezetében, úgy az a központi szerv tovább is kitűnően működhetett volna.

1848 és 67 óta azonban Magyarországon egy egészen új kultúrréteg képződött. Olyan, amelynek 1867 és 48 előtt nyoma sem volt. Nyoma sem volt annak az újkori modern kultúrának, amely azóta itt keletkezett, annak az egész kultúrrétegnek, amely a modern, produktív gazdasági folyamatokat hozta létre, amelynek életmív elelei akként szövődtek az országot egységesen beborító réteggé, hogy benne a produktivitás és az ebből eredő gazdasági anyagcsere folyamatok működései minél élénkebbek lehessenek. Sőt nemcsak fejlődött ez a modern kultúrréteg, hanem mindinkább ez lett az ország testének az a rétege, melytől az ország erői függttek, melyből gyarapodott, növekedett, azaz a nemzet életenergiáinak legfőbb forrása, fejlődésének erőkészlete.

Ezen úi keletkezésű réteg alatt, ezen 1848 és 67 óta képződött egészen új kultúrréteg alatt élt tovább a nemzet ősi szervezete. Amely semmikép sem volt gazdasági modern k u l t ú r f o l y a m a t o k r a szervezve. Hanem tisztán csak arisztokratikus alkotmány-szerkezet volt. És összes összerendezett, egységes és központosított funkciói arra szolgáltak, hogy ezt az alkotmányos szerkezetet mozgassák, fentartsák és megvédjék.

Ennek az egész ősi szervezetnek pedig a központból, a korona révén, bizonyos függése van az osztrák hatalom irányában, amely függés folyton ezt a szervezetet befolyásolta annak a javára, amelytől függött, Bécs javára. így az egész szervezeti, összpontosított, egységes működés úgyszólván már csak kizárólag ama befolyás ellen való védekezésre, az »alkotmány védelmére« specializálódott. Nem lévén pedig akkoriban ama régi szervezet, struktúra semmiképp sem gazdasági folyamatokra berendezve: a védekezés műveletei, az egész központosított nemzeti küzdelem, az országgyűlés egész funkciója a harcias (alkotmányvédelem volt. Egészen 1867-ig.

Az 1867 óta képződött modern kultúrréteg fazonban, a maga új, gazdasági, kulturális, produktív folyamataival a régi kurucvilágot lefődte.

Ennek az új, egészen 1867 óta kiképződött modern rétegnek is azonban mind máig egy 1867 előtti képződésű, központi szerve, parlamentje maradt. A pusztán csak alkotmányharcokra szervezett országgyűlési szerkezete. Egy egészen új, más életműködésű modern kultúrréteg számára.

3.

Az üi dolgos, produktív szervezkedések, & modern kulturális munkafolyamatok mind erősebben éreztették az új réteggel annak szükségét, hogy: a központi szerv az ő céljaira működjék. Mentől jobban fokozódott ezen új réteg életereje, annál jobban érezhetővé vált a központi szerv hiánya. És így lépett fel a modern magyar kultúrrétegnek ama mind követelőbb törekvése, hogy a központi szerv ne az ősi, lefődött, arisztokratikus alkotmánystruktúrának működjék, hanem a modern dolgos, produktív, gazdasági munkát végzőnek, azaz olyan módosulást törekedett a parlamenti szervben előidézni, hogy az arisztokrácia és az uraságából élő régi rendű osztály helyett, a modern kultúrfolyamatok, az új réteg képviselői kerülhessenek a központi szerv működtetéséhez.

De viszont minél jobban veszített a régi arisztokratikus és úri világ a modern kultúra nyomása alatt a maga cselekvő szerepéből, annál inkább terelte megmaradt erejét az 1867 előtti központi képződménybe: a parlamentbe, ahol legjobban befészkelhette magát és ahol a központi, mozgató vezető funkciók körül legjobban ellenállhatott a fejlődő modern, munkás, dolgos kultúrélet nyomásának.

Az egész 1848 és 1867 óta keletkezett új kultúrrétegnek a nyomása indult meg az 1848 és 1867 előtti képződésű központi szervre, amidőn Tisza házszabálymódosító tervére az ország reagált. Az ellenzék, az első fejezetben elemzett okok szerint felvette a nyomást a test felől és az általános választójoggal a parlament szerves módosítása törekvését viszi előre Tisza ellen: – és a test nyomása kiszorítja Tisza Istvánt.

Tisza azt mondta ugyan az országra, hogy számár és hogy félre van vezetve, de hát ez csak afféle kuruzsló hiedelem, mint mikor a doktor azt hiszi, hogy ő az okosabb és az istenadta organizmus a számár. Pedig hiszen ami abban végbemegy, az fizika. Hogy egy országot megmérgezni, félrevezetni lehet, az csak afféle politikai szólásmondás. Az iskolában azt tanultuk, hogy a királyok csinálják a történelmet, hát vén barmok létünkre se tudjuk másképp elképzelni, mint hogy Tiszák, Fejérváryak és Kristóffyok csinálják a politikai átalakulásokat. Pedig, hogy mennyire fizikai természetű dolog volt az, hogy az ország teste Tiszát kuszöbölte ki házszabály-mechanikájával és hogy nem a házszabály-gyógyulás felé reagált az ország teste, az talán már az eddigiekből is kitűnik.

Az ország, ez az organikus szervezet, megkezdte az ő kikuszöbölési munkáját. A hatalmas, organikus nyomás kitolta a göcből, a kormányzati központból Tisza 67-es szabadelvű kormányzatát. Sorrend szerint természetesen azokat tolhatta előre, a központi göc felé, akik a szabadelvűek körül voltak elhelyezve. A körülötte elhelyezkedett ellenzéki pártokat. Illetőleg 67-nek csak egy ellenzéke van: 48.

A test nyomása első sorban a 48-at tolta a 67 szerepkörébe. A göcban egyszerre új izgés-mozgás támadt az új elhelyeződés izgatottságában. Minden mozgató emberke az új izgés-mozgás szerint igazodott. Az új tendenciákhoz. Még a 67-es szabadelvű-pártból korábban leszakadt kisebb ellenzéki pártok is a 48-as tendenciákhoz igazodnak. Az egész politika. A 48-as párt zászlója alatt megalakul a koalíció.

4.

Ennek a koalíciónak a biológiájával kell tisztában lennünk.

Nemde, egy kis kikuszöbölési folyamat indult meg. A test felől való nyomás végre elérte a központ göcát, a kor-

mányzati központot. Amely pedig a testtel ezerféle szálakkal van összekötve. Minden szálán egy-egy működés, amely most restituálni akarna bizonyos ő általa igazított működéseket akként, amint az neki megfelelő. Sőt itt olyan esetről van szó, amikor egy harminchét év óta beigazodott központi működés zavartatott meg. Tehát könnyen is restituálhatná a góc azt, ami megzavartatott, a rendelkezésére levő szálakkal, az ő mozgató, igazító eszközeivel.

A test felől jövő organikus reakció, mindenünnen, ahol ama szálak nem valami közvetlen összeköttetést tartottak fenn, tehát ahol nem kapcsolódtak közvetlen érdekek, mindenünnen reagált az ellen, hogy ama restitúció megtörténjék. A kormányzati gócot körülvevő politikai alakulatokat, – az ellenzéki pártokat – olyan heves nyomás érte: hogy eredményképen valóságos gyűrű képződött, mely ama szálak és a kormányzati góc összeköttetését volt hivatva megszakítani.

Az egész test organikus energiája, nyomása itt egyesült e gyűrűben, azt erősítette. A kiküszöbölés! folyamat célja az lévén, hogy mindenáron a központi gócból távolodjék el valami: az összes organikus energiának a gócot körülvevő képletekre kellett központosulnia.

Ezen körülvevő képletek azonban eredetök, természetük szerint micsoda képletek? Ezek: a 67-el szemben levő 48-as és a hozzája módosult egyéb képletek.

Ismét csak olyan képlet, a mely az ország testének nem a modern keletkezésű kultúrrétegeből képződött. Mindössze a helyénél fogva jutott azon szerephez, hogy a test felől való nyomást, az energiákat felvegye. De ezen meggyülemlett energiák folytán fokozottabb működésre, izgalomra is lett képes.

De mivel ez a gyűrű semmikép sem lévén a modern magyar kultúr világ képződménye, hanem az ez alatt fekvő régibb nemzeti rétegből eredő képlet: a modern kultúrréteg viszont a koalíció izgalmainak a felvételére nem is igen volt alkalmas. Hanem annál inkább az alatta fekvő régi réteg: a régi Magyarország arisztokratikus, úri, a régi alkotmányvédő társadalmi szervezete, struktúrája. Ez az egész társadalmi szervezet egyszerre roppant izgalommal megmozdult. Ennek a struktúrájához meg volt a koalíciónak a közvetlen beidegződése. És előállott a leghevesebb «Alkotmányvédelem».

De tisztában kell lennünk, hogy biológiailag a koalíciónak ebben a folyamatban semmi más szerepe nem volt, mint azt a bizonyos elzáró gyűrűt alkotni. A központi gócban ne támadhasson fel újra az, amit a test ki akar küszöbölni.

5.

A modern kultúrréteg alatt fekvő régi Magyarország egy kész kiképződött szervezet. A nemzeti harcoknak jól berendezett struktúrája. Az úri osztály arisztokratikus szervezete, a megyei autonómiák, a municípiumok mind pompásan is működtek.

Ellenben az új, 1848 és 67 óta képződött modern, dolgozó, gazdasági produktivitásra működő réteg sokkal újabb, semhogy annak is valami ilyes berendezettsége, szerkezete, struktúrája kifejlődhetett volna. Csak az alatta fekvő régi struktúrába volt úgy ahogy beidegződve. Minden közvetlen összeköttetés nélkül az 1848 és 67 előtti képződésű központi szervhez, a parlamenthez, s annak képleteihez.

Így aztán, míg a régi struktúra egységesen tudott működni, addig ez az új réteg semmiféle szervezett összműködésre még nem volt berendezve a koalíció ellen.

A nyomás azonban, bármily szervezetlenül, de már megindult az ország modern új kultúrrétege felől, hogy a központi szerv, a parlament, neki megfelelően módosuljon. Az általános választójog széles hullámjai nyomultak előre.

Az előbbiekből kifolyólag természetes, hogy ezeknek legjobban a régi struktúra áll ellent. Hiszen a régi struktúra pompásan erőre kapott épen a vele oly szerves összefüggésben álló koalíció révén. Tehát a régi struktúra, természetesen, épen ezt is akarta legjobban fentartani, védeni, táplálni: a koalíciót.

Csakhogy a tápláló erők nemi a régi struktúrában vannak, hanem a modern kultúrréteg produktív folyamataiban. A központi zavar pedig, bár a régi struktúrákat fokozottan izgatta: épp a modern, mindennapi, kultúrgazdasági folyamatokat zavarta meg legjobban. És ezzel az ország legfontosabb: gazdasági életműködését, amit a központi gyűrűnek, amely az ország energiáiból akart táplálkozni, meg kellett éreznie.

És gyengült.

Hogy erőhöz, tápláltatáshoz jusson, törekednie kellett a gócba, a kormányzati központba, a honnan az új kultúrrétegbe meg voltak már, úgy a hogy, de legalább a régi összeköttetések. Az ország felől való nyomás is erre szorította, legfőképp a modern kultúrréteg, a mely mindenáron a zavarok megszűnését követelte.

Eme két ok nyomása folytán mind jobban szorult a koalíció a központi góc, a kormányzati hely elfoglalására.

„Ennek a központi gócnak, a kormányzati centrumnak azonban nálunk az a sajátos alakulata van, hogy kapcsolatban áll Béccsel.

Azon egybeállítódásnak tehát, a melynek a központi kormányzati gócban létre kell jönnie, akként kell alakulnia, hogy azzal a bécsi kapcsolattal összefüggésbe kerüljön.

Ezen kapcsolatban és ezen kapcsolat körül helyeződött el az ország testének egész központi szerveződése. Középen? van a kormány és pártja, hogy hozzáigazodjék ama kapcsolathoz. Körülötte az ellenzék helyeződik el védekezésül, hogy ama kapcsolat bele ne nyúljon az ország szervezetébe. Nehogy azon kapcsolat elvonhasson valamit az ország belső életműködéséből. Ez a kormányzat és az ellenzéki pártok biológiai szerepe.

Ama kapcsolathoz mind közelebb tolatott a koalíció. És aként kellett idomulnia, hogy a szükséges összefüggésbe jusson a bécsi kapcsolattal.

Erre a módosulásra így azon képlet – az ellenzék – volt utalva, mely olyan szervezet, hogy épen ezen kapcsolat ellen működjék. Tehát a szükséges módosuláshoz a lehető legellentétebb hajlamosság forgott fenn. És ami esetünkben ez a hajlamosság annyival kevésbé volt meg, mert a koalíció, mint ellenzék, kitűnően funkcionált.

Ez ellentétben a bécsi kapcsolat természetesen azt a törekvést képviselte, hogy a szükséges alakulás mégis létrejöjjön. Ha a közvetlen közelében levő képletben, a koalícióban, meg nem találja a hajlamosságot, akkor a távolabb fekvőkben keresi ezt. Viszont pedig a koalíció kifejti a testnek azon organikus ellenállását, hogy a bécsi kapcsolat ne nyúlhasson valahogy beljebb az ország testébe.

Ha ezen két ellentétes törekvés között az utóbbi az erősebb, akkor beállhat az, hogy a bécsi kapcsolat módosult összetételében úgy, hogy könnyebben igazodhatik hozzá a nemzet. Azaz: valamely nemzeti vívmány módosítja a kapcsolatot az ország javára kedvezőbben. Most azonban ilyen eset nem foroghatott fenn. Mert az a képlet, amely a bécsi kapcsolattal szemben állott csak az ország modern rétege alatt fekvő régi arisztokratikus, alkotmányos struktúrával voít szerves összefüggésben. A modern réteggel csak igen lazán, így ami erőt, ellenállást, módosító hatást a koalíció ki tudott fejteni, az csak a régi struktúrákból eredt s csak annak a mozgatása révén folyt. A régi struktúra nemzeti, arisztokratikus, kuruc alkotmányvédelme támadt fel. A modern réteg;

«erőforrásai nélkül. Működésbe izgattatott az egész kuruc nemzeti szervezet egész a forradalmi jelenségekig, de a forradalom nem volt megcsinálható. A modern, eleven réteg nem volt bekapcsolva. Azaz: az ország ereje igen csonkán állott a bécsi kapcsolat ellentétes törekvéseivel szemben.

7.

Egy bizonyos kiegyenlíődöttség állapota áll fenn normálisan ott a bécsi kapcsolat körül a két ellentétes törekvés között. Ez az egyensúly így a koalíció révén gyöngült. És így a bécsi kapcsolat beljebb tudott nyúlni a környező kultúrszövetekbe és megtudta találni a kapcsolatra neki alkalmas alakulatot, a kormányt, a koalíció ellenére.

Azonban az ország egész testének az az organikus természetű, hogy a bécsi kapcsolat tovább nyúlása ellen, mélyebbre hatása ellen nyomban reagál. így reagált az egész ország a kormány behelyezése ellen.

Ámde ezen kormány nem lévén parlamenti eredetű, nem lévén közvetlenül a 48 és 67 előtti képződményből eredő, sőt a régi struktúrával való kapcsolattól lévén a koalíció által többé-kevésbé elzárva, jobban volt hajlamos és jobban volt ráutalva erőforrásait a modern kultúrréteg erőiben, törekvéseiben keresni s erőit annak benső hullámzásaiból méríteni.

Így köti magát a bécsi kapcsolaton levő, a régi nemzeti struktúrával ellentétben álló kormány a modern réteg főtörekvéshez a parlament módosulására törő erejéhez. És előáll a választójogi reformmal.

Amivel új helyzet áll be.

A modern kultúrréteg teljes izgalommal kapja fel ezt a fordulatot: hisz az ő törekvéseinek célja épen ez.

Ámde az ország testének eredendőbb, egységesebb törekvése a bécsi kapcsolat ellen való reakció, mihelyst az belenyúl a testbe.

8.

Eme reakció, eme nyomás maximális hatása alá került a koalíciós gyűrű. A melyben pedig olyan elemek is voltak, melyek hajlamosak, idomulásra könnyebben képesek

minden bécsi kapcsolathoz, – a hatvanhetesek – mint a függetlenségek.

Azok horpadtak be a gyűrűn – Andrássyék – és kezdték a módosulás folyamatát vezetni a bécsi kapcsolathoz, amely maga is hajlamosabb 67-hez, mint a 48-hoz kapcsolódni, hiszen harminchét év óta ehhez idomult.

Azonban ezen 67-es elemek maguk is csak szakadékaik lévén a kiszorított 67-es szabadelvű-pártnak, még kevésbé rendelkeznek azzal, mint a szabadelvű párt, amire a kapcsolatnak pedig szüksége van, hogy t. i. »az ország összpontosított egységes működését egybefogják. Politikai nyelven, hogy meg legyen az egységes többség. A bénulás veszély minden pillanatban ott van. Mert dacára annak, hogy a hajlamoság mindkét részről meg van a kapcsolat létesítésére: Ott van az ország teste felől való további nyomás veszedelme.

Az ország ama nyomása pedig folytatódik. Ama nyomás, mely az országban azzal kezdődött, hogy központi szerve, a parlament, az új képződésű modern kultúrréteghez módosuljon. Ez vezette az egész folyamatot, – minden egyéb csak kóros, zavaró tünetként lépett fel, – és ez maradi, folytonos nyomásképpen a koalíción.

Ezzel a módosító törekvással szemben pedig a 67 konzerváló elem lett. Legteljesebben a szabadelvű Tisza-párt. Kevésbé, de még mindig nagy mérvben az Andrassy-párt. Legkevésbé pedig, de ott is másodrangú szerepet játszik a választójogi törvény, a Bánffy-párt. Szóval mindenütt a 67-es elemek a konzerválok, ők idegződtek bele harminchét év alatt legjobban az ország meglévő struktúrájába, a melyet – és ez természetszerű törekvésük – konzerválni iparkodnak.

Viszont pedig a függetlenségi párt a 67-el szemben mindig a módosításra törekvő elem volt. Mert hisz az ország felől jövő nyomást mégis csak mindig ő vette fel, mint ellenzéki párt.

Az imént kifejtett okoknál fogva a 67-es elemek jutnak leghamarább hozzá, hogy a bécsi kapcsolathoz módosuljanak, s ők törekszenek elfoglalni a központi gócot. Nem lehet. Organikus okait levezették. Egymaga nem foglalhatja el – nincs többsége! – tehát vinni akarja magával a függetlenségi pártot a maga erősítésére; azért módosult hozzá.

Lévén pedig a függetlenségi párt is az ország régi struktúrájából eredő képződmény, viheti magával belőle a szabadelvű-párt mindazt, ami a függetlenségi pártot a régi struktúrához köti. Az összes alkotmányvédelmi ősi tendenciáit. Mentől többet visz azonban ezekből, annál lehetetlenebb a

kapcsolódás Bécs és a régi struktúra bécsellenes szakító tendenciái között. Így kénytelen az 1867 ezeket otthagyni és törekszik mégis valahogy beigazodni a kapcsolat céljaira. Hiába! Kifejtették, hogy miért?

Így a 67-es elemek egyenesen a bécsi kapcsolat és a függetlenségi párt közé kerülnek. A test felől való nyomás pedig tart tovább. Ezen nyomás irányából a koalíció 67-esei nem tudván kapcsolódni, a sor a 48-as elemeken van. Természetszerűen is oda „gravitálnak”, a központi kormányzati gócba, mint minden képlet ott a góc körül, mint minden párt, sőt éppen a legerősebb párt.

A 67 azonban közben van. Ellentétbe kezd jutni a 67-nél még régibb, a kuruc 48-al. Azaz: míg a függetlenségi párt a régibb, ősi struktúrák törekvéseit hordja magában, addig a 67 csak a fennálló állapotok konzerválására törekszik. Illetőleg az ország azon rétegének törekvéseit érvényesíti, amely a modern, 1867 óta keletkezett kultúrvilág alatt, és az ősi nemzeti kuruc struktúrák között, mint valami átmeneti képződmény keletkezett. A 67 által megteremtett világ ez, a mely lehetővé tette egyáltalán, hogy fölötte a modern, azóta kiképződött gazdasági kultúrréteg keletkezzen.

Tehát a koalíció 67-esei most eleresztették a 67 előtti struktúrák törekvéseit. Míg ellenben a függetlenségek a maguk természetével még mindig azokhoz az ősi kuruc struktúrákhoz vannak kapcsolva.

Ennek most mi a következménye? Az, hogy a 67-esek a maguk struktúrájával valósággal mintegy izoláló réteg nyomulnak az ősi, kuruc struktúrák és a modern kultúrréteg közé. Holtot eddig, a koalícióban, függetlenségi párttal egyesülten, épen egyesítették az ősi kuruc struktúra régi erős szerkezetét és a modern Magyarországból jövő nyomást egy célra, a központi góc körülzárására. Azért működhetek, mint koalíció, oly hatalmasan.

De most, a 67-esek miatt az ország felől jövő nyomás, a függetlenségi pártot: vagy a 67 alatti ősi kuruc struktúrák rétegébe szorítja izolálva a 67 struktúráitól, a mai fennálló állapotokat konzerváló struktúráktól elváltan, és ez esetben folytatni törekszik a régi kuruc harcokat. Vagy pedig izolálja magát az ősi struktúráktól és vezérli az ország felől való nyomást nem a 67 alá, nem az ősi kuruc struktúrákba, hanem 67 fölé, a 67 fölött keletkezett modern irányú fejlődés medrébe.

9.

A függetlenségi párt helyzete rendkívül súlyos. Benső összetétele 67-ellenes. Benső összetételénél fogva arra van Utalva, hogy 1867-et felbontsa, kiküszöbölje. Hozzákapcsolódott az egész ország kiküszöbölő törekvése is. ő vezeti azt.

Másrészt azonban a függetlenségi párt a nemzet ősi struktúráihoz van kapcsolva.

Mint a 67-et folyton módosítani törekvő tényező: minden modern reformtörekvés ő belé kapcsolódott és kapcsolódik most is. De erejét – nem lévén a modern kultúrrétegnek mindezidáig semmi kifejlődött struktúrája – mindig a régi struktúrákból kénytelen meríteni.

És most vagy a régi struktúráktól kell elszakadnia, a régi kuruc világ utolsó hagyományaitól, és tisztán csak Magyarország új kultúrrétegének organikus törekvéseit vezetnie, vagy pedig lemondani a modern magyar élet fejlődése energiáiról és beletemetkezni egy most már kétszeresen letakart ősi kuruc világba. Kétszeresen, mert hisz felette már egy egészen új konzerváló réteg keletkezett, és e fölött is már egy egészen új modern kultúrvilág, a melynek energiái megmozdultak.

A krízis nehéz. Pedig az egész megindult kiküszöbölési folyamat éle, súlya itt van. A függetlenségi párt nélkül, a 67-et kiküszöbölő, módosító, alakító függetlenségi párt nélkül nem juthat az ország nyomása a gócponthoz, a melyben az átalakulásnak végbe kell mennie. Mert hisz olyan párt, mely a modern kultúrréteg törekvéseit maga is érvényesíteni tudja, nem keletkezhetett a 48-67-es közjogi politikából, a 48-67 előtti választójogból.

Ha ebben a krízisben csak emberek gyarlóságain múlnék minden, úgy alig lehetne benne eligazodni. De a midőn látjuk, hogy mennyire organikus folyamat az egész politika, akkor ezen organikus folyamat rendje, törvényszerűsége a döntő az ilyen kritikus pillanatokban is, nem pedig az emberek gyarlósága.

Az organikus folyamat szerint pedig az a döntő, hogy ha a függetlenségi párt a 67-es réteg alá csuszamlanék és így az ősi kuruc struktúrák kapcsolatában maradna, azok tendenciáit akarva érvényesíteni: úgy most már csakis konzervatív funkciói lennének, feladata lenne amaz ősi struktúrákat fentartani, tovább működtetni. Csakhogy egy ilyen konzerváló feladatot már teljesít a 67-es réteggel kapcsolatban álló 67-es politika, amely, amint láttuk, most konzerváló lett a legfölül kiképződött új kultúrréteg törekvéseivel szem-

ben. A 67-es ezek ellenében, mint láttuk, a mai állapotokat akarta fentartani. Tehát egy még mélyebben fekvő réteg konzerváló feladata ezzel elesik, mert hiszen így a modern kultúrréteggel szemben konzerváló ellentétül csak a 67 marad érintkezésben. A még régibb struktúrák a 67-es konzervatív törekvések miatt érintkezésbe se jutnak azzal, a mivel szemben a konzerváló feladat teljesíthető volna. Vagy pedig közös törekvésekbe kellene egybeszővődni a függetlenségi pártnak a 67-el, ami azonban az ő benső alkatával téliesen ellenkezik. E nélkül pedig a függetlenségi pártnak a kuruc struktúrát konzerváló törekvése, a 67 alatt, teljesen meddő, hivatás és feladat nélkül való, épp miután a konzerváló feladat fölötte most már be van töltve.

Továbbá pedig, a mely pillanatban a függetlenségi párt a modern kultúrréteg átalakító nyomása, törekvése elől a 67 alá csuszamlanék, rögtön elveszítené azon ma mögötte levő nyomás egész erejét, mely őt előre tolja, mint láttuk, azért, hogy a központi szervei; módosítsa s ott bizonyos kiküszöbölési míveit 'Végezzen. Ha a függetlenségi párt a 67 alá csuszamlanék, úgy erejét kizárólag csak az Ősi kuruc struktúrákból, illetőleg csekély, elszegényedett maradványai-ból meríthetné. Azaz: azon hely, ahova a függetlenségi párt mint a nemzet testéből eredő organikus képlet-tolatnék, most a lehető leggyöngébb erőforrást, tápláltatást mjujtó viszonyokat nyújtana. Ami ellen pedig minden organikus élet reagál, s attól távolodik, ha teheti. Sőt épen, azon erőforrásokat törekszik mindenáron megragadni, azok körül iparkodik elhelyeződni, melyek a legtelibbek, legduzzadóbbak, és ez épen az ország modern keletkezésű, munkás, gazdasági, produktív kultúrrétege. Úgy hogy ezt otthagyni, és az elszegényedett, eltokosodott, improduktív ősi rétegekbe csuszamlani, ilyen körülmények közt lehetetlenség.

10.

Ezen kívül fenforog még azon körülmény is, hogy a függetlenségi pártban már benne van egy egészen modern eredetű képződmény, az általános választójog programja. Épen azon képződmény, a melyet az ország felől jövő nyomás a központi szerv átalakítása céljából maga előtt tol. Ezt a képződményt pedig magából kiejtenie már nem lehet. Ha kiejthette volna, megtette volna már eddig is. Nem ejtheti, sőt ő hozta, ő benne lett az ország fejlődésének organikus elemévé az egész általános választójog ügye. Ez pedig any-

nyira súlyos, sőt talán legsúlyosabb alkatrészévé fejlődött a függetlenségi pártnak, úgy, hogy teljesen Jtöti őt az ország modern kultúrrétegéhez. Ha a 67 alá, a régi kuruc struktúrák közé akarna csuszamlani, úgy ezt az alkatrészt ki kellene magából vetnie. Ami már lehetetlenség. Ez tehát vonzza, köti őt a modern kultúrréteghez.

És még egy döntő dolog játszik közre. Az ország egész testében, mint fejtegettük, organikusan benne van az a törekvés, hogy a bécsi kapcsolat minél kevésbé kösse belső életét. Az új rétegben is, hogy minél kevésbé kapcsolja, magához, függő viszonyba a modern gazdasági kultúrfolyamatokat. Tehát él az egész testben a kapcsolódás követelményével szemben az önállóság legföltétlenebb törekvése. Az egész kultúrtestre nézve életfentartó hatalmas erő. Az ősi kuruc struktúra már tehetetlen ezen erő kifejtésére. Azért, mert a bécsi kapcsolódás már nem is az ősi struktúrák megkötésére irányul, hanem Magyarország modern kultrúgazdasági folyamatai erőinek megkötésére, a modern réteg gazdaságának kapcsolására. Ez ellen pedig az ősi struktúrák már nem védenek, hanem csakis a modern réteg ama törekvése, amely az új Magyarország önálló gazdasági berendezésére irányul.

A függetlenségi pártnak pedig épen az volt mindig az eredendő funkcióia ott a központi szervben, a Parlamentben, hogy az Ausztriával való kapcsolat befolyásával szemben.: az ország belső önállóságát védje. Ez az eredendő funkciója pedig most egyszerre óriási mérvben fokozódik, mihelyst az: ország legtelibb erőforrásai, a modern Magyarország gazdasági folyamatai táplálják. Eredendő funkcióinak tehát a legteljesebb betöltéséhez jut.

Eme súlyos krízise árán jut a függetlenségi párt ahhoz, hogy függetlenségi törekvései az ősi kuruc struktúrákból átidomuljanak a modern Magyarország önállóságra törekvésének működő szervévé, és ezzel telítsen átvegye Magyarország gazdasági, munkás, kultúrfejlődésének irányítását. Nagyobb történelmi jelentőségű és fontosabb korszakot alkotó siissziója a függetlenségi pártnak nem lehet. A függetlenségi pártnak, a mely eddigi helyzetében és organikus szerepében mindig csak vissza nézhetett az ősi kuruc struktúrákba, míg most, az ország testéből lövő módosító hatások alatt, a lövendő felé fordul, előre, a modern kultúrhaladás irányába.

Az ország modern keletkezésű kultúrrétegének egész mélységes hullámzása, az egész fellépett válság rengése arra irányult, hogy a központi szervben, a parlamentben, ilye» módosulást, alakulatot létrehozson. Remélhetőleg a dolognak ezen organikus biológiai szétszedéséből kitűnt, hogy ezen; alakulat a 67-es, és konzerválónak lett pártok közül nem alakulhat. Hanem az adott képletek közül csakis a függetlenségi pártból, amelyben ezen célra való alakulásnak összes feltételei megvannak.

Remélhetőleg kitűnt az is, hogy ezekben a gyönyörű; organikus folyamatokban nem az egyes emberkéek ötletéig gyarlóságai igazítják a dolgokat, hanem az ország kulturstetének hatalmas biológiai működései, il melyek elől kitérni nem lehet.

Biológiailag lehetetlen, hogy valami a bécsi kapcsolatnak az ország testébe való benyúlása révén jöjjön, mint a hogy a bécsi kapcsolat nyújtja, a választójogot. Ez ellen, mint Bécsnek minden belenyúlása ellen, az ország organikusán reagál. Miért? Kifejtettük. Az a kapcsolat nem szerepelhet, csak mint kapocs. Kiképezni valamit az ország számára nem ezen kapcsolat organikus hivatása.

Azonban a kész felület, amelyen az ország felől való nyomás, az általános választójog megvalósítása: hozzátapadhat a kapcsolathoz, – mégis már ott van, megvan, rajta van a bécsi kapcsolaton. Megvan a megfelelő felület a függetlenségi pártban is. E kettőnek kapcsolódnia kell. Elmaradhatlanul.

De egy körülmény még közrejátszik. Az, hogy a függetlenségi párt az ősi struktúrákból eredvén, magával hozza ezeknek a kuruc tendenciáit is. A melyek tökéletesen ellentétesek a bécsi kapcsolattal való összeköttetésre. Ezek tartóztatják is folyton a kapcsolódási folyamat gyors végbemelését. De a mint tartóztatják, rögtön megkezdődik a csuszamiás, mint előbb fejtegettük, a 67 alá. Ez ellen ismét menten reagál az életfentartó ösztön, a mely a függetlenségi, organikus képletében is él. És ismét közelebb jön a választójoggal oda fordult fölületével a bécsi kapcsolat megfelelő kész fölületéhez. Azonban csak ezen fölületével. Minden egyének a visszaszorításával.

A bécsi kapcsolat is visszataszít minden egyebet. Működni kell, hogy semmi egyéb bele ne tapadjon, mert a meglevő egyensúlyozott állapotából vészit. Működni keli, hogy ha egyszer oda is tapadt az a bizonyos felület, a be-

kapcsolódott kormányzati működés még se érvényesítsen olyan egyéb tendenciákat, amelyek a bécsi kapcsolattal ellentétes összműködésekkel idéznek fel az ország testében.

Azaz a függetlenségi pártnak kizárólag egyetlen egy tulajdonsága jut a kapcsolódás szerepéhez, az, amely az általános választójogot viszi a kapcsolatba. Politikai nyelven: a függetlenségi párt nyújtja a kormányzati góc betöltésének a föltételeit. A függetlenségi párt jut kormányra. De csak egyetlenegy programmal: az általános választójog megvalósításának és annak alapján az új választások keresztülvitele feladatával. Kizárólag ezzel. Lehet, hogy a 67-nek azon foszlánya, a mely az általános választójoghoz módosult, a Bánffy-párt szintén részt vesz ebben, hiszen a 67 konzerválása is közrejátszik a folyamatokban. A mely 67-es képletnek tehát meg van azon fölülete, hogy az általános választójogot fordíthatja a kapcsolathoz, az jöhet. De 67-es képlet, Bánffy-párt, önállóan, nem.

Viszont azonban a bécsi kapcsolatnak szüksége lévén arra, hogy a függetlenségi párt egyéb tendenciái zavarólag ne hassanak közre: azért a korona, a maga védelmére ilyen eshetőleges zavarok ellen, szintén közrehat a maga közvetlen képviselőivel a kormányzati központ működésében. Azaz a kormányban ott lesz a korona által odahelyezett nem függetlenségi párti miniszter.

Még egy kérdés marad fenn, kinek a miniszterelnöksége alatt alakul meg ez a kabinet? Hogy függetlenségi párti miniszterelnök legyen s annak a vezetése alatt működjék a góc, az ellen reagál a korona. Viszont hogy a korona vagy a 67-es alakulatok valamely egyéne foglalja el ezt a pontot, az ellen meg a függetlenségi párt. így önkénytelenül is keresődik olyan politikai egyén, aki 1. legkevésbé van a régi szabadelvű párti hagyományoktól érintve. 2. aki ezen tulajdonsága mellett lehetőleg kívül áll úgy a Bánffy-párt, mint a függetlenségi párt, mint a volt kormány érdekeltségén. A mennyiben pedig ilyen alkalmas egyén nem találódnék, úgy az engedmény a korona javára történhetik s belyehelyeződik a kormányelnöki székbe egy közjogilag aránylag legkevésbé engaeait bizalmi férfiak a koronának, mint pl. Vörös, a kereskedelmi, a reális ügyekben izolált miniszter.*)

Ilyen vegyes kormány, a mely egyelőre csakis a választójogi törvény és a választások keresztülvitelére alakul, ez

*) Tényleg, ő volt az, akiben először kompromittált a függetlenségi párt.

azon organikus alakulat, a mely a válságot végre eljuttatja, befejező pontjára, hogy t. i. az új, az 1848 és 67 óta letkezett új Magyarország modern kultúrrétege átalakítja az ország testének központi szervet a parlamentek a mely mind-ezideig még 1848 és 67 előtti idők számára volt berendezve, azon idők számára melyben a modern kultúrrétegnek mégis nyoma sem volt.

12.

Mindenki hajlamos arra, hogy a maga hajlamai szerint izegjen-mozogjon és ezen hajlamok csoportulásából állanak a pártok. Aki ilyenkor a hazája, az embertársaival való együtt-élése eleven szervezetének egészségét tartja legfőbb közérdeknek, az vigye végbe magában a revolúciót, hogy hajlamai ne legyenek valamelyes kóros dolog fermentumai.

De akárhogy: fölöttünk uralkodik a természet hajlama,, amely mindezeket a folyamatokat, a szociális élet gyönyörű; folyamatait vezeti. És ő vezet, mení pedig mi emberkéek. Ez az istenben való modern hit.

Benne vagyunk a fejlődés örökös folyamatában, a melyek alakulásai korántsem mennek törvényszerűségek nélkül végbe. Mögöttünk a kultúra legszörnyűbb betegsége: a középkor, amelynek rettenetes szociális mérgét századok munkája küszöböli ki mind tovább a felvilágosodás zászlaja alatt. Az az arasznyi kis időszak is, a melyet ez a füzetke tárgyal,, szintén egy szakaszocskája annak a nagy, világot átalakító-folyamatnak. A mi kultúrtestünkben is itt a középkori maradvány, mint a betegség kórokozója. A középkori maradvány; a feudális arisztokrácia improduktív élete, a mely hajdan harcokra és pusztításokra volt berendezve. A pusztító fegyver volt az összes kultúreszközük és pusztították, fölfalták a, körülöttük szövődő munkás, dolgos életet.

Azonban a mégis mind erősebben szövődő munkás élet mindinkább úrrá lett a kultúra országaiban a régi középkori világ felett. A modern demokrácia óriási küzdelmei árán. Ez a küzdelem folyik, késik nálunk: az utolsó országban, ahol még nem a dolgos, modern produktív világ vezérli a politikát, hanem az uri világ dilettáns s minden egyében tudatlan jogászokodó passziójának monopóliuma a politika.

A középkor tudatlanságának, elfogultságainak, miveletlenségének maradványai burjánzanak abban, s kígyót-békát kiált a produktív, modern kultúrréteg törekvéseire. És,

amint minden betegségnek megvan a maga kórmérge, toxinja, úgy a kultúra testében is meg van a toxin s annak merges fészke.

A középkori maradványok legsötétebb esszenciája leszűrődik a kultúrorganizmus valamely fészkebe és onnan terjeszti toxinját. Alkate ezen toxinnak: a bornírtság, előítélet, elfogultság minden neme. Hatása: az emberek butítása, viszsztatartása a felvilágosodástól, művelődéstől. Célja: erősíteni a testben minden szálát, a melyen a toxin terjeszkedhetik, és irtani mindent, ami a terjeszkedésre nem alkalmas. Ez a toxin: a klerikalizmus.

És most emlékezzünk vissza arra a szerepre, amelyet a koalíció megalakulásában a klerikalizmus, a néppárt játszott. A néppárt volt a koalíció kovásza – a toxin.

Ahol az organizmusban toxin van, ott a test minden erejével megképzí annak az antitoxinját is. így képezte ki a kultúrorganizmus is a toxin ellen a maga antitoxinját: a szocializmust.

A kórkép ezzel teljes.

A jogászok számára, persze, a világ: paragrafusok ellen vétő vagy nem vétő emberek sokadalma. A politika pedig: prókátorság.

Pedig a politika: élet. És a betegünk drága, nagyon drága!